อนุสรณ์ อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม

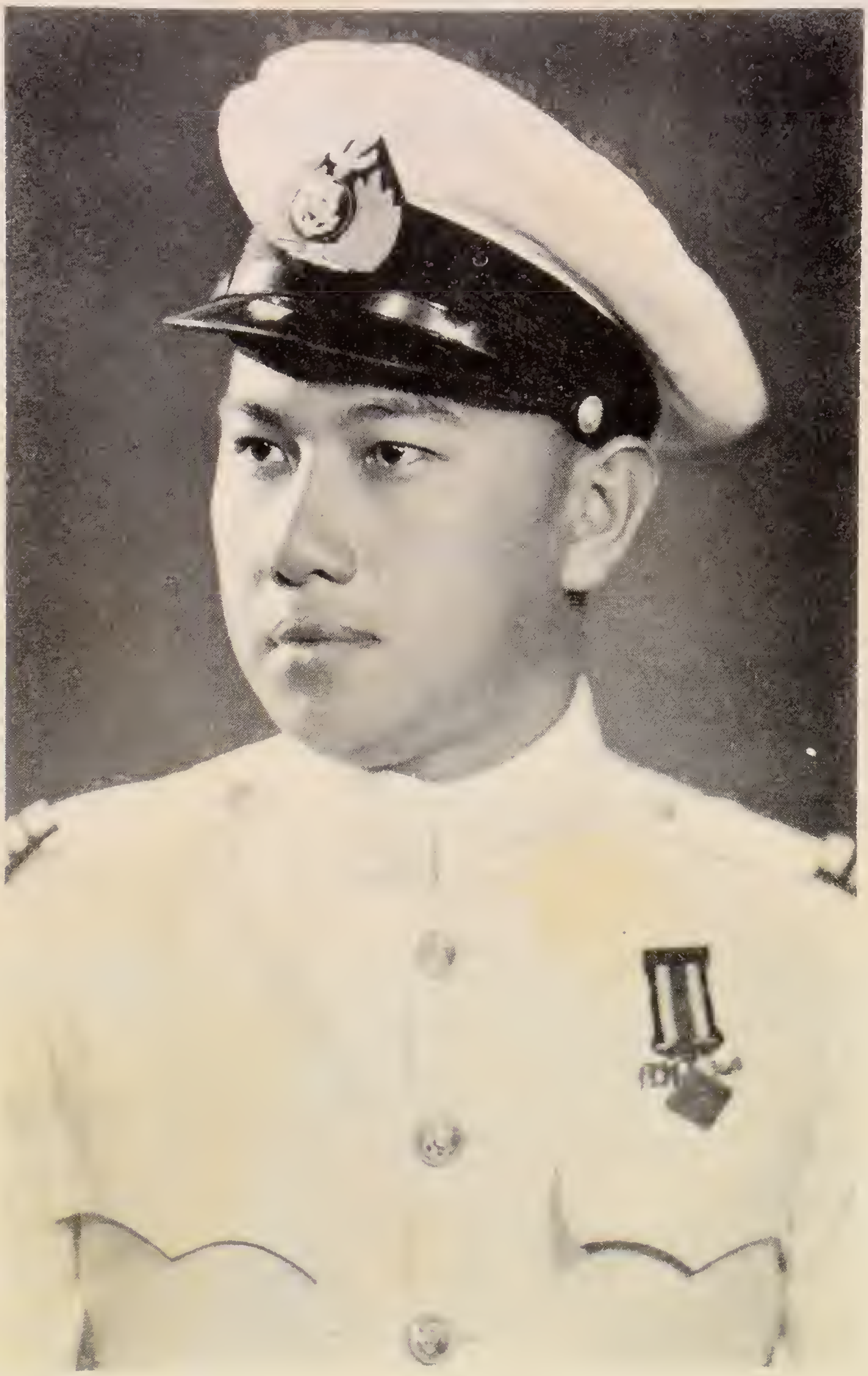
วันพุธที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2524

อนุสรณ์การฌาปนกิจศพ

อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันพุธที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2524



อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม

ชาตะ : 11 พฤษภาคม 2451

มรณะ : 28 กันยายน 2524

ประวัติสังเขป

อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม

คุณพ่อเกิดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2451 ณ ตำบลบางแก้วฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม คุณย่าได้ส่งคุณพ่อมาเรียนต่อที่กรุงเทพฯ โดยมาอยู่กับน้องสาวของคุณย่าซึ่งเป็นศรีภรรยาของพระเทพอักษร คุณพ่อได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ และย้ายไปที่เรียนต่อและจบการศึกษามัธยมปีที่ 8 ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

คุณพ่อได้เข้าศึกษาต่อในคณะวิศวกรรมศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ออกมารับราชการในกรมรถไฟที่ยศเสได้ประมาณ 1 ปี จึงได้ลาออกมาประกอบอาชีพเป็นครู โดยได้ตั้งโรงเรียนอินทรศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2470 คุณพ่อได้เป็นครูที่ดีของศิษย์ตลอดมาและยึดมั่นในระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างดี มีความจงรักษ์ภักดีในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อย่างมั่นคง คุณพ่อมีน้องร่วมสายโลหิตเป็นชาย 2 หญิง 1 ซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้วจึงขออนุญาตไม่กล่าวไว้ ณ ที่นี้

ตลอดเวลาที่คุณพ่อสมรสกับคุณแม่ ท่านทั้งสองต้องทำงานหนักเพราะมีอาชีพเป็นครูตลอดมาด้วยความมุ่งมั่นในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้พร้อมไปด้วยคุณงามความดีเป็นพลเมืองที่ดีของชาติตลอดเวลา 51 ปี ท่านมีบุตรด้วยกัน 4 คนคือ

1. นายสรรเสริญ อุทัยเฉลิม
2. พ.ต.อ.น.พ.วัชรี อุทัยเฉลิม
3. นางกรองทอง วงค์เครือมั่น (ถึงแก่กรรม)
4. นายกอบชัย อุทัยเฉลิม

คุณพ่อเป็นทั้งพ่อบ้านและหัวหน้าครอบครัวที่ดีที่สุดในชีวิตของเรา เพราะท่านเอาใจใส่ดูแลกวดขันลูกทุก ๆ คนให้มีความขยันหมั่นเพียรต่อการเรียน การศึกษา และเข้มงวดกวดขันในมารยาทศีลธรรมจรรยาอย่างดี ท่านส่งเสริมให้ลูกทุกคนมีการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นอย่างดีพร้อมทั้งมีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรงมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รับใช้ชาติ ศาสนา องค์พระมหากษัตริย์ด้วยความภาคภูมิใจยิ่ง

ในช่วงหนึ่งของชีวิตคุณพ่อถูกคนบางคนใจโหดเหี่ยมรังแก กล่าวหาโดยปราศจากความอายและศีลธรรมอันดี ยึดโรงเรียนและขอซื้อด้วยราคาคดโกง ฯพณฯอดีตนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทราบในคุณงามความดีของคุณพ่อที่ได้เคยร่วมกับคณะราษฎร์ในปีพ.ศ. 2475 เป็นอย่างดี เมื่อทราบชะตากรรมของคุณพ่อ จึงได้เมตตาให้ความเป็นธรรมแก่คุณพ่อโดยหาที่ตั้งโรงเรียนอินทรศึกษาให้ใหม่ ณ ซอยมหาดเล็กหลวง 2 ถนนราชดำริ บุคคลที่รังแกคุณพ่อนั้นได้ถูกกฎแห่งกรรมลงโทษทุกคนหลายสิบปีมาแล้ว

คุณพ่อเป็นบุคคลที่ยึดมั่นในคุณธรรมประกอบแต่กุศลกรรม พฤติกรรมอันดี ท่านจากเราไปด้วยความสงบ เมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2524

คุณงามความดีที่คุณพ่อได้ประกอบแต่ในอดีต เราเชื่อมั่นว่าดวงวิญญานอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อต้องสิงสถิตย์ในสัมปรายภพสรวงสวรรค์ชั้นสูงสุดที่คุณพ่อพึงมีพึงเกิด เราทุกคนได้ทำบุญอธิษฐานเช่นนี้ตลอดมาและต่อไปตราบนานเท่านาน

กราบเท้าด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

จาก ลูก

































เพื่อนสวนกุหลาบ รุ่น ๖๘ ของคุณพ่อ

ท่านผู้มีเกียรติเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ
อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม

29 ส.ค. 24 คุณวิมาน สุวรรณโชติ และเพื่อน ๆ
คุณหลวง ประเจิด อักษรลักษณ์
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ยากีย่า และห้างศูนย์ห้าอีเล็คทริค
บุตรและหลาน

30 ส.ค. 24 ศิษย์เก่า อ.ศ. รุ่น 86-87

31 ส.ค. 24 ตระกูล "เรืองเล็ก" ตระกูล "อินทรเสน" ตระกูล "มงคลนาวิน" และหลาน ๆ

1 ก.ย. 24 เครือบริษัทเจริญโภคภัณฑ์จำกัด
อดีต ฯพณฯ รัฐมนตรีอุปดิศร์ ปาจารียางกูร และคุณหญิง
คุณประเทือง คำประกอบ ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์
น.พ.ปัญญา - คุณชลูด ส่งสัมพันธ์ โรงพยาบาลแพทย์ปัญญา
คุณประวิทย์ - คุณปราณี มาสกุลรัตน์ โรงพิมพ์ ป. สัมพันธ์พานิช
คุณชลอ - คุณประนอม ธรรมศิริ

2 ก.ย. 24 คุณวิมาน สุวรรณโชติ
ตอ. รุ่นอพยพ
คณะครู - นักเรียน ร.ร.อินทรอาชีวศึกษา

3 ก.ย. 24 สำนักงานแพทย์ใหญ่ ร.พ.ตำรวจ
วิทยาลัยพยาบาลตำรวจ
สถาบันนิติเวชฯ
พบ.ศิริราช รุ่น 59

4 ก.ย. 24 ฯพณฯ ดร.เชาวน์ ณ ศีลวันต์ องคมนตรี
ฯพณฯ พล.อ.เสริม - คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
หม่อมงามจิตร บุรฉัตร
สมาคมนักเรียนเก่าเตรียมอุดมศึกษา
ศิษย์เก่าสวนกุหลาบรุ่นปี 68
บริษัท ทีซีมัยซิน จำกัด
ชมรมประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย

(เวลา 19.30 น. สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร แสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์)

รายนามของท่านที่ให้เกียรตินำพวงหรีดมาเคารพศพ

อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม

1. หม่อมงามจิตร เปรมบุรฉัตร
2. ดร.เชาวน์ ณ ศีลวันต์ องคมนตรี
3. พล.อ.เสริม ณ นคร และคุณหญิง
4. คุณอุปดิศร์ - คุณหญิงอภิรา ปาจารียางกูร
5. พล.ร.ท.โกเมท - คุณหญิงบุญเลื่อน เครือตาชู
6. พล.ต.ต.อุทัย ศรีอรุณ
7. พ.ท.วิเชียร วิชัยวัฒนะ
8. พล.ต.ท.เสน่ห์ - จิตต์จรุง สิทธิพันธ์
9. พล.ต.ต.วิเชียร กาญจนราช
10. พล.ต.ต.วิฑูร - ชูจิตต์ พิทักษ์ผล
11. พล.ต.ต.ไพฑูรย์ สมุทรานนท์
12. พล.ต.ระวี วันเพ็ญ
13. ม.ล.มานิจ ชุมสาย
14. ม.ล.อนงค์ นิลอุบล
15. คุณชลอ - ประนอม ธรรมศิริ
16. คุณวิมาน สุวรรณโชติ
17. คุณชนม์เจริญ - ยุพา เจียรวนนท์
18. คุณเดช - สุดใจ ตะละภัฏ
19. เครือบริษัทเจริญโภคภัณฑ์จำกัด
20. บริษัทโภคภัณฑ์อาหารสัตว์จำกัด
21. บริษัท พี.ที.มีเดีย จำกัด
22. คุณเชิดชัย - นิตยา เจียรวนนท์
23. โรงพยาบาลแพทย์ปัญญา
24. บริษัท ทีซีมัยซิน จำกัด
25. ดร.สมุทร - สุจิตรา มงคลกิติ

26. พ.อ.ดำรงค์ - บุญรักษา ดวงรัตน์
27. พ.ต.อ.สำนอง - ประณีตา ทีรานนท์
28. โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
29. สมาคมนักเรียนเก่า ต.อ.
30. เพื่อน ต.อ.รุ่นอพยพ
31. คุณประเทือง - ตระกูล คำประกอบ
32. คุณหลวงประเจิด อักษรลักษณ์
33. คุณชัชวาลย์ อัศวนนท์
34. พอ.มล.เถลิงลาภ ทวีวงศ์
35. คุณหญิงสนองนาฏ จารุดิลก
36. คุณสุนทร - กรองแก้ว เรืองเล็ก
37. คุณชาญ - วรัฏฐยา พันธุมรัตน์
38. คุณเสรี - อุราวรรณ สืบสงวน
39. MR. + MRS. BUNDOCK
40. MR. + MRS. BALL
42. ร.อ.สมหวัง สารสาส
43. อาจารย์ลำเจียก สาตรพันธ์
44. พ.ญ.น้อย เศวตโยธิน
45. โรงพยาบาลตำรวจ
46. งานเภสัชกรรม รพ.ตร.
47. งานกุมารเวชกรรม รพ.ตร.
48. ห้องผ่าตัด รพ.ตร.
49. งานสงเคราะห์ รพ.ตร.
50. งานผู้ป่วยนอก รพ.ตร.
51. งานพยาบาล รพ.ตร.
52. งานอายุรกรรม รพ.ตร.
53. วิทยาลัยพยาบาล รพ.ตร.
54. งานวิสัญญีและผู้ป่วยหนัก รพ.ตร.
55. สำนักงานแพทย์ใหญ่ รพ.ตร.
56. แพทย์ศิริราช รุ่น "59"
57. คุณประวิทย์ - คุณปราณี มาสกุลรัตน์

58. คุณมงคล - สุกัญญา เอื้ออารีศิลป์
59. ตระกูล "มงคลนาวิน"
60. ศิษย์เก่าสวนกุหลาบ รุ่นปี 2468
61. ช.ป.ท.
62. คุณเชาวน์ - ดารณี วรรณพานิช
63. คุณสังสรรค์ - บุปผา นรินทรางกูร
64. โรงเรียนพระนครภาษาต่างประเทศ
65. อโศกคาเฟ่
66. ดร.วินิจ วิทยกุล
67. คุณผล สมวิเชียร
68. คุณน้อม เดชะโกศะยะ
69. คุณสุพจน์ - สำรวย ดอกพุฒ
70. คุณสวัสดิ์ - อุไรวรรณ ตุลยสุวรรณ
71. คุณชวลิต - เลิศศิริ อุทัยเฉลิม
72. บริษัท กรุงเทพโปรดิ้วส์ จำกัด
73. บริษัท นครพัฒนา จำกัด
74. ห.จ.ก. เจริญปีเตอร์เฟอร์นิเจอร์
75. ห.จ.ก. อู่บ่างเฮียบเฮง ธีรศักดิ์ ถาวรนุกูลกิจ
76. คณะอาจารย์ รร.สาธิต มศว.ปทุมวัน
77. คณะครูอาจารย์ รร.อินทรอาชีวศึกษา
78. ศิษย์เก่าอินทร ปี 86-87
79. คณะนักเรียนอินทร
80. คณะเพื่อนอาจารย์กรองทอง
81. ศิษย์ ปี 84 ฉนวน-สังเวียน-ถวัลย์
82. คณะกรรมการเม่งฮั้ว
83. เพื่อน ๆ หมู

มรณานุสติ

ให้พิจารณาความตาย...

นั่งก็ตาย...

นอนก็ตาย...

ยืนก็ตาย...

เดินก็ตาย...

กินโกงคอร์รัปชั่นก็ตาย...

เป็นโจรก็ตาย...

ฉ้อฉลร้อยเล่ห์เพทุบายก็ตาย...

มีอำนาจก็ตาย...

หนีไปอยู่ต่างแดนก็ตาย...

จะตายดีตายร้าย ขึ้นอยู่กับกฎแห่งกรรม

พระธรรมเทศนา

ของ

สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร

เทศน์ในงานสวดอภิธรรมศพอาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม
วันที่ 4 กันยายน 2524 เวลา 19.00 น.
ณ วัดเทพศิรินทราวาส

อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม เกิดวันจันทร์ที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2451 ปีวอก มรณะวันศุกร์ที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2524 ปีระกา รวมอายุได้ 73 ปี

การศึกษา จบการศึกษา ม.7 ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ จบ ม.8 ที่โรงเรียนสวนกุหลาบ และได้รับประกาศนียบัตรวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ประวัติส่วนตัว เป็นเจ้าของและผู้อำนวยการ โรงเรียนอินทรศึกษา และโรงเรียนอินทรอาชีวศึกษา มีศรัทธาและเจตนาในการให้การศึกษาแก่เยาวชนของชาติอย่างแรงกล้า ได้ผลิตลูกศิษย์ที่สำเร็จการศึกษาประมาณ 100,000 คน(หนึ่งแสนคน) ได้เคยไปดูงานการศึกษาทั่วโลกเพื่อนำมาปรับปรุงให้เข้ากับของไทยเรา มีความคิดริเริ่มทางด้านการศึกษาแปลก ๆ ใหม่ ๆ เสนอต่อรัฐบาลเป็นประจำ ได้เคยร่วมงานปฏิวัติกับคณะราษฎร์ เมื่อปี 2475 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เคยเสนอให้ตำแหน่งรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ ถึง 3 ครั้ง ก็ได้รับการปฏิเสธจากอาจารย์ชอบทุกครั้งไป เพราะท่านมีความรักในอาชีพครูเป็นชีวิตจิตใจ ชอบความมีระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด พยายามปลูกฝังสิ่งดีงามให้กับลูกศิษย์ตลอดเวลา 53 ปี ของการเป็นครูและเจ้าของโรงเรียน

ความคิดอย่างหนึ่งที่สมควรฝึกให้เกิดขึ้นเป็นนิสัย คือความคิดว่าพอ คิดให้รู้จักพอ ผู้รู้จักพอจะเป็นผู้ที่มีความสบายใจ ตรงกันข้ามกับผู้ไม่รู้จักพอที่จะต้องเป็นผู้ร้อนเร่าแสวงหาอยู่ไม่หยุดหย่อน ไม่ว่าอะไรทั้งนั้น ถ้ายังเป็นที่ปรารถนาต้องการไม่รู้จักจบสิ้น ก็จะต้องแสวงหากันไม่หยุดหย่อน ความรู้มากเอาเปรียบโกงกินทุจริตนานาประการเกิดจากความไม่รู้จักพอ ความไม่รู้จักพอมีอยู่ได้แม้ในผู้เป็นใหญ่เป็นโตมั่งมีมหาศาล และความรู้จักพอก็มีได้แม้ในผู้ยากจนต่ำต้อย ทั้งนี้เพราะความพอเป็นเรื่องของใจที่ไม่เกี่ยวกับภาวะหรือฐานะภายนอก คนรวยที่ไม่รู้จักพอก็เป็นคนจนอยู่ตลอดเวลา คนจนที่รู้จักพอก็เป็นคนมั่งมีอยู่ตลอดเวลา ทุกคนสามารถจะรู้ได้

ด้วยตนเองว่าตนเป็นผู้รู้จักพอหรือไม่ เพียงไร แม้ผู้อื่นบางคนจะดูไม่ออกว่าตนเป็นผู้รู้จักพอหรือไม่รู้จักพอแต่เจ้าตัวเองต้องรู้อย่างแน่นอน และหากเป็นผู้มีปัญญาในทางธรรม เห็นค่าของความสบายใจ ก็ย่อมจะเห็นว่าความไม่รู้จักพอนั้นใช้ไม่ได้ ไม่ถูกต้อง ไม่ควรสงวนรักษาไว้ ไม่ควรหาอาหารไปหล่อเลี้ยงให้เติบใหญ่ยิ่งขึ้นแต่ควรพยายามทำลายเสียให้ได้ ทำความไม่รู้จักพอให้กลายเป็นความรู้จักพอขึ้นมาให้ได้

การยกฐานะจากยากจนให้มั่งมีนั้นทำได้ไม่ง่าย บางคนตลอดชาตินี้อาจทำไม่สำเร็จ แต่การยกระดับใจให้มั่งมีนั้นทำได้ทุกคนถ้ามีความมุ่งมั่นจะทำจริง การขาดแคลนทางวัตถุนั้นแม้มีใจสงบพอสมควรก็จะเหมือนไม่ขาดแคลน ดังนั้นการทำใจให้มั่งมีก็คือการทำใจให้สงบนั่นเอง ไม่เดือดร้อนแม้ว่าจะยากจน มีความคิดที่ถูกต้องว่าเมื่อยากจนแล้วถึงจะร้อนใจสักเพียงไรก็หาทำให้เกิดร่ำรวยขึ้นได้ไม่ ถ้ายากจนแล้วทำใจให้เป็นปกติไปพร้อมกับที่มานะขยันหมั่นเพียรแสวงหาโดยชอบก็เรียกได้ว่าสามารถทำใจให้เป็นเศรษฐีมั่งมีได้

ความจริงมีอยู่ว่าความร้อนใจแสวงหาทะเยอทะยานไม่สิ้นสุดหยุดยั้งไม่อาจทำให้เกิดความพอได้ เมื่อไม่พอก็ไม่เรียกว่าพ้นจากความจน ไม่เรียกว่าพ้นจากความขาดแคลนลาภยศสรรเสริญสุข สู้ทำใจให้สบายและไม่เกียจคร้านทำการงานอาชีพโดยสุจริตไม่ได้ ทำเต็มความรู้ความสามารถได้เท่าไร พอเท่านั้นดีกว่า ทั้งคนมีคนจนคนใหญ่คนเล็กนั่นแหละทำเช่นนี้ดีกว่ามีโอกาสที่จะเป็นคนสุจริตได้มากกว่าผู้ที่แสวงหาไม่เลือกหนทาง ทำทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นการทรยศคดโกงรู้มากเอาเปรียบผู้ใด คนไม่พอทำทุจริตได้ทั้งนั้น ทั้งทางกายวาจาและจิตใจตั้งแต่เล็กน้อยจนถึงใหญ่โต จึงควรหัดพอเสียที

คนไม่พอนั้นมักจะเอื้อเฟื้อไปไม่พอแทนพี่น้องลูกหลานเพื่อนฝูงด้วย สำหรับตัวคนเดียวก็ว่าพอ แต่พอนึกไปถึงพี่น้องลูกหลานอีกหลาย ๆ คนก็นึกว่าไม่พอเสียแล้ว เงินก็ไม่พอฐานะก็ไม่พอ ชื่อเสียงความใหญ่โตก็ไม่พอต้องแสวงหาเพิ่มเติม เพื่อเผื่อแผ่เจือจานไปให้ถึงพี่น้องลูกหลานของตนด้วย โดยไม่คิดถึงว่าการที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ญาติพี่น้องของตนนั้นจะเป็นการเอาเปรียบผู้อื่นหรือไม่ เมื่อไม่คิดถึงข้อที่จะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นเพื่อตนเองก็จะเบียดเบียนผู้อื่นได้อย่างไม่รู้สึกอับอาย จะรู้มากเอาเปรียบเบียดเบียนผู้อื่นได้อย่างสะดวกสบาย จนกระทั่งจะสามารถทำลายผู้อื่นได้ก็มี ขายชาติได้ก็มี นี่ล้วนเป็นผลอันเกิดจากความไม่พอทั้งสิ้น ความไม่พอจึงมีโทษร้ายแรง ควรรังเกียจ ควรหวาดกลัว และควรกำจัดความไม่พอให้หมดไปจากใจ

การอยากได้นั่นได้นี่อยู่ไม่รู้จบรู้สิ้นคือการไม่รู้จักพอ ความทะเยอทยานมักใหญ่ใฝ่สูงอยู่เป็นนิจคือความไม่รู้จักพอ แม้มีฐานะพอจะแสวงหาได้โดยชอบอย่างไม่มีเวลาจบสิ้นก็ยังไม่สมควรทำ ควรพอ เมื่อมีแล้วได้แล้วก็ควรพอ อย่างน้อยก็พอที่ใจ

ความพอก็ตาม ความสันโดษยินดีตามมีตามได้ก็ตาม เป็นเหตุแห่งความสบายอย่างยิ่ง อย่าเข้าใจผิดว่าความพอหรือความสันโดษเป็นการแสดงความเกียจคร้าน เป็นเครื่องถ่วงความเจริญก้าวหน้า ความเกียจคร้านกับความพอหรือความมีสันโดษเป็นคนละเรื่อง คนรู้จักพอไม่ใช่คนเกียจคร้าน ไม่ใช่คนโง่เขลาเบาปัญญา คนเกียจคร้านก็ไม่ใช่คนรู้จักพอ คนโง่เขลาเบาปัญญาก็ไม่ใช่คนรู้จักพอ คนขยันหมั่นเพียรเป็นคนรู้จักพอได้ คนฉลาดมีปัญญาเท่านั้นที่จะรู้จักพอได้ พึงทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ถูกต้อง แล้วอบรมตนเองให้ไม่เป็นคนเกียจคร้าน แต่ให้เป็นคนรู้จักพอ ไม่ดิ้นรนเพื่อความเป็นผู้ได้ลาภได้ยศอย่างไม่หยุดยั้ง อย่างไม่รู้จักพอ อย่างไม่รู้จักความควรไม่ควร

ปัจจุบันความผันแปรต่าง ๆ ทำให้จิตใจคนวุ่นวาย ลังเล ขาดความแน่ใจ ขณะเดียวกันก็มีความเห็นแก่ตัว ความไม่รู้จักพอเพิ่มขึ้น ความเห็นแก่ตัวหรือความไม่รู้จักพอนี้เพิ่มขึ้นก็เพราะความไม่แน่ใจไม่มั่นใจในสถานะของตน เมื่อความไม่แน่ใจเกิดขึ้นก็คิดจะสร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองพวกพ้องพี่น้องวงศ์สกุล โดยไม่คำนึงถึงความควรไม่ควรอย่างไร

การไม่คำนึงถึงความควรไม่ควรนี้จะเป็นเหตุให้ความไม่มั่นคงของแต่ละคนเพิ่มขึ้น ความเห็นแก่ตัวก็จะเป็นเหตุให้ความไม่มั่นคงเพิ่มขึ้น ฉะนั้นยิ่งเหตุการณ์ผันผวนมีมากเพียงไรก็ควรยิ่งต้องต่างคนต้องระวังจิตใจตนเองให้มากเพียงนั้น เป็นห่วงสถานะของตนต้องช่วยตนให้ถูก ลดความไม่รู้จักพอ ลดความเห็นแก่ตนเอง แล้วจะได้รับความมั่นคงขึ้น เพราะคนไม่รู้จักพอ คนเห็นแก่ตัว ไม่เป็นที่นิยมของใคร ความนิยมที่ได้รับจะสามารถช่วยให้สถานะมั่นคงได้ และความเห็นแก่ตัวความไม่รู้จักพอจะลดลงได้ก็ต้องลดกิเลสตัวสำคัญคือความโลภลงให้ได้

ความโลภในลาภในยศไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้นได้เลย สิ่งที่ได้รับจากความโลภนั้นดูเผิน ๆ เหมือนเป็นการเพิ่มความมั่นคง แต่ลึกลงไปจะเป็นการทำลายมากกว่า สิ่งที่ได้จากความโลภมักจะเป็นสิ่งที่ไม่สมควร มักจะเป็นการได้จากความต้องสูญเสียของผู้อื่น ผู้อื่นที่ต้องสูญเสียนั่นแหละที่จะเป็นเหตุทำลาย ความไม่ไว้วางใจของคนทั้งหลายจะเป็นเครื่องทำลายอย่างยิ่ง จะเป็นเหตุให้อะไรร้าย ๆ ตามมา เมื่อถึงเวลาอะไรร้าย ๆ นั้นจะทำลายผู้มีความโลภในลาภในยศจนเกินเหตุ เมื่อเวลานั้นมาถึงก็จะสายเกินไปจนไม่มีผู้ใดจะช่วยได้

ขณะนี้สำหรับผู้ที่ยังไม่สายเกินไป ควรหมั่นพิจารณาให้เห็นโทษของกิเลสคือความโลภ ไม่รู้จักพอ ถ้าความโลภเป็นความดีพระพุทธเจ้าก็จักไม่ทรงสอนให้ละความโลภ และพระองค์เองก็ทรงพากเพียรปฏิบัติละความโลภจนเป็นที่ปรากฏประจักษ์ว่าทรงละความโลภได้อย่างหมดจดสิ้นเชิง เป็นตัวอย่างที่บริสุทธิ์สูงส่งยั่งยืนอยู่ตลอดมาจนทุกวันนี้แม้จะได้เสด็จดับขันธปรินิพานไปแล้วกว่าสองพันห้าร้อยปี

ผู้เป็นพุทธศาสนิก นับถือพระพุทธเจ้า อย่าให้สักแต่ว่านับถือแต่ปาก พึงนับถือให้ถึงใจ การนับถือให้ถึงใจนั้นต้องหมายความว่าทรงสอนให้ปฏิบัติอย่างไรต้องตั้งใจทำตามให้เต็ม

สติปัญญาความสามารถ ที่สวดกันว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง สังฆัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง หมายถึงจะปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนให้สวดมนต์เพื่อวิงวอนให้ทรงบันดาลให้เกิดความสุขสวัสดีโดยเจ้าตัวไม่ปฏิบัติดี ความหมายในบทสวดมีอยู่บริบูรณ์ ที่ผู้สวดจะได้รับผลเป็นความสุขความเจริญความสวัสดีถ้าปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามความหมายของบทสวดมนต์ หรือเช่นที่ไม่ปฏิบัติตามที่สวดว่าข้าพเจ้าจะถึงพระพุทธเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ก็จะไม่ได้รับผลอันเลิศที่ควรจะได้รับเลย ฉะนั้นจึงควรปฏิบัติให้ได้ถึงพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง คือปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้ และปฏิบัติตามพระสงฆ์สาวกที่ปฏิบัติเป็นแบบอย่างไว้แล้ว จะได้รับความสุขสวัสดีอย่างยิ่งตลอดไปไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นก็ตาม

แต่ทั้งนี้ก็จะต้องประกอบด้วย **อุฏฐานะ** ความหมั่นขยัน หมายถึงความเพียร อันตรงกันข้ามกับความเกียจคร้าน หมายถึงความเพียรประกอบกรณียะ คือกิจที่ควรทำทั้งปวง เช่น การศึกษาเล่าเรียน การประกอบสัมมาอาชีวะ และหมายถึงสัมมัปปธาน ความเพียรชอบ คือ เพียรระวังบาปที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งอยู่และให้เจริญยิ่งขึ้นจนไพบูลย์สมบูรณ์ ความเพียรแต่ละประการมีลักษณะที่เริ่มขึ้น ดำเนินไป และก้าวหน้าไม่หยุดถอยจนสำเร็จ

อัปปมาทะ ความไม่ประมาท คือความไม่มัวเมาเลินเล่นเผลอเพลิน โดยมีสติ ความระลึกได้เป็นเครื่องรักษาตนรักษาจิตไว้ โดยห้ามใจไว้มิให้หุนหันพลันแล่น ให้รู้จักยับยั้งชั่งใจก่อนที่จะทำอะไรลงไป และสนับสนุนส่งเสริมใจให้รีบเร่งประกอบกรณียะแข่งกับความแก่เจ็บตาย ความพลัดพรากทั้งหลายที่มีอยู่เป็นประจำ ไม่ผัดเพี้ยนไว้ว่า เมื่อนั่นเมื่อนี่จึงค่อยทำกรณียะนั้น ๆ เพราะความแก่เจ็บตายไม่ผัดเพี้ยนใครไว้เลย ความไม่ประมาทจึงส่งเสริมอุฏฐานะความหมั่นขยันในกรณียะที่ควรทำในบัดนี้ในวันนี้ให้ได้มีการเริ่มทำขึ้นในวันนี้ในบัดนี้ทีเดียว

สัญญมะ ความสำรวมระวัง หมายถึงความสำรวมกายวาจาใจให้สงบเรียบร้อย ตามอาจาระมรรยาทที่นับถือปฏิบัติกันว่าดีงาม และตามสิกขาบท คือ ข้อที่พึงศึกษาปฏิบัติ อันเป็นศีลในพระศาสนา และหมายถึงความห้ามใจมิให้หลงยึดถือยินดียินร้ายไปในอารมณ์ มีเรื่องรูปที่ตาเห็น เรื่องเสียงที่หูได้ยิน ตลอดถึงเรื่องราวทั้งหลายที่ใจคิดไปเป็นต้น สัญญมะในใจอาศัยสติดังกล่าวในข้ออัปปมาท สัญญมะในความประพฤติ อาศัยวิรัติ คือ ความตั้งใจงดเว้นจากความประพฤติที่ไม่ดีงามที่ผิดที่ก่อภัยเวรทั้งปวง ความหมั่นขยัน และความไม่ประมาทย่อมอุปการะให้มีสัญญมะขึ้น ทั้งสัญญมะความสำรวมระวังย่อมป้องกันอุฏฐานะคือ ความหมั่นเพียรมิให้เป็นไปในทางที่ผิด แต่ให้เป็นไปในทางหรือสิ่งที่ดีที่ชอบทั้งปวง

ทมะ คือ ความฝึกข่มใจ หมายถึงความฝึกข่มกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจ เช่นเมื่อโลภ โกรธ หลงเกิดขึ้น ก็ฝึกข่มไว้ มิให้กิเลสมีอำนาจครองใจหรือครอบงำจิตใจ ชักนำใจให้คิดประพฤติไปตามอำนาจของกิเลส กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ฝึกข่มอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ มนะคือใจเอง เพราะกิเลสเกิดขึ้นอาศัยอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาสู่จิตทางอินทรีย์เหล่านี้ และกิเลสเองก็ทำให้ตาอยากดู หูอยากฟัง สิ่งที่กิเลสต้องการ ทำให้ต้องไปดูสิ่งที่ตาอยากดู ให้ไปฟังสิ่งที่หูอยากฟัง ดังนี้เป็นต้น จึงต้องฝึกข่มตา ข่มหู ข่มจมูก ข่มลิ้น ข่มกาย ข่มมนะคือใจ มิให้เป็นใหญ่เป็นนาย โดยตรงก็คือปฏิบัติข่มความอยากในจิตนั้นเอง มิให้ความอยากเป็นใหญ่เป็นนาย แต่ให้ตนเป็นนายของความอยาก เป็นนายของตา หู เป็นต้น ผู้ที่ฝึกข่มได้ย่อมมีความเป็นใหญ่ในตนเอง ใช้ความอยากให้เป็นกุศลฉันทะ คือความอยากจะทำกุศล ใช้ตาหูเป็นต้นไปในทางที่ชอบที่ดี เช่นในทางการศึกษาเล่าเรียน ในทางประกอบกรณียะทั้งปวง ทมะความฝึกข่มนี้อาศัยปัญญาเป็นข้อสำคัญ แลอาศัยสติสมาธิเป็นต้นด้วย คือ ต้องมีความรู้เป็นเครื่องตัดกระแสของความอยากได้ ก็เป็นอันฝึกข่มใจได้สำเร็จ

ธรรมทั้ง 4 ประการนี้ คือ **อุฏฐานะ** ความหมั่นขยัน **อุปปมาทะ** ความไม่ประมาท **สัญญมะ** ความสำรวมระวัง **ทมะ** ความข่มฝึกใจ รวมกันเป็นเกาะธรรมแห่งจิต ที่โอฆะห้วงน้ำคือกิเลสท่วมทับไม่ได้ จิตใจที่อยู่บนเกาะธรรม จึงอยู่เหนือกิเลสอยู่เหนือทุกข์ พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้มีปัญญาสร้างเกาะธรรมนี้ขึ้นให้แก่จิตใจ เพื่อที่จะได้อยู่เหนือกิเลสอยู่เหนือทุกข์ เพราะผู้มีปัญญาเท่านั้นจึงจะสร้างเกาะธรรมนี้ขึ้น จึงตรัสสอนให้ไม่ประมาทในปัญญา คือไม่เผลอปัญญาที่จะคิดพิจารณาให้รู้ให้เห็นเหตุผลตามความจริง ดังวิสัชนามา

ขออำนาจกุศลที่คณะท่านเจ้าภาพ ประกอบด้วยบุตรธิดาและญาติมิตร ได้บำเพ็ญอุทิศทั้งปวง จงเป็นผลสัมฤทธิ์จิตวิบากสุขสมบัติแก่อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม โดยฐานะนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทั้ง 4 รูปจักสวดคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี เพิ่มพูนอัปมาทธรรมสืบต่อไป แสดงพระธรรมเทศนายุติลง เอวํก็มีด้วยประการฉะนี้ ขออำนวยพร

พระพรหมของลูก

เวลาผ่านไป 53 ปี ลูกยังจดจำความรักความเมตตาปรารถนาดีของคุณพ่ออยู่มิมีวันลืม คุณพ่ออาบน้ำปะแป้งแต่งตัวให้ จับจิ้งหรีดให้ พาไปซื้อเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว พาไปรับประทานอาหารแถวราชวงศ์ เยาวราช ขี่จับเหลา ห้อยเทียนเหลา เยาวยื่น ลอนดอน เราคงทราบกันดีในสมัยเมื่อ 40 ปีเศษมาแล้ว ย่านเยาวราช ราชวงศ์ คือ แหล่งรวมของภัตตาคารอันเลิศรส ท่านพาไปรับประทานมะพร้าวแช่น้ำแข็งที่ลานพระรูป หรือมิฉะนั้นก็เรียกเจ๊กขายเสียโปมา เรารับประทานกันอย่างอร่อยทีเดียว

บ้านแรกของเราอยู่ในซอยวันสามง่าม คุณพ่อเริ่มชีวิตความเป็นครู ณ บ้านหลังนี้เป็นบ้านสองชั้นทรงปั้นหยา คุณพ่อทำงานที่กรมรถไฟ ตึกใกล้ ๆ กับสะพานกษัตริย์ศึก ตอนเย็นกลับมาบ้านเปิดสอนกวดวิชานักเรียนเพื่อสอบมัธยมปีที่ 8 เพราะพรสวรรค์ความรู้ความสามารถในความเป็นครู จึงประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง เราจึงย้ายบ้านมาอยู่ตึกหลังใหญ่เรียกว่าบ้านแสงทอง เชิงสะพานกษัตริย์ศึก เปิดโรงเรียนทำการสอนอย่างถูกต้องตามกฎหมายของโรงเรียนราษฎร์นั่นคือกำเนิดของโรงเรียนอินทรศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2471 อยู่ ณ ที่นั่นได้เพียง 10 ปี สถานที่เล็กเกินไปก็เลยต้องย้ายมายังตรอกพระยาสุนทรมีเนื้อที่ประมาณ 2 $\frac{1}{2}$ ไร่ ได้รับความนิยมเป็นทวีคูณสถานที่นี้จึงคับแคบอีกเป็นคำรบสองใน ปี พ.ศ. 2490 จึงต้องย้ายมาอยู่สี่แยกพญาไทในปี พ.ศ. 2496 ในสมัยยุคทรนง เหตุการณ์บ้านเมืองเต็มไปด้วยอัศวินโหด จึงต้องยุติการดำเนินกิจการโรงเรียนชั่วคราว (บุคคลผู้ซึ่งมีจิตใจเยี่ยงสัตว์ป่ารังแกคุณพ่อได้ถึงแก่กรรมอย่างหันตาเห็นหมดทุกคน) ปี พ.ศ. 2500 โรงเรียนอินทรศึกษาจึงได้เปิดทำการสอน ณ ซอยมหาดเล็กหลวง 2 ด้วยความเมตตาธรรม ยุติธรรมและความเป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม ของอดีต ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลุมาถึง พ.ศ. 2518 เหตุการณ์ในชีวิตต้องเปลี่ยนไปกระผมเองก็ต้องลาออกจากตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนอินทรศึกษา เพื่อไปเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยลอนดอนประเทศอังกฤษ ระลึกและซาบซึ้งอยู่เสมอว่าเติบโตขึ้นมามีการศึกษาดีได้รับใช้ประเทศชาติสมภาคภูมิก็เพราะพระคุณของคุณพ่อและโรงเรียนอินทรศึกษา ผู้ที่รับมรดกอันล้ำค่าจากคุณพ่อก็คือน้องกอบชัย ซึ่งยังดำเนินกิจการโรงเรียนมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

เราทุกคนได้รับความเมตตา ความรัก ความปรารถนาดีจากคุณพ่อและคุณแม่ตลอดมาจนชั่วอายุขัยของท่าน ท่านให้การศึกษากับพวกเราด้วยความรักและเสียสละตามที่สติปัญญาของ

เราพึงมี ลูก ๆ ทุกคนจึงมีโอกาสไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกา ท่านมิใช่ให้แต่เพียงร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาฉลาดเฉลียวเท่านั้น ท่านยังสร้างให้เรามีความรู้สูงมีประสบการณ์ดีในต่างประเทศอีกด้วย พระคุณของคุณพ่อฝังอยู่ในชีวิตจิตใจของลูก ๆ ทุกคนมิมีวันเสื่อมคลาย

พ่อของเรา ก็รักเรา เท่ากับแม่
คอยดูแล ทุกข์สุข มิห่างเหิน
ยามลูกเศร้า พ่อยิ่งเศร้า ไม่หมางเมิน
พ่อส่งเสริม ลูกได้สุข ทุกทุกคน

ลูกทุกคน กราบเท้า เมตตาพ่อ
ใจจดจ่อ รักพ่อและหวงแหน
พ่อเจ็บไข้ ได้ป่วย ไม่ขาดแคลน
ใจลูกแม้น ขาดวิ่น พ่อจากไป

พ่อจากไปสู่สวรรค์พลันสิ้นหมด
เสียงใสสดของพ่อบ่ขานไข
เสียงร่ำร้องเรียกพ่อแทบขาดใจ
ชาติหน้าใหม่ขอเป็นลูกพ่อต่อไปเอย

คุณพ่อคุณแม่ทั้งสองท่านเอาใจใส่ดูแลพวกเราเป็นอย่างดีตลอดเวลา เราอยู่ร่วมบริเวณเดียวกันมา 51 ปี มิเคยจากกันเลย ถึงแม้ว่าจะต้องเดินทางไปพัฒนาในชนบทหรือต้องเดินทางไปประเทศอังกฤษ ต้องไปกราบเท้าลาท่านทั้งสองเสมอมา

คุณพ่อเงียบเหงาอย่างเห็นได้ชัดแจ้งเมื่อคุณแม่ได้จากคุณพ่อไปอย่างไม่มีวันกลับเมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2523 คุณพ่อและคุณแม่ต่างรักกันมากไม่จืดจางตลอดชั่วอายุขัยของท่าน คุณพ่อมักจะน้ำตาไหลริน เมื่อมองรูปถ่ายคุณแม่หรือกล่าวถึงคุณงามความดีของคุณแม่ เพราะคุณแม่เป็นศรีภรรยา เอาใจใส่ปรนนิบัติคุณพ่อตลอดเวลา โดยเฉพาะอาหารที่คุณพ่อรับประทาน

หลังจากที่คุณแม่ได้จากคุณพ่อไป ได้มีโอกาสพาคุณพ่อไปรับประทานอาหารตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ที่คุณพ่อเคยพาไปรับประทานเมื่อยังเยาว์วัยอยู่ เรามักจะคุยกันเรื่องในอดีตสุขสดชื่นของชีวิต คุณพ่อรู้สึกแข็งแรงสดใสอย่างประหลาด ดูท่านมีความสุขมากทีเดียว

7 กรกฎาคม 2523 ขณะที่อยู่ประเทศอังกฤษได้ข่าวจากคุณพ่อซึ่งเขียนจดหมายมาถึงว่าเป็นลมล้มในห้องน้ำ ปวดในศีรษะ รู้สึกไม่สบายใจ จึงรีบกลับบ้านและรีบมากราบเท้าท่าน คุณพ่อมักพูดเสมอว่า พ่อยังแข็งแรง หมอดูว่ายังมีอายุยาวนาน ท่านจะพูดเช่นนี้เสมอ ได้จัดการพาคุณพ่อเข้ารักษาตัว ณ โรงพยาบาลแพทย์ปัญญา 5 ครั้ง ได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดีจากคุณหมอปัญญาและคุณชลูด ส่งสัมพันธ์ เราขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เราทราบดีว่า ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้าทุกคนย่อมเป็นไปตามวัฏสงสาร คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และการเวียนว่ายตายเกิดและแล้วในที่สุดคุณพ่อก็ต้องจากเราไปอย่างสงบเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2524 เวลา 23.06 น.

สภาวะจิตของพวกเราในขณะนั้นไม่สามารถจะบรรยายได้ถูกต้อง มีความรู้สึกแต่เพียงว่า ร่มโพธิ์ร่มไทรของเราซึ่งเปรียบดุจดวงประทีปจะต้องจากลูก ๆ ไปจริง ๆ หรือ หัวใจแทบจะแตกสลายตามไปด้วย

ยังจำภาพท่านก่อนจะจากพวกเราไป ณ ห้อง I.C.U. โรงพยาบาลตำรวจ ลูก ๆ ทุกคนเฝ้าอาการท่านตั้งแต่บ่ายจนวาระสุดท้าย ต้องกระซิบข้าง ๆ หูท่านว่า คุณพ่อไม่ต้องเป็นห่วง ทุกอย่างจะจัดการอย่างสันติวิธีให้เรียบร้อย (ผมและหมอวัชรี(น้องชาย)ต่างพูดเป็นเสียงเดียวขึ้นมาพร้อม ๆ กัน) เราได้สวดมนต์ให้ท่านฟังพร้อมทั้งกล่าวว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ ขอให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุคติชั้นฟ้าสัมปรายภพเถิดพระพรหมของลูก ท่านจึงสงบนิ่งหลับอย่างมีความสุขเมื่อเวลา 23.06 น. ของวันที่ 28 กันยายน 2524

คุณพ่อสอนลูก ๆ เสมอว่า จงประกอบแต่กรรมดีมีจิตใจสูงปฏิบัติแต่กุศลกรรม เจ้าจะมีความสุข พ่อเสียใจที่ไม่ได้ทำพินัยกรรม แต่ลูกจงรับรู้เถิดว่า ทุกคนหนีกฎแห่งกรรมไปไม่พ้น "คนทำบาปทำชั่วต้องได้รับโทษ กรรมย่อมสนองกรรม พ่อเชื่อว่ากรรมต้องตามสนองอย่างแสนสาหัส"

เราทุกคนรับสัจจะกับคุณพ่อไว้ จำเป็นต้องรักษาสัจจะนั้น เพื่อให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อมีความสุข ไปสู่สุคติสรวงสวรรค์ ซึ่งคุณแม่ไปสร้างวิมานคอยท่านอยู่ก่อนแล้ว

คุณพ่อครับ กรุณารับทราบด้วยเถิดว่าลูก ๆ ทุกคนได้ปฏิบัติตามสัจจะที่ให้ไว้กับคุณพ่อทุกประการ ถึงแม้ว่าเราจะมีความรู้สึกขยะแขยง รังเกียจอะไรบางอย่าง หรือชอกช้ำอย่างแสนสาหัสที่เห็นภาพความหิวกระหาย ความปราศจากมนุษยธรรม เราก็ต้องอดทน เพื่อขอแต่เพียงให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สวรรค์ด้วยความสงบสุขเท่านั้น

กรรมใดใครก่อสร้าง ปางบรรพ์
ดีชั่วผลตามทัน ส่งให้
เกิดตายมลายขันธ์ ตามกฎ กรรมนา
ดีชั่วใครทำไว้ ชั่วนั้นตามสนอง

เราภูมิใจและหยิ่งในสายเลือดของคุณพ่อคุณแม่ เรารับสัจจะกับท่านไว้ เราถือว่าเราได้กตัญญูต่อท่านจนวาระสุดท้าย

เสียงของคุณพ่อยังก้องอยู่ในความทรงจำว่า "ลูกเอ๋ย คนเราเกิดมาย่อมหนีไม่พ้นกฎแห่งกรรม ลูกจงสร้างแต่กรรมดี ลูกจะได้ดี"

"พ่อขอร้องเป็นครั้งสุดท้าย"

คุณพ่อครับ ลูกทุกคนเลือดพ่อ รักเกียรติรักศักดิ์ศรี รักสัจจะ เพราะคุณพ่อมิให้แต่ร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ฉลาดเฉลียว กับพวกเราเท่านั้น คุณพ่อยังให้การศึกษาแก่ลูกทุก ๆ คนอย่างสูงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ลูกทุกคนจึงต้องเก็บความรู้สึกอันชอกช้ำอย่างแสนสาหัสไว้ในใจ "เพื่อดวงวิญญาณอันสูงส่งและบริสุทธิ์ของคุณพ่อจะได้ไปสู่สรวงสวรรค์ชั้นฟ้าสูงสุดที่คุณแม่ท่านได้ไปรอคุณพ่ออยู่ก่อนแล้ว"

กราบเท้าด้วยความเคารพรักยิ่ง

สรรเสริญ - สุมาลี อุทัยเฉลิม

คิดถึงครู...

ผมและเพื่อนนักเรียนอินทรศึกษาหลายต่อหลายรุ่น นับตั้งแต่เริ่มตั้งโรงเรียนมาเป็นลูกศิษย์อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิมทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รุ่นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงรุ่นหลังสงครามสงบใหม่ ๆ อาจารย์ชอบฯ ท่านมิได้เป็นเพียงอาจารย์ใหญ่ของพวกเราเพียงอย่างเดียว แต่ท่านมีบทบาทกับพวกเราทั้งในด้านให้ "ความรู้" และให้ "ไม้เรียว" แก่พวกเราอย่างถึงใจและใกล้ชิดเป็นอย่างยิ่ง

"ไม้เรียว" ที่ท่านแจกให้แก่พวกเรานั้น จะให้แก่ทุกคนก็หามิได้ เพราะพวกที่จะมีโอกาสได้รับไม้เรียวก็คือพวก "ดารา" น้อยใหญ่ทั้งหลายซึ่งค่อนข้างจะมีความเรียบร้อยน้อยอยู่บ้างหรือบางทีก็เตลิดเปิดเปิงออกนอกลู่นอกทางบ้าง ท่านก็จำต้องตะล่อมให้เข้ากรอบเข้าแนว จะได้เป็นคนดีมีความรู้ความประพฤติเรียบร้อย ไม่เป็นกากสังคมในวันข้างหน้า

อาจารย์ชอบฯ ไม่ใช่เป็นครูคนเดียวที่แจกไม้เรียวแก่พวกลูกศิษย์ ยังมีครูคนอื่น ๆ ได้แจกให้อีกด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกาลเทศะและความผิดที่ก่อขึ้นในชั่วโมงเรียนของคุณครูแต่ละท่าน มีเรื่องแปลกแต่จริงก็คือ เวลาเรียนในขณะนั้นมีวันละ 6 ชั่วโมง แต่บางคนเคยถูกตีเสีย 7 ชั่วโมงต่อวันก็มี

สาธุ...พระคุณของครู กับไม้เรียว ทำให้ลูกศิษย์ของท่านได้เป็นใหญ่เป็นโตและมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานเป็นอันมาก หลายคนเป็นหมอที่มีชื่อเสียง เป็นนักกฎหมายนามกระเดื่อง เป็นรองอธิบดี อธิบดี รัฐมนตรี พ่อค้าใหญ่เงินหลายสิบล้าน เป็นนายพล และว่าที่นายพลก็หลายคน

บัดนี้ อาจารย์ชอบ อุทัยเฉลิม ได้จากพวกเราไปแล้ว...จากไปสู่ความสุขและความสงบในภพอื่น แต่มีสิ่งที่ท่านยังไม่จากพวกเราและทำให้พวกเราระลึกถึงด้วยความเคารพอยู่มิวายก็คือ ท่านเป็นครูและเป็นพ่อที่สองของพวกเรา

ผมจึงขอถือเอาข้อเขียนนี้ต่างดอกไม้ธูปเทียนกราบคารวะแด่ดวงวิญญานของท่านอาจารย์ชอบฯ ไม่ว่าจะสถิตย์อยู่ในสวรรค์วิมานใดก็ตาม ขอได้โปรดรับทราบถึงความเคารพรักและอาลัยที่บรรดาลูกศิษย์มีต่อท่าน ขอให้ผลบุญทั้งหลายทั้งปวงที่ท่านได้ทำมา จงเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้ท่านได้มีความสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

วิจิตร หอมเจริญ

ม. 6 ปี 2487/88

แสงส่องใจ

โดย

สมเด็จพระญาณสังวร

วัดบวรนิเวศวิหาร

ความคิดอย่างหนึ่งที่สมควรฝึกให้เกิดขึ้นเป็นประจำ คือความคิดว่าพอ คิดให้รู้จักพอ ผู้รู้จักพอจะเป็นผู้ที่มีความสบายใจ ส่วนผู้ไม่รู้จักพอจะเป็นผู้ร้อนเร่าแสวงหาไม่หยุดยั้ง ความไม่รู้จักพอมีอยู่ได้แม้ในผู้เป็นใหญ่เป็นโตมั่งมีมหาศาล และความรู้จักพอก็มีได้แม้ในผู้ยากจนต่ำต้อย ทั้งนี้ก็เพราะความพอเป็นเรื่องของใจที่ไม่เกี่ยวกับฐานะภายนอก คนรวยที่ไม่รู้จักพอก็เป็นคนจนอยู่ตลอดเวลา คนจนที่รู้จักพอก็เป็นคนมั่งมีอยู่ตลอดเวลา

การยกฐานะจากยากจนให้มั่งมีนั้นทำได้ไม่ง่าย บางคนตลอดชาตินี้อาจทำไม่สำเร็จ แต่การยกระดับใจให้มั่งมีนั้นทำได้ทุกคนแม้มีความมุ่งมั่นจะทำจริง

คนรู้จักพอไม่ใช่คนเกียจคร้าน และคนเกียจคร้านก็ไม่ใช่คนรู้จักพอ ควรทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ถูกต้อง แล้วอบรมตนเองให้ไม่เป็นคนเกียจคร้าน แต่ให้เป็นคนรู้จักพอ

เมื่อรู้สึกไม่สบายใจให้รีบระงับเสียทันที อย่าชักช้า ตั้งสติให้ได้ในทันที รวมใจไม่ให้ความคิดวุ่นวายไปสู่เรื่องอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ความไม่สบายใจ อย่าอ้อยอิ่งลังเลว่าควรต้องคิดอย่างนั้นก่อน ควรจะต้องคิดอย่างนี้ก่อน ทั้ง ๆ ที่ความไม่สบายใจหรือความร้อนเริ่มกรุ่นขึ้นในใจแล้ว ถ้าต้องการความสบายใจก็ต้องเชื่อว่าไม่มีความคิดใดทั้งสิ้นที่จำเป็นต้องคิดก่อนทำใจให้รวมอยู่ ไม่ให้วุ่นวายไปในความคิดใด ๆ ทั้งนั้น ต้องเชื่อว่าต้องรวมใจไว้ให้ได้ในจุดที่ไม่มีเรื่องอันเป็นเหตุแห่งความร้อนเกี่ยวข้อง

ที่ท่านสอนให้ท่องพุทโธก็ตาม ให้ดูลมหายใจเข้าออกก็ตาม นั่นคือการสอนเพื่อให้ใจไม่วุ่นวายซัดส่ายไปหาเรื่องร้อนเป็นวิธีที่จะให้ผลจริงแท้แน่นอน

ไม่ว่าจะเผชิญกับความยากลำบากกายใจอย่างใดทั้งสิ้นให้มั่นใจ ว่าการกระทำให้ความยากลำบากนั้นคลี่คลาย จะต้องกระทำเมื่อมีจิตใจสงบเยือกเย็นแล้วเท่านั้น ใจที่เร่าร้อนขุ่นมัวไม่อาจคิดนึกตริตรองให้เห็นความปลอดโปร่งได้ ไม่อาจช่วยให้ร้ายกลายเป็นดีได้

อย่าคิดว่าเป็นความงมงาย เป็นการเสียเวลา ที่จะปฏิบัติสิ่งที่เรียกกันว่าธรรมในขณะที่กำลังมีปัญหาประจำวันวุ่นวาย ขอให้เชื่อว่ายิ่งมีปัญหาชีวิตมากมายหนักหนาเพียงไร ยิ่งจำเป็นต้องทำจิตใจให้สงบเยือกเย็นเพียงนั้น พยายามฝืนใจไม่นึกถึงปัญหายุ่งยากทั้งหลายเสียชั่วเวลาเพียงเล็กน้อยเพื่อเตรียมกำลังไว้ต่อสู้แก้ไข กำลังนั้นคืออำนาจที่เข้มแข็งบริบูรณ์ด้วยปัญญาของใจที่สงบ

ใจที่สงบมีพลังเข้มแข็ง และเข้มแข็งทั้งสติปัญญา ใจที่สงบจะทำให้มีสติปัญญามากและแจ่มใสไม่ขุ่นมัว ความแจ่มใสนี้เปรียบเหมือนแสงสว่างที่สามารถส่องให้เห็นความควรไม่ควร คือควรปฏิบัติอย่างไรไม่ควรปฏิบัติอย่างไร ใจที่สงบก็จะรู้ชัดถูกต้อง ตรงกันข้ามกับใจที่วุ่นวายไม่แจ่มใส ซึ่งเปรียบเหมือนความมืด ย่อมไม่สามารถช่วยให้เห็นความถูกต้องความควรไม่ควรได้ มีแต่จะพาให้ผิดพลาดเท่านั้น

ความโลภไม่ช่วยให้อะไรดีขึ้นได้เลย วัตถุสิ่งของเงินทองทั้งหลายที่ได้จากความโลภนั้นดูเผิน ๆ เหมือนเป็นการยกฐานะเพิ่มความมั่นคง แต่ลึกลงไปจะเป็นการทำลายมากกว่า สิ่งที่ได้จากความโลภมักจะเป็นสิ่งไม่สมควร มักจะเป็นการได้จากความต้องเสียของผู้อื่น ผู้อื่นทั้งหลายที่ต้องเสียนั่นแหละจะเป็นเหตุทำลาย ความไม่ไว้วางใจของคนทั้งหลายจะเป็นเครื่องทำลายอย่างยิ่ง จะเป็นเหตุให้อะไรร้าย ๆ ตามมา เมื่อถึงเวลาอะไรร้าย ๆ นั้นก็จะทำลายผู้มีความโลภจนเกินการ เมื่อเวลานั้นมาถึงก็จะสายเกินไปจนไม่มีผู้ใดจะช่วยได้ ฉะนั้นก็ควรหมั่นพิจารณาให้เห็นโทษของกิเลสคือความโลภ เสียตั้งแต่ยังไม่สายเกินไป

ถ้าความโลภเป็นความดี พระพุทธเจ้าก็จักไม่ทรงสอนให้ละความโลภ และพระองค์เองก็จะไม่ทรงพากเพียรปฏิบัติละความโลภจนเป็นที่ปรากฏประจักษ์ว่าทรงละความโลภได้อย่างหมดจนสิ้นเชิง เป็นแบบอย่างที่บริสุทธิ์สูงส่งยั่งยืนอยู่ตลอดมาจนทุกวันนี้แม้ว่าจะได้ทรงดับขันธปรินิพพานไปแล้วกว่าสองพันห้าร้อยปี

เราเป็นพุทธศาสนิก นับถือพระพุทธเจ้า อย่าให้สักแต่ว่านับถือเพียงที่ปาก ต้องนับถือให้ถึงใจ การนับถือให้ถึงใจนั้นต้องหมายความว่าทรงสอนให้ปฏิบัติอย่างไรต้องตั้งใจทำตามให้เต็มสติปัญญาความสามารถ

ที่สวดกันว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง สังฆัง สรณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง หมายถึงจะปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์อย่างจริงจัง

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนให้สวดมนต์เพื่อขอร้องวิงวอนให้ทรงบันดาลให้เกิดความสุขสวัสดีโดยเจ้าตัวเองไม่ปฏิบัติดี ความหมายในบทสวดมีอยู่บริบูรณ์ ที่ผู้สวดจะได้รับผลเป็นความสุขความเจริญรุ่งเรืองสวัสดีถ้าปฏิบัติตาม แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตามความหมายของบทสวดมนต์ หรือเช่นไม่ปฏิบัติตามที่สวดว่าข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ก็จะไม่ได้รับผลอันเลิศที่ควรได้รับเลย ฉะนั้นจึงควรปฏิบัติให้ได้ถึงพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง คือปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ ปฏิบัติตามพระธรรมที่ทรงสั่งสอนและปฏิบัติตามพระสงฆ์สาวกที่ปฏิบัติเป็นแบบอย่างไว้เถิด จะได้รับความสุขสวัสดีอย่างยิ่งตลอดไปไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม

น่าจะไม่มีผู้ใดเลยที่เห็นว่าความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นความดี ทุกคนเห็นว่าไม่ดีด้วยกันทั้งนั้น นับว่าเป็นความเห็นถูก แต่เพราะเห็นถูกไม่ตลอดจึงเกิดปัญหาในเรื่องกิเลสสามกองนี้ขึ้น ที่ว่าเห็นถูกไม่ตลอดก็คือแทบทุกคนไปเห็นว่าคนอื่นโลภโกรธหลงไม่ดี แต่ไม่เห็นด้วยว่าตนเองโลภโกรธหลงก็ไม่ดีเช่นกัน กลับเห็นผิดไปเสียว่า ความโลภโกรธหลงที่เกิดขึ้นในใจตนนั้นไม่มีอะไรไม่ดี นี่คือความเห็นถูกไม่ตลอด ไปยกเว้นที่ว่าดีที่ตนเอง

เมื่อเห็นผู้อื่นที่โลภโกรธหลงน่ารังเกียจเพียงใด ให้เห็นว่าตนเองที่มีความโลภโกรธหลงนั้นน่ารังเกียจยิ่งกว่า แล้วพยายามทำตนให้พ้นจากความน่ารังเกียจนั้นให้เต็มสติปัญญาความสามารถ จะเรียกได้ว่าเป็นผู้มีปัญญา ไม่ปล่อยตนให้ตนตกอยู่ใต้ความสกปรกของความโลภโกรธหลง

โอกาสที่จะได้เห็นคนโลภ คนโกรธ คนหลงมีอยู่ทุกเวลานาที เรียกได้ว่าโอกาสที่จะดูตนเองให้เห็นโทษเห็นผิดของตนเองนั้นมีอยู่มากมายทุกเวลานาทีเช่นเดียวกัน สำคัญที่ว่าจะต้องไม่ละเลยปล่อยโอกาสอันงามนั้นให้พ้นไป อย่าลืมนึกถึงตนเองด้วยทุกครั้งไปที่พบเห็นคนโลภ คนโกรธ คนหลง

การแก้ความวุ่นวายทั้งหลายนั้น ที่ถูกแท้จะให้ผลจริงต้องต่างคนต่างพร้อมใจกันแก้ที่ตัวเอง เท่านั้น พร้อมใจกันและแก้ที่ตนเองเท่านั้นที่จะให้ผลสำเร็จได้จริง

ไม่มีอำนาจของบุคคลอื่นใดที่จะสามารถบังคับบัญชาให้ใครหันเข้าแก้ไขตนเองได้ นอกจาก อำนาจใจของเจ้าตัวเองเท่านั้นที่จะบังคับตัวเอง ทั้งยังจะต้องเป็นอำนาจใจที่เกิดจากปัญญาความเห็น ถูกด้วยจึงจะสามารถนำให้หันเข้าแก้ไขตนเอง

ควรพยายามทำความเชื่อให้แน่นอนมั่นคงเสียก่อน ว่าการแก้ที่ตนเองนั้นสำคัญที่สุด ต้อง กระทำกันทุกคน ผลดีของส่วนรวม ของชาติ ของโลก จึงจะเกิดขึ้นได้

ทุกคนขอให้เริ่มแก้ตัวเองก่อน แก้ให้ใจที่วุ่นวายเร่าร้อนด้วยอำนาจของกิเลสมีโลภโกรธ หลงให้กลับเป็นใจที่สงบเย็นบางเบาจากกิเลสคือโลภโกรธหลง ที่เคยโลภมากก็ให้ลดลงเสียบ้าง ที่เคย โกรธแรงก็ให้โกรธเบาลง ที่เคยหลงจัดก็ให้พยายามใช้สติใช้ปัญญาให้รู้ถูกตามความจริงให้มากกว่า เดิม ตนเองจะเป็นผู้สงบเย็นก่อน ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดความสงบเย็นกว้างขวางออกไปได้อย่างไม่ต้อง ลังเลสงสัย

ความทุกข์จะต้องมีอยู่ตราบที่กิเลสทั้งสามกองคือโลภโกรธหลงยังมีอยู่ กิเลสมีมากเพียงใด ทุกข์มีมากเพียงนั้น เมื่อใดกิเลสสามกองหมดไปจากจิตใจอย่างสิ้นเชิงแล้วนั่นแหละความทุกข์จึงจะ หมดไปอย่างสิ้นเชิงได้ จึงควรพยายามทำกิเลสให้หมดสิ้นให้จงได้ มีมานะพากเพียรใช้สติใช้ปัญญา ให้รอบคอบเต็มความสามารถให้ทุกเวลานาทีที่ทำได้ แล้วจะเป็นผู้ชนะ ได้มีความสุขอย่างยิ่ง

เราทุกคนต้องการเป็นสุข ต้องการพ้นทุกข์ แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อความเป็นสุข เพื่อความสิ้น ทุกข์ แล้วผลจะเกิดได้อย่างไร ความคิดร้อนเร่าต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้เป็นทุกข์กันอยู่ในทุกวันนี้ล้วน เกิดจากกิเลสในใจเป็นเหตุสำคัญทั้งสิ้น กิเลสนั่นแหละเป็นเครื่องบัญชาให้ความคิดเป็นไปในทางก่อ ทุกข์ทุกประการ ถ้าไม่มีกิเลสพาให้เป็นไปแล้ว ความคิดจะไม่เป็นไปในทางก่อทุกข์เลย ความคิดจะ เป็นไปเพื่อความสงบสุขของตนเอง ของส่วนรวม ตลอดจนถึงของชาติ ของโลก

ความสำคัญที่สุดอยู่ที่ว่าต้องพยายามทำความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นเสียก่อน ว่ากิเลสทำให้เกิด ทุกข์จริง คือกิเลสนี้แหละทำให้คิดไปในทางเป็นทุกข์ต่าง ๆ เมื่อยังกำจัดกิเลสไม่ได้จริง ๆ ก็ต้องฝืน ใจหยุดความคิดอันเต็มไปด้วยกิเลสเร่าร้อนเสียก่อน การหยุดความคิดที่เป็นโทษเป็นความร้อนนั้น ทำได้ง่ายกว่าตัดรากถอนโคนกิเลส ฉะนั้นในขั้นแรกก่อนที่จะสามารถทำกิเลสให้สิ้นไปได้ ก็ให้ฝืนใจ ไม่คิดไปในทางเป็นทุกข์เป็นโทษให้ได้เป็นครั้งคราวก่อนก็ยังดี

อย่าเข้าข้างตัวเองผิด ๆ ดูตัวเองให้เข้าใจ เมื่อโลภเกิดขึ้นให้รู้ว่ากำลังคิดโลภแล้ว และหยุด ความคิดนั้นเสีย เมื่อโกรธเกิดขึ้นให้รู้ว่ากำลังคิดโกรธแล้ว และหยุดความคิดนั้นเสีย เมื่อหลงให้รู้ ว่ากำลังคิดหลงแล้ว และหยุดความคิดนั้นเสีย หัดหยุดความคิดที่เป็นกิเลสเสียก่อน ตั้งแต่บัดนี้เถิด จะเป็นการเริ่มฐานต่อต้านกำราบปราบความทุกข์ให้สิ้นไป ที่จะให้ผลจริงแท้แน่นอน

ความคิดของคนทุกคนแยกออกได้เป็นสอง อย่างหนึ่งคือความคิดที่เกิดด้วยอำนาจของกิเลส มีโลภโกรธหลง อีกอย่างหนึ่งคือความคิดที่พ้นจากอำนาจของความโลภโกรธหลง ความคิดอย่างแรก เป็นเหตุให้ทุกข์ให้ร้อน ความคิดอย่างหลังไม่เป็นเหตุให้ทุกข์ให้ร้อน

จะถือผู้ใดสิ่งใดเป็นครูได้ก็ต้องเมื่อผู้นั้นสอนความถูกต้องดีงามให้เท่านั้น ต้องไม่ถือผู้ที่ สอนความไม่ถูกไม่งามเป็นครูโดยเด็ดขาด และที่ว่าต้องไม่ถือเป็นครูก็หมายความว่าต้องไม่ปฏิบัติตาม ที่ว่าให้ถือเป็นครูก็คือให้ปฏิบัติตาม

ทุกคนมีหน้าที่เป็นศิษย์ หน้าที่ของศิษย์ก็คือปฏิบัติตามครูอย่างให้ความเคารพ กล่าวได้ว่าให้เคารพและปฏิบัติตามคนดี แบบอย่างที่ดี รำลึกถึงคนดีและแบบอย่างที่ดีไว้เสมออย่างมีกตัญญูกตเวทีคือรู้พระคุณท่านและตอบแทนพระคุณท่าน การตอบแทนก็คือทำตนเองให้ได้เหมือนครูนั่นเป็นถูกต้องสมควรที่สุด จะได้รับความสุขสวัสดีตลอดไป

ความดีหรือบุญกุศลเปรียบเหมือนแสงไฟ ผู้ที่ทำบุญทำกุศลอยู่สม่ำเสมอเพียงพอ แม้จะเหมือนไม่ได้รับผลของความดี และบางครั้งก็เหมือนทำดีไม่ได้ดี ทำดีได้ชั่วเสียด้วยซ้ำ เช่นนี้ก็เหมือนจุดไฟในท่ามกลางแสงสว่างยามกลางวัน ย่อมไม่ได้ประโยชน์จากแสงสว่างนั้น แต่ถ้าตกค่ำมีความมืดมาบดบังแสงสว่างนั้นย่อมปรากฏ ขจัดความมืดให้สิ้นไป สามารถแลเห็นอะไร ๆ ได้ เห็นอันตรายที่อาจมีอยู่ได้ จึงย่อมสามารถหลีกพ้นอันตรายเสียได้ ส่วนผู้ไม่มีแสงสว่างอยู่กับตน เช่นไม่มีเทียนจุดอยู่ เมื่อถึงยามกลางคืน มีความมืดมิด ย่อมไม่อาจขจัดความมืดได้ ไม่อาจเห็นอันตรายได้ ไม่อาจหลีกพ้นอันตรายได้

ผู้ทำความดีเหมือนผู้มีแสงสว่างอยู่กับตัว ไปถึงที่มืดคือที่คับขัน ย่อมสามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดี พอสมควรกับความดีที่ทำอยู่ ตรงกันข้ามกับผู้ไม่ได้ทำความดีซึ่งเหมือนกับผู้ไม่มีแสงสว่างอยู่กับตัว ขณะยังอยู่ในที่สว่างอยู่ในความสว่างก็ไม่ได้รับความเดือดร้อน แต่เมื่อใดตกไปอยู่ในที่มืดคือที่คับขัน ย่อมไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างสวัสดี ภัยอันตรายมาถึงก็ไม่รู้ไม่เห็น ไม่อาจหลีกพ้นคนทำดีไว้เสมอกับคนไม่ทำดีแตกต่างกันเช่นนี้ประการหนึ่ง

การทำดีต้องไม่มีพอ ต้องทำให้ยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพราะไม่มีใครอาจประมาณได้ว่าเมื่อใดจะตกไปในที่มืดมิดขนาดไหน ต้องการแสงสว่างจัดเพียงใด ถ้าไม่ตกเข้าไปในที่มืดมิดมากมายนัก มีแสงสว่างมากไว้ก่อนก็ไม่ขาดทุน ไม่เสียหาย แต่ถ้าตกเข้าไปในที่มืดมิดมากมาย แสงสว่างน้อยก็จะไม่เพียงพอจะเห็นอะไร ๆ ได้ถนัดชัดเจน การมีแสงสว่างมากจะช่วยให้รอดพ้นจากการสะดุดหกล้มลงเหวลงคูหรือตกเป็นเหยื่อของสัตว์ร้ายจนถึงตายเป็น

อานุภาพของความดีหรือบุญกุศลนั้นเป็นอัศจรรย์จริง เชื่อไว้ดีกว่าไม่เชื่อ และเมื่อเชื่อแล้วก็ให้พากันแสดงหาอานุภาพของความดีหรือของบุญกุศลให้เห็นความอัศจรรย์ด้วยตนเองเถิด

ที่จริงนั้นใจบริสุทธิ์ผ่องใส กิเลสเข้าจับ ทำให้สกปรกไปตามกิเลส ปล่อยให้กิเลสจับมากเพียงไร ใจก็สกปรกมากขึ้นเพียงนั้น นำกิเลสออกเสียบ้าง ใจก็จะลดความสกปรกลงบ้าง นำกิเลสออกมาก ใจก็ลดความสกปรกลงมาก นำกิเลสออกหมดสิ้นเชิง ใจก็จะบริสุทธิ์สิ้นเชิง เป็นสภาพใจที่แท้จริง มีความผ่องใส

เมื่อใจกับความสกปรกหรือกิเลสเป็นคนละอย่าง ไม่ใช่อย่างเดียวอันเดียวกัน ทุกคนจึงสามารถจะแยกใจของตนให้พ้นจากกิเลสได้ คือสามารถจะนำกิเลสออกจากใจได้

การจะทำใจให้เป็นสุขผ่องใสนั้นไม่มีใครจะทำให้ใครได้ เจ้าตัวต้องทำของตัวเอง วิธีทำก็คือเมื่อเกิดโลภโกรธหลงขึ้นเมื่อใด ให้พยายามมีสติรู้ให้เร็วที่สุด และใช้ปัญญายับยั้งเสียให้ทันท่วงทีอย่าปล่อยให้ช้า เพราะจะเหมือนไฟไหม้บ้าน ยิ่งดับช้าก็ยิ่งดับยาก และเสียหายมาก โดยไม่จำเป็น

ถ้าไม่รู้จริง ๆ ว่าอะไรคือดีอะไรคือชั่ว ก็ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเชื่อตามที่ทรงสอน ก็จะรู้ว่าอะไรคือดีอะไรคือชั่ว ที่จริงแล้วทุกคนรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว แต่ไม่พยายามรับรู้ความจริงนั้น ว่าเป็นความจริงสำหรับตนเองด้วย มักจะให้เป็นความจริงสำหรับผู้อื่นเท่านั้น ดังที่ปรากฏอยู่เสมอผู้ที่ว่าคนนั้นไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ และตัวเองก็เป็นเช่นนั้นด้วย โดยตัวเองก็หาได้

ตำหนิตัวเองเช่นที่ตำหนิผู้อื่นไม่ ถ้าจะให้ดีจริง ๆ ถูกต้องสมควรจริง ๆ แล้วก็ต้องเชื่อพระพุทธเจ้าท่านทรงสอนให้เตือนตน แก้ไขตน ก่อนจะเตือนผู้อื่นแก้ไขผู้อื่น

ทำความดีอย่างสบาย ๆ อย่างมีอุเบกขา คือทำใจเป็นกลางวางเฉย ไม่หวังผลอะไรทั้งสิ้น การตั้งความหวังในผลของการทำดีเป็นธรรมดาของสามัญชนทั่วไป ซึ่งก็ไม่ผิดแต่ก็จะถูกต้องกว่าหากจะไม่ตั้งความหวังเลย เมื่อรู้ว่าเป็นความดีก็ทำเต็มความสามารถของสติปัญญา ไม่เดือดร้อนให้เกินความสามารถ ไม่มุ่งหวังให้ฟุ้งซ่าน ไม่ผิดหวังให้เศร้าเสียใจ การทำใจเช่นนี้ไม่ง่าย แต่ก็เป็นสิ่งทำได้ ถ้าทำไม่ได้พระพุทธเจ้าก็จะไม่ทรงสั่งสอนไว้

การทำดีหรือทำบุญกุศลที่จะส่งผลสูงสุดต้องเป็นการทำด้วยใจว่างจากกิเลส คือความโลภโกรธหลง ความผูกพันในผลที่จะได้รับเป็นทั้งความโลภและความหลง จึงไม่อาจให้ผลสูงสุดได้ แม้จะให้ผลตามความจริงที่ว่าทำดีจักได้ดี แต่เมื่อเป็นความดีที่ระคนด้วยโลภและหลง ก็ย่อมจะได้ผลไม่เท่าที่ควร มีความโลภความหลงมาบั่นทอนผลนั้นเสีย

ทำดีไม่ได้ดีไม่มีอยู่ในความจริง มีอยู่ก็แต่ในความเข้าใจผิดของคนทั้งหลายเท่านั้น ทำดีแล้วต้องได้ดีแน่นอนเสมอไป ที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ นานาปรากฏขึ้นเหมือนทำดีไม่ได้ดีนั้นเป็นเพียงการปรากฏของความสลับซับซ้อนแห่งการให้ผลของกรรมเท่านั้น เพราะกรรมนั้นไม่ได้ให้ผลทันตาทันใจเสมอไป แต่ถ้าเป็นเรื่องภายในใจแล้วกรรมให้ผลทันทีที่ทำแน่นอน เพียงแต่ว่าบางทีผู้ทำไม่สังเกตด้วยความประณีตเพียงพอจึงไม่รู้ไม่เห็น ขอให้สังเกตใจตนให้ดี แล้วจะเห็นว่าทันทีที่ทำกรรมดีผลจะปรากฏขึ้นในใจเป็นผลดีทันทีทีเดียว

ทำกรรมดีแล้วใจจักไม่ร้อน เพราะไม่ต้องวิตกกังวลว่าจะได้รับผลไม่ดีต่าง ๆ ความไม่ต้องหวาดวิตกหรือกังวลไปต่าง ๆ นั้น นั่นแหละเป็นความเย็น เป็นความสงบของใจ เรียกได้ว่าเป็นผลดีที่เกิดจากกรรมดีซึ่งจะเกิดขึ้นทันตาทันใจทุกครั้งไป เป็นการทำดีที่ได้ดีอย่างบริสุทธิ์แท้จริง ส่วนผลปรากฏภายนอกเป็นลาภยศสรรเสริญต่าง ๆ นั้น มีช้า มีเร็ว มีทันตาทันใจและไม่ทันตาทันใจ จนเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดกันมากมายว่าทำดีไม่ได้ดีบ้าง ทำชั่วได้ดีบ้าง

ทำดีได้ดีแน่นอนอยู่แล้ว บรรดาผู้ทำความดีทั้งหลายซาบซึ้งในสัจจะคือความจริงนี้ ดังนั้นก็ไม่น่าจะลำบากนักที่จะเชื่อด้วยว่าควรทำดีโดยทำใจเป็นกลางวางเฉยไม่มุ่งหวังอะไร ๆ ทั้งนั้น การที่ยกมือไหว้พระด้วยใจที่เคารพศรัทธาในพระรัตนตรัยสูงสุด เพียงเท่านี้ได้ผลดีแก่จิตใจยิ่งกว่าจะยกมือไหว้พร้อมกับอธิษฐานปรารถนาสิ่งนั้นสิ่งนี้ไปด้วยมากมายหลายสิ่งหลายอย่าง หรือการจะบริจาคเงินสร้างวัดวาอารามด้วยใจที่มุ่งให้เป็นการบูชาคุณพระรัตนตรัย เพียงเท่านี้ก็ได้ผลดีแก่จิตใจยิ่งกว่าจะปรารถนาวิมานชั้นฟ้าหรือบ้านช่องโอ่อ่าทันตาเห็นในชาตินี้หรือการจะสละเวลากำลังกายกำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลืองานพระศาสนาโดยมุ่งเพื่อผลสำเร็จของงานนั้นจริง ๆ เพียงเท่านี้ก็ได้ผลดีแก่จิตใจยิ่งกว่าปรารถนาจะได้หน้าได้ตาว่าเป็นคนสำคัญเป็นกำลังใจให้เกิดความสำเร็จ หรือการคิดพูดทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ด้วยใจที่มุ่งเทิดทูนรักษาอย่างเดียว เช่นนี้ให้ผลดีแก่จิตใจยิ่งกว่าหวังได้ลาภยศหน้าตาตอบแทน

ทุกวัน เรามีโอกาสทำดีด้วยกันทุกคน ดังนั้นจึงขอให้พยายามตั้งสติให้ดี ใช้ปัญญาให้ควร อย่าโลภ อย่าหลง อย่าทำความดีอย่างมีโลภมีหลง ให้ทำความดีอย่างบริสุทธิ์สะอาดจริงเถิด

มีวิธีตรวจใจตนเองว่าทำความดีด้วยใจปราศจากเครื่องเศร้าหมองคือกิเลสโลภโกรธหลงหรือไม่ ก็คือให้ดูว่าเมื่อทำความดีนั้นร้อนใจที่จะแย่งใครเขาทำหรือเปล่า กีดกันใครเขาหรือไม่ ฟุ้งซ่านวุ่นวายกะเก็งผลเลิศในการทำหรือเปล่า ต้องการจะทำทั้ง ๆ ที่ไม่สามารถจะทำได้ แล้วก็น้อยเนื้อต่ำใจหรือโกรธแค้นอาฆาตพยาบาทอุปสรรคหรือเปล่า ถ้าเป็นคำตอบปฏิเสธทั้งหมดก็นับว่าดีเป็นการทำดีอย่างมีกิเลสห่างไกลจิตใจพอสมควรแล้ว และถ้าพิจารณาใจตนเองเห็นความสว่างไสวสบายใจเย็นใจในการทำความดีใด ๆ ก็นับว่ามีกิเลสห่างไกลใจในขณะนั้นอย่างน่ายินดียิ่ง จะเป็นเหตุให้ผลอันจะเกิดจากกรรมดีนั้นบริสุทธิ์สะอาดและสูงส่งจริง

ไม่มีตัวเราของเราแล้วไม่มีความทุกข์ เพราะไม่ถูกกระทบไม่มีอะไรให้ถูกกระทบ เหมือนคนไม่มีมือก็ไม่เจ็บมือ คนไม่มีขาก็ไม่เจ็บขา ดังนั้นการทำให้ไม่มีตัวเราของเราได้จึงวิเศษสุด แต่ก็ยากยิ่งนักสำหรับปุถุชนคนสามัญทั้งหลาย ฉะนั้นจึงขอให้มีเพียงเราเล็ก ๆ มีราน้อย ๆ ก็ยังดี ดีกว่าจะมีเราใหญ่โตมโหฬาร มีของเราเต็มบ้านเต็มเมือง

เมื่อปุถุชนไม่สามารถทำตัวเราให้หายไปได้ ยังหวงแหนห่วงใยตัวเราอยู่ ของเราจึงยังต้องมีอยู่ด้วย ของเราจะหมดไปก็ต่อเมื่อตัวเราหมดไปเสียก่อน นี้เป็นธรรมดา ถ้ายังมีตัวเราของเราอยู่ยังต้องกระทบกระทั่งอยู่ ยังหวงแหนรักษาตัวเราของเราไว้ก็ควรอย่างยิ่งที่จะหวงแหนรักษาให้ถูกต้องจะได้ไม่ต้องรับโทษทุกข์ของการมีตัวเราของเรามากเกินไปอย่างเดียว แต่มีโอกาสที่จะได้รับคุณรับประโยชน์บ้างจากการมีตัวเราของเรานั่นก็คือต้องระวังรักษาปฏิบัติต่อตัวเราของเราให้ดี ให้เป็นตัวเราของเราที่ดี

ตัวเราที่ดีนั้นไม่ใช่เป็นตัวเราที่มีหน้าตาสวยงามอย่างเดียว ไม่ใช่เป็นตัวเราที่ได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องสำอางหรือเสื้อผ้าแพรพรรณอันวิจิตรเท่านั้น ตัวเราที่ดีต้องเป็นตัวเราที่ประพฤติปฏิบัติดีถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีจิตใจที่อบรมด้วยธรรมอันงาม ปรารถนาจะมีตัวเราก็ต้องปฏิบัติต่อตัวเราเช่นนี้จึงจะถูกต้อง จึงจะพอบรรเทาโทษของการยึดมั่นในตัวเราลงได้บ้าง

ธรรมะบางตอน

จาก

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ

การบำรุงรักษาสิ่งใด ๆ ในโลก การบำรุงรักษาตนคือใจเป็นเยี่ยม จุดที่เยี่ยมยอดของโลก คือใจ ควรบำรุงรักษาด้วยดี ได้ใจแล้วคือได้ธรรม เห็นใจตนแล้วคือเห็นธรรม รู้ใจแล้วคือรู้ธรรมทั้งมวล ถึงใจตนแล้วคือถึงพระนิพพาน ใจนี้คือสมบัติอันล้ำค่า จึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะมองข้ามไป คนพลาดใจคือไม่สนใจปฏิบัติต่อใจดวงวิเศษในร่างนี้ แม้จะเกิดสักร้อยชาติพันชาติก็คือผู้เกิดผิดพลาดอยู่นั่นเอง เมื่อทราบแล้วว่าใจเป็นสิ่งประเสริฐในตัวเรา จึงไม่ควรให้พลาดทั้งที่รู้ ๆ จะเสียใจภายหลัง ความเสียใจทำนองนี้ไม่ควรให้เกิดขึ้นได้เมื่อทราบอยู่อย่างเต็มใจ มนุษย์เป็นชาติที่ฉลาดในโลก แต่อย่าให้เราที่เป็นมนุษย์ทั้งคนโง่เต็มตัว จะเลวเต็มทนและหาความสุขไม่เจอ กิจการทั้งภายในภายนอกของสมณะ เป็นกิจหรืองานตัวอย่างของโลกได้อย่างมั่นใจ เพราะเป็นกิจที่ขาวสะอาดปราศจากมลทินโทษ ทั้งกิริยาที่ทำและงานที่ประกอบจัดว่าชอบด้วยอรรถด้วยธรรม จึงควรบำรุงส่งเสริมสมณกิจของตนให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป จะเป็นผู้เจริญรุ่งเรืองในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ สมณะผู้รักในศีล รักในสมาธิ รักสติ รักปัญญา รักความเพียร จะเป็นสมณะอย่างเต็มภูมิทั้งปัจจุบันและอนาคตอันใกล้นี้ ธรรมที่แสดงนี้คือธรรมของท่านผู้มีความเพียร ของท่านผู้อดทน ของท่านผู้เป็นนักต่อสู้เป็นยอดคน ของผู้พ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง ปราศจากสิ่งกดขี่บังคับ ของท่านผู้เป็นอิสระอย่างเต็มภูมิ คือพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของโลกทั้งสาม ถ้าท่านเห็นว่าธรรมทั้งนี้เป็นธรรมสำคัญสำหรับท่าน ท่านจะเป็นผู้ไม่มีกิเลสในไม่ช้านี้ จึงขอฝากธรรมไว้กับท่านนำไปพิจารณาด้วยดี........

ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

แสดงธรรม ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2518

เรามาประชุมนี้ประชุมทั้งในทั้งนอก. เข้าถึงวัดแล้วให้พากันวัดดูจิตของเรามันอยู่ในวัดหรือนอกวัด. วัดเพื่อเหตุใด. นี่หละ. เราอาศัยพุทธศาสนา ศาสนานี้เป็นเครื่องแก้ทุกข์และดับทุกข์.

พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติศาสนาในพุทธบริษัททั้ง 4 นี่หละ, ไม่ได้บัญญัติในที่อื่น. บริษัททั้ง 4 คืออะไร. ภิกษุ ภิกษุณี. แต่เวลานี้ภิกษุณีไม่มีแล้ว, มีแต่ภิกษุ สามเณร, อุบาสก, อุบาสิกา. สี่เหล่านี่หละ. ศาสนาจะเจริญได้ก็อาศัยเหล่านี้. ศาสนาจะเสื่อมก็อาศัยเหล่านี้. เสื่อมเพราะเหตุใด. เราไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติเนื่องในคุณพระพุทธเจ้า. ไม่มีความเคารพ. ในศีลก็ไม่มีความเคารพ. ในภาวนาก็ไม่มีความเคารพ. ในปฏิสันถารการต้อนรับซึ่งกันและกันก็ไม่มีความเคารพ. เมื่อเราไม่มีความเคารพในเจ็ดสถานนี้จึงเป็นเหตุให้ศาสนาเสื่อม. ถ้าพวกเรายังมีความเคารพในเจ็ดสถานนี้แล้วศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นไป. ท่านบัญญัติศาสนาในพระไตรปิฎกในพระอภิธรรมท่านไม่ได้บัญญัติอื่น. เราทั้งหลายว่าบางคนก็ไม่ได้เรียนบัญญัติ. ให้รู้จักบัญญัติ.

ท่านบัญญัติธรรมวินัย. ท่านว่า ฉปัญญัติโย ขันธปัญญัตติ อายตนะปัญญัตติ ธาตุปัญญัตติ อิทริยปัญญัตติ บุคคลปัญญัตติ. นี่ท่านบัญญัติศาสนาไว้อย่างนี้. นี่ท่านวางไว้. ให้พากันพึงรู้พึงเข้าใจ. ขันธปัญญัติ, คือท่านบัญญัติในเบญขันธ์. เคยอธิบายไปแล้ว. คือ บัญญัติในรูป, บัญญัติในเวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ. เราก็น้อมดูซิ. รูปอยู่ไหนเล่า. คือนั่งอยู่นี่หละ. เรียกว่ารูปขันธ์. ที่บัญญัติตรงขันธ์เพื่อเหตุใด. เพื่อให้รู้จักสิ่งเหล่านี้เป็นอยู่อย่างไร. มันเป็นสุขหรือเป็นทุกข์. มันดีหรือมันชั่ว. เวทนาขันธ์เล่า. ทุกขเวทนา, สุขเวทนา, อุเบกขาเวทนา. เราก็ลองดูซิ. ตรงนี้แหละท่านบัญญัติ. สัญญาขันธ์, ความสำคัญมั่นหมาย, ความจำโน่นจำนี่. ท่านบัญญัติไว้ตรงนี้. สังขารขันธ์. ความปรุงความแต่ง. ดูซี่. เวลานี้เราปรุงเป็นกุศลหรืออกุศล, ให้พึงรู้พึงเห็น. ไม่ใช่ว่าฟ้า อากาศปรุงเป็นกุศลอกุศล. เราจะรู้ยังไงเล่า. รวมเป็นสั้น ๆ แล้วคือใจเราดี, มีความสุขความสบายเย็นอกเย็นใจ. นี่เรียกว่ากุศลธรรม, นำความสุขความเจริญมาให้ในปัจจุบันและเบื้องหน้า. อกุศลธรรม, จิตไม่ดีจิตทุกข์ยากวุ่นวายเดือดร้อน. ธรรมนี้นำสัตว์ทั้งหลายตกทุกข์ได้ยาก, ให้ฉิบหายในปัจจุบันและเบื้องหน้า. นี่เป็นอย่างนี้. วิญญาณขันธ์เล่า. วิญญาณนี้เป็นผู้รู้และจะได้ปฏิสนธิในสิ่งที่เราได้ปรุงแต่งไว้. นี่หละกรรมเหล่านี้นำไปตกแต่ง. ไม่มีใครตกแต่ง

ให้เรา. ธรรมนำมาเอง. ธรรมมันอยู่ตรงนี้. จะเรียนธรรมจะรู้ธรรมให้มาดูตรงนี้. มาดูรูป, ดูเวทนา, ดูสัญญา, ดูสังขาร, ดูวิญญาณนี้ให้พิจารณารูปนี้หละ. เพราะเหตุใด. ท่านว่ามันหลงรูป รูปนี้มีอะไรจึงพากันหลงหนักหนา. พระพุทธเจ้าจึงได้วางไว้ให้พิจารณารูปนี้หละ. อายตนะปัญญัตติ. นั่นเป็นบ่อเกิดแห่งความดีและชั่ว. อายตนะภายในและภายนอก. อายตนะภายในได้แก่ ตา หูจมูกลิ้นกายใจของเรา. ภายนอกได้แก่รูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะธรรมารมณ์. สิ่งเหล่านี้ก็อยู่ในรูปนี่หละ. ธาตุปัญญัติ, บัญญัติธาตุ. ธาตุดินธาตุน้ำธาตุลมธาตุไฟมาประชุมกันเข้า, เรียกว่าตัวตน, สัตว์บุคคลเราเขา. เมื่อเป็นเช่นนี้เราต้องมาพิจารณาในรูปนี้, ตั้งสติเพ่งดูรูปอันนี้. ดูเพราะเหตุใด. เพื่อไม่ให้หลง. เมื่อเราเห็นแล้วไม่หลงรูปอันนี้, จึงว่ารู้จัก นะ, รู้จัก โม.หัวใจตัวเรามันจึงรักษาได้. แต่เวลานี้เราไม่รู้จัก นะ รู้จัก โม.

นะโม คือความน้อมนึก. นะ คือความน้อม. เราน้อมอะไร. อันนั้นคือดินและน้ำ. อธิบายเรื่อง นะ แล้ว. มันไม่ใช่ตัวใช่ตน, ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา. วานนี้ (ดูอาจาโรวาท 13) ไม่ได้อธิบาย นะ, อธิบายแต่ โม. คืออะไร นะ นั่น. นะ แปลว่าไม่ใช่. ปิตตัง น้ำดี. ดูซี่. น้ำดีอยู่ที่ไหนล่ะ. มันเป็นคนหรือเป็นผู้หญิงผู้ชาย. เรียกว่า น้ำดี. เสมหัง, น้ำเสลดเล่า. นี่เป็นคนหรือเป็นอะไร. อยู่ที่ไหนล่ะ. ปุพโพ, น้ำเหลือง. นี่, เป็นบุคคลหรืออะไร. โลหิตตัง, น้ำเลือด. เลือดล่ะมันเป็นคนหรือเป็นอะไร. มันเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชาย. เสโท น้ำเหงื่อนี่ล่ะ. เมโท น้ำมันข้น, อัสสุ น้ำตา, วสา น้ำมันเหลว, เขโฬ น้ำลาย, สิงฆานิกา น้ำมูก, ลสิกา น้ำไขข้อ, มุตตัง น้ำมูตร. สิ่งเหล่านี้เป็นคนหรืออะไร. เป็นของเอาหรือของทิ้ง. นี่หละจึงเรียกว่านะ, แปลว่าไม่ใช่คน. เป็นของทิ้งทั้งหมด. หรือใครเก็บไว้สิ่งเหล่านี้. อยู่ที่ไหนล่ะ. นี่หละ, ให้พากันพิจารณา. มันจึงจะละซึ่งกามารมณ์ได้, รูปารมณ์ได้. ถ้าเรามาเห็นอย่างนี้แล้ว, ให้พากันเพ่งเล็งดูสิ่งเหล่านี้ให้มันรู้มันเห็นหมดสงสัย. สิ่งเหล่านี้ไม่ได้อยู่ที่อื่น, อยู่ที่ตัวเราของเรา. เรามาถืออันนี้หละมาเป็นตัวเป็นตน.

เมื่อได้อธิบายให้ฟังอย่างนี้แล้ว, ให้เข้านั่งเพ่งดู. เอ้าเข้าที่นั่งเพ่งดูให้มันรู้มันเห็น. อธิบายให้ฟังแล้ว. ท่านเทศน์มามากแล้ว. สมเด็จฯ ท่านก็เทศน์อยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่ง. อาตมาน่ะเป็นคนป่า, เทศน์ไม่ดี. ไม่ได้เรียนมากเรื่องบัญญัติเหล่านี้. เอ้า, ลงมือทำ. ถ้าไม่ทำก็ไม่เห็น. เอ้านั่งให้สบ๊ายสบาย. นี่หละ, ให้รู้จักชั้นศาสนาแก่นศาสนา. ท่านบัญญัติไว้ตรงนี้. ท่านไม่ได้บัญญัติที่อื่น. ที่เราท่านทั้งหลายได้มาที่นี้ในวันนี้ก็คือสมเด็จฯ ท่านห่วงประเทศชาติของเรา, ท่านก็แผ่กุศลถวายมหาบพิตร. พวกเราทั้งหลายก็ต้องการให้ประเทศของเราอยู่เย็นเป็นสุข, ให้ประเทศของเรายั่งยืนถาวรและความเจริญในปัจจุบันและเบื้องหน้า

นี่เราต้องเพ่งดูซี่. ประเทศชาติก็เกิดจากตัวของพวกเรานี้. ศาสนาจะเสื่อมเป็นยังไง. ศาสนาเจริญเป็นยังไง. ศาสนาจะเจริญได้คือเรามาทำกันยังงี่หละ. เข้าถึงคุณพระพุทธ, เข้าถึงคุณพระธรรม, เข้าถึงคุณพระสงฆ์. เข้าถึงคุณพระพุทธเจ้าคือเข้าถึงพุทธะ, คือความรู้นี้หละ.

เราวางกายให้สบายแล้ว, เราระลึกถึงความรู้ของเรา. ถ้าเราไม่รู้จักที่อยู่พุทธะ, คือความรู้, ก็ดูว่ามันรู้ตรงไหนล่ะ

ในเบื้องต้นให้นึกถึงคำบริกรรมเสียก่อน. ผู้ที่เคยแล้วก็ดี, ผู้ที่ยังไม่เคยก็ดี, ให้ระลึกว่าพระพุทธเจ้าอยู่ในใจ, พระธรรมอยู่ในใจ, พระอริยสงฆ์สาวกอยู่ในใจ. เชื่อมั่นอย่างนั้นแล้วจึงระลึกคำบริกรรมภาวนาว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ สามหนแล้ว, รวมเอาแต่พุทโธ พุทโธ คำเดียว. หลับตา, งับปากเสีย. ลิ้นก็ไม่กระดุกกระดิก. ให้ระลึกอยู่ในใจ. รู้ว่า พุทโธ ความรู้สึกอยู่ตรงไหนแล้ว, ตั้งสติไว้ตรงนั้น. ตาเราก็เพ่งดูตรงนั้น. หูก็ลงไปฟังที่รู้สึกอยู่นั้น.

นี่หละเราจะรู้ว่าศาสนามันเสื่อมศาสนามันเจริญ. ศาสนามันเสื่อมเป็นยังไง. คือจิตของเราไม่ได้เจริญอิทธิบาทและไม่เจริญในศีลสมาธิปัญญาซึ่งเป็นหลักพุทธศาสนา. นี่เรื่องมันเป็นยังงี้. ศีลนี้เป็นหลักพุทธศาสนา. เราดูซี่, ศีลคืออะไร. ในบาลีท่านว่า อาทิกัลยาณัง มัชเฌ-กัลยาณัง ปริโยสานกัลยาณัง.

กัลยา คือความงาม. งามในเบื้องต้น, งามท่ามกลาง, งามในที่สุด. งามเบื้องต้นคืออะไรล่ะ. เป็นผู้มีศีล. อะไรเป็นศีลล่ะ. ท่านบอกว่าสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย. ดูซี่. กายเราเรียบร้อย, วาจาเราเรียบร้อย, ใจเราเรียบร้อย. ไม่ได้ทำโทษน้อยใหญ่ทางกายทางใจแล้ว. นี่จึงได้เป็นผู้มีศีล. ศีลแปลว่า ความปกติกายปกติใจ. เดี๋ยวนี้ใจเรามันปกติหรือยัง. มันปกติมันเป็นยังไง. มันก็ไม่พิกลพิการ, มันไม่ทะเยอทะยาน. กายของเราปกติมันก็ไม่พิกลพิการ. ให้พิจารณาดูซี่. ทำจิตเป็นปกติ. สิลา, เหมือนกับก้อนหิน. เหมือนกะหิน, ลมพัดมาทุกทิศทั้งสี่มันก็ไม่หวั่นไหว. ตอนนี้เราก็ทำใจเหมือนกับก้อนหิน. ใครจะว่ายังไงก็ตาม, ดีชั่วไม่เป็นเหมือนเขาว่า. ให้ดูซี่. เมื่อเราไม่ดีแล้ว, เขาจะว่าดี, มันก็ไม่ดีดังกับเขาว่า. มันดีแล้ว, เขาว่าไม่ดี, มันก็ไม่เป็นเหมือนเขาว่า. เราก็ดูซี่. ให้มันเห็นซี่. นี่หละ. จิตเราเป็นศีลเราก็รู้จัก, คืออธิบายมาแล้วนั่น. ให้พากันพึงรู้พึงเข้าใจ.

ทีนี้สมาธิ. งานท่ามกลางคือสมาธิ. เราก็ตั้งจิตตั้งมั่น. ทีนี้จิตเราตั้งหรือไม่ตั้ง. มันเอนเอียงไปทางไหน. มันข้องตรงไหน. มันคาตรงไหน. เราได้แต่ว่าสมาธิคือจิตตั้งมั่น. ลองตั้งดูซี่, มันตั้งหรือไม่ตั้ง. มันตั้งนั้นเป็นยังไงล่ะ มันก็ไม่เอนเอียงไปหาความรักความชัง, ไม่หลงในรูปในเสียงกลิ่นรสสัมผัสอารมณ์ทั้งหลายต่าง ๆ. เมื่อมันตั้ง, สิ่งใดเกิดขึ้น เราก็ดับ. นี่มันจึงเข้าถึงสมาธิ. จิตตั้งมั่น. เมื่อจิตสงบตั้งมั่นแล้วมันก็ใส. นี่หละ, สมถกรรมฐาน, ให้รู้จัก. สมถะคือทำจิตให้สงบภายใน.

เมื่อจิตเราสงบภายในแล้ว, อุปมาเหมือนน้ำสงบ. น้ำสงบมันก็ใส. ใสแล้วก็มองเห็นเหตุมองเห็นผลมองเห็นบุญกุศลมองเห็นสุขมองเห็นทุกข์มองเห็นดีมองเห็นชั่ว. มันสงบแล้ว. อันนี้จิตของเราสงบแล้ว,พอมันจะออกข้างซ้ายหรือออกข้างขวาข้างหน้าข้างหลังข้างบนข้างล่างเราก็รู้. จึงว่ามันตั้ง. นี่เพ่งเล็งตั้งสติอยู่ตรงนี้. นี่หละให้พึงรู้พึงเข้าใจต่อไปการที่ทำสมาธิ. อันนี้เมื่อจิตของเราเห็นแล้วอย่างนี้, เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังขารทั้งหลาย, และมันจะได้เกิดปัญญาความรอบรู้

ในกองสังขาร. ใครเป็นผู้ปรุงใครเป็นผู้แต่ง. ไม่ใช่อันอื่นปรุงแต่ง. กายสังขาร, จิตสังขาร, นี่หละปรุงแต่งขึ้นจากจิตของเรา. นี่หละมันจึงได้เกิดเป็นวิปัสสนา, ขั้นต่อไปของสมถะ. เดี๋ยวนี้คนทั้งหลายว่าเข้าวิปัสสนา ๆ. ได้แต่ว่า. ไม่รู้จักว่าวิปัสสนามันเป็นยังไง. นี่สมถะเป็นบาทของวิปัสสนา. คือเมื่อจิตสงบแล้ว, มาเห็นที่เกิดแห่งสังขาร, แล้วก็เห็นที่ดับแห่งสังขาร. นี่หละมันเป็นยังงี้. ให้พากันรู้. เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่าอะไรมันเกิดจากไหน. ไม่รู้จักที่เกิดและไม่รู้จักที่ดับ. มันจะเป็นวิปัสสนาได้ยังไงล่ะ.

วิปัสสนาคือเมื่อจิตเราสงบแล้วก็เห็นที่เกิดแห่งสังขาร. โอ, เกิดจากจิตของเรา. เราก็ดับสังขารที่จิตของเรา. ก็ดับได้. เพราะเหตุใด. เราเห็นโทษแห่งสังขาร, เห็นภัยแห่งสังขารทั้งหลาย, เห็นทุกข์แห่งสังขารทั้งหลาย. นี่มันจะดับได้ก็ตรงนี้. เมื่อเห็นทุกข์เห็นโทษแล้วมันก็ตัด. จึงเรียกว่าเป็นวิปัสสนา, ความรู้แจ้งเห็นจริง, เห็นสัจจธรรม. สัจจะ, ของจริง, คืออะไรเล่า.

เมื่อมีสังขารความปรุงความแต่งขึ้นแล้วมันก็เกิด. มันหลง. เมื่อมันหลงท่านจึงว่า อวิชชา ปัจจยา สังขารา, สังขารา ปัจจยา วิญญาณัง. มันเป็นยังงี้หนา. เมื่ออวิชชาความหลงมีแล้ว, มันเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร. สังขารมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ. เป็นยังงี้. วิญญาณมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป. รูปมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ. อายตนะมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะความกระทบถูกต้อง. เมื่อผัสสะมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา. เมื่อเวทยามีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหาความทะเยอทะยาน. ตัณหามีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทานการยึดถือ. นี่, ให้พิจารณาอย่างนี้. อุปาทานมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดภพ, คือเข้าไปตั้ง. ภพมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ, ความเกิด. ชาติมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดชรา. ชรามีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดพยาธิ. พยาธิมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดมรณะคือความตาย. มรณะมีแล้วก็เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์. นี่, พระพุทธเจ้าจึงให้พิจารณาในปฏิจสมุปบาท, เป็นเครื่องข้องอยู่.

เหตุนั้นท่านจึงว่าทุกข์ควรกำหนด, ควรพิจารณา, ไปลงสมุทัย. เราทั้งหลายก็รู้จักเรื่องสมุทัย. สัตว์ทั้งหลายจมอยู่ในมหาสมุทร, เป็นเหยื่อปลาทั้งหมด. เรื่องเป็นอย่างนั้น. ปาโป, ปาปัง. จมในมหาสมุทร, คือหลงสมมติ. นี่พระพุทธเจ้าท่านค้นแล้ว, ว่าทุกข์มันมาจากไหน. ท่านค้นทวนกระแส. แน่ะ. ทีแรกท่านพิจารณาว่าทุกข์มันมาจากไหน. อะไรเป็นเหตุปัจจัยมา. มาจากความเจ็บไข้ได้พยาธิอาพาธโรคา. สิ่งเหล่านี้มันมาจากไหน. พยาธิทั้งหลายเหล่านั้นมาจากชรา. ความเฒ่าแก่ความชำรุดทรุดโทรมอันนี้ความชำรุดทรุดโทรมมาจากไหนเล่า. มาจากชาติ, คือความเกิด เกิดมาจากไหน. มันมาจากภพ. ภพคือเข้าไปตั้ง. ภพนั้นมันมาจากไหนเล่า. เออ. ท่านพิจารณา. มาจากอุปาทานการยึดถือ. ถ้าเรายึดถือที่ไหนเราก็ไปตั้งภพที่นั่น. ให้ดูซี่. ภพของเรา. น้อย ๆ ใหญ่ ๆ. ภพมาจากอุปาทาน. อุปาทานมาจากไหนเล่า. มาจากตัณหาความทะเยอทะยานตัณหานั้นมาจากไหน. มาจากเวทนา. มันมีทุกขเวทนาสุขเวทนา. เวทนาเหล่านี้มาจากไหนเล่า. มาจากผัสสะความกระทบถูกต้อง. ผัสสะมาจากไหนเล่า. มาจากอายตนะ, ตาหูจมูกลิ้นกายใจเหล่านี้. อายตนะมา

จากไหนเล่า. มาจากรูป. รูปนั้นอะไรเป็นเหตุปัจจัยมา. มาจากวิญญาณ, ปฏิสนธิวิญญาณ. วิญญาณนั้นมาจากไหนเล่า. มาจากสังขาร, ความปรุงแต่ง. สังขารมาจากไหนเล่า. มาจากอวิชชา.

นี่ท่านค้นมาจบตรงนี้, จึงว่า อวิชชา ปัจจยา สังขารา. เราต้องเรียนไปถึงอวิชชา. ใคร ๆ ก็ไปหลงแต่อวิชชา. เราไม่ได้โอปะนะยิโก. ใครมันเป็นผู้รู้ว่าอวิชชา. เราไม่ได้ระลึกถึง. มันมีผู้รู้อยู่. จึงรู้ว่าอวิชชา. ต้องทำให้มันแจ้งจริงในตัวของเรา. นี่หละเป็นข้อปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นให้พากันพึงรู้พึงเข้าใจ. อย่าหลง. เรานั่งอยู่เดี๋ยวนี้เราหลงอะไร. นี่หละ, ให้รู้จักพุทธศาสนา. ศาสนาจะเจริญขึ้นก็อาศัยเราประพฤติปฏิบัติ. เรากระทำอย่างนี้มันก็เจริญได้. เมื่อเราไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติ, ศาสนาก็เสื่อม. เรื่องเป็นอย่างนั้น. ไม่ได้เสื่อมมาจากไหน. เสื่อมจากตัวบุคคล. คือคนไม่ประพฤติ, คนไม่กระทำ. เดี๋ยวนี้บางคนว่าพระอรหัตต์อรหันต์ก็ไม่มี. พระโสดาสกิทาอนาคาก็ไม่มี. จะมีได้ยังไง๊. ของคนไม่กระทำ, ของคนไม่ปฏิบัติ, ของคนไม่ได้ขัดได้เกลา, และของเราไม่ได้ประพฤติไม่ได้ดู. แน่ะ. เรื่องมันเป็นอย่างนี้

เมื่อเราได้ยินได้ฟังแล้วโอปะนะยิโก. ดูซิว่าพระโสดาอยู่ที่ไหน. ตำราท่านบอกไว้. สักกายทิฐิ, วิจิกิจฉา, สีลัพพตปรามาส. แน่ะ. ก็เท่านี้. รู้อันนี้ เมื่อใครรู้อันนี้แล้ว, คนนั้นหละเข้ามรรคในเบื้องต้น, จะได้เป็นพระโสดา. สักกายทิฐิ, เดี๋ยวนี้เรามาถือตัวตน. เมื่อเราพิจารณาดังอธิบายมาในเบื้องต้น, มันไม่เป็นตัวเป็นตนแล้ว. มันก็ละทิฐิ, ละมานะอหังการ ความเมามัวถือว่าเป็นตัวเป็นตน. เมื่อไม่ถือ, จิตมันก็ละก็วาง. วิจิกิจฉา, สงสัยว่าจะดียังโง้นยังงี้. เราก็เห็นแล้ว. ขี้มูกของเรา, น้ำลาย, เลือดของเรา, ดังที่อธิบายมานั่น, จะสงสัยอะไรอีกล่ะ. มันดีหรือมันชั่วล่ะ. อธิบายมาแล้ว. ดูซี่.เพ่งดูซี่. โลหิตตังแปลว่าน้ำเลือด. เพ่งดูซิ, กสิณ. กสิณแปลว่าความเพ่ง. เลือดสีแดง. เพ่งดูซี่. เลือดของคน. ของตนและของบุคคลอื่นมันเป็นยังไง. เพ่งดู. มันจะละได้หรือไม่ได้. เมื่อเห็นเลือดเป็นยังงั้นแล้วใครจะเอาล่ะ. ใครต้องการล่ะ. เอ้า. ดูซี่. เลือดของเรา. เพ่งกสิณซี่. เป็นอสุภะ. กสิณ, เพ่งให้มันเห็น. เห็นแล้วจิตของเราจะไม่มีความสงสัย. มันจะถอนสักกายทิฐิได้. มันจะไม่เป็นสีลัพพตความลูบคลำ, ว่าศีล, สมาธิ, ปัญญาอยู่ที่อื่นที่ไกล. มันประจำใจของเราอยู่ สุขทุกข์ทั้งหลาย. นี่, พุทธศาสนาให้พากันรู้จัก.

นี่หละ. เมื่อเราเห็นนี้แล้วจิตของเราก็หยั่งถึงศีลถึงสมาธิ, มีปัญญาความรู้รอบในกองสังขารทั้งหลาย. มันปรุงแต่งไม่ได้. ให้พึงรู้พึงเห็น. นี่หละ, ศาสนาจะเจริญได้. เดี๋ยวนี้ศาสนาจะเสื่อม, คือภิกษุและสามเณรบวชเข้ามาแล้ว, ไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติศีลของตน, สมาธิ ของตนไม่รักษา. เรื่องมันเป็นยังงี้. นี่ก็เล่าเรียนไป, เรียนเสียเปล่า ๆ ไม่ประพฤติ, ไม่ปฏิบัติ และไม่ฝึกหัด, และไม่มีความสำรวมระวัง, ปล่อยไปประพฤติไปต่าง ๆ นานา.

เดี๋ยวนี้น่ะพระเณรเดินขบวนก็มี. ทำไปเหลวไหล. ฉันอาหารในเวลาวิกาลก็มี, จับเงินจับทองก็มี, ต่อของซื้อขายก็มี, พูดเกี้ยวสีกาก็มี, เที่ยวเล่นตามถนนหนทางก็มี. พวกนี้น่ะซี๊มาย่ำยีพระศาสนา, ทำศาสนาให้เสื่อม. ไม่มีความสำรวมระวังศีลของตน. ไม่ประพฤติปฏิบัติ

ศีลของตน. อุบาสกอุบาสิกาก็ไม่มีความเคารพในทานศีลภาวนาของตน. นี่ซี้มันเสื่อม. หากภิกษุสามเณรบวชเข้ามาแล้วก็เล่าเรียนศึกษาสำรวมสิกขาวินัยของตนเรียบร้อย. รู้จักแล้วศีลของเราก็ 227, เณรก็ศีล 10 ข้อ งดเว้น. เราสำรวมอย่างนี้ศาสนามันก็เจริญรุ่งเรืองนะ. เดี๋ยวนี้มันไม่เป็นอย่างนั้นซี่. ศาสนามันเลยเสื่อมเสีย. คนทั้งหลายจึงดูหมิ่นศาสนาดูถูกศาสนา, เพราะเราไม่มีศีลไม่มีสมาธิไม่มีปัญญา. มีแต่ศีรษะโล้นกับผ้าเหลืองว่าเป็นพระเท่านั้น. ข้อวัตรข้อปฏิบัติเป็นยังไง. ดูซิ, ท่านห้ามอะไร. เราทั้งหลายก็ได้บวชแล้วได้ศึกษามาแล้ว. พระพุทธเจ้าท่านได้สอนไว้ทุกสิ่งทุกอย่าง. ศีล 227 ให้งดเว้นท่านสอนไว้. นุ่งห่มท่านก็สอน. นั่งนอนท่านก็สอน. เดินยืนท่านก็สอน. ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ บ้วนเขฬะท่านก็สอน. พระพุทธเจ้า. จนคำข้าวท่านก็สอน. เอาข้าวเข้าปากท่านก็สอน. นี่, ความละเอียดของท่าน. ต้องการความสวยความงาม, ความสำรวมระวัง, นี่เป็นอย่างนี้

ทีนี้อุบาสกอุบาสิกาก็ดีท่านก็สอนให้ถึงพระไตรสรณาคมน์, คือเอาพระพุทธเจ้าพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกที่กราบที่ไหว้. ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะได้. จึงว่า นัตถิ เม สรณัง อัญญัง, ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, นอกจากพระพุทธเจ้าแล้ว. เป็นยังงั้นหรอก. ถ้าเราไม่ถือยังงั้นแล้วพระไตรสรณาคมน์ของเราก็เศร้าหมอง, เจ้าของเป็นบาป, ขาดจากพระพุทธศาสนา. เหตุนั้นให้พึงรู้พึงเข้าใจต่อไป. ผู้ปฏิบัติศาสนาอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย, ท่านไม่ต้องหามื้อหาวันหาฤกษ์ยาม. ทำการทำงานต้องหามื้อหาวัน. ไม่ใช่วันนั้นไม่ดีวันนี้ไม่ดี. วันมันไม่ได้ทำอะไรแก่คน. วันดีทำไมคนตายล่ะ. วันไม่ดีทำไมคนยังเกิด. ในเจ็ดวัน, วันอาทิตย์จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสฯ ศุกร์ เสาร์ นี้, ทำไมมันมีเท่านี้. คือสมมติว่าเราจะทำการงานสิ่งใด, พร้อมเพรียงกันหรือยัง, เขาหาวันพร้อมเพรียงกัน. จะเอาวันไหนเวลาไหนนัดกันพร้อมเพรียงกัน. ถ้าพร้อมกันแล้วละวันนั้นนั่นหละดี. ให้หาวันอย่างนี้. ถ้าวันใดยังไม่ได้พร้อมกันอย่าเพ่อทำ. จะแต่งงานแต่งการกัน, หรือจะปลูกบ้านปลูกช่องตึกร้านอาคารก็ตามให้รู้ไว้, คือวันไหนมันพร้อมกันแล้วเรียบร้อยแล้ว, ทำได้, ขึ้นได้. ถ้ายังไม่พร้อมแล้วมันขัดข้อง, เรียกว่าวันไม่ดี. เขาหาวันอย่างนี้หรอก. ให้เข้าใจซิ. อธิบายย่อ ๆ ให้ฟัง. นี่หละให้ละเว้นเหล่านี้. แล้วดูว่าดวงดีดวงไม่ดี. คนโกหกหลอกลวงกันให้วุ่นวายเดือดร้อน. ในพระพุทธศาสนาดวงดีก็ดูซี่, มันไม่ได้มาจากฟ้าอากาศ. ให้ดูดวงดีแล้วเดี๋ยวนี้. ดวงดีมันเป็นยังไง. ดวงดีรวมมาสั้น ๆ คือใจเราดี, มีความสุขความสบาย. เมื่อใจเราสุขใจเราสบายแล้ว ทำอะไร ๆ มันก็สบาย. การงานมันก็สบาย. ประเทศชาติมันก็สบาย. นี่เรียกว่าดวงดี. ดวงไม่ดีคือใจเราไม่ดี, ใจเราทุกข์ยากวุ่นวายเดือดร้อน. นี่หละดวงไม่ดี. ทำอะไรมันก็ไม่ดี. หาอะไรมันก็ไม่ดี. ดูเอาตรงนี้ จะให้ใครดูให้. ดูเอาซิทุกคนที่มานั่งอยู่นี่, ทั้งพระทั้งเณรทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย. ดวงดีตรงนี้. อย่าไปพิจารณาอื่น. แล้วอย่าเข้ารีตพวกเดียรถีย์นิครนถ์คนนอกศาสนาเหล่านั้น. เข้าไปถืออย่างนั้นแล้วขาดจากพุทธศาสนา. นี่หละผู้จะปฏิบัติศาสนาต้องถือยังงี้. แล้วอุบาสกอุบาสิกาให้รักษาศีลห้า. อย่าไปฆ่าควายวัว. อย่าเอาแต่ว่าศีลรับ

กับพระ, ศีลอยู่กับพระ. พระว่าศีลอยู่กับพระพุทธเจ้า. แน่ะ. ศาสนาก็อยู่กับพระพุทธเจ้า. ไม่นึกว่าเป็นของของเรา. เมื่อเราไม่นึกว่าเป็นของของเราแล้ว, เราก็ท้อถอยน้อยใจของเรา. ถ้าว่าของเรานี้เป็นของของเราแล้ว, เราก็เอาใจใส่. จะไปรับกับใครเล่าศีล.

นี้จะอธิบาย. ตัวศีลห้าได้มาพร้อมตั้งแต่เราเกิดมา. ขาทั้งสอง, แขนทั้งสอง, ศีรษะหนึ่ง. นี้เป็นห้า อันนี้ตัวศีลห้า. แล้วอย่าเอาห้าข้อนี้ไปทำโทษห้า. โทษห้าคืออะไร. ปาณาฯ นั่นก็โทษ. อทินนาฯ นั่นก็โทษ. กาเมฯ นั่นก็โทษ. มุสาฯ นั่นก็โทษ. สุราฯ นั่นก็โทษ. แน่ะ. เป็นโทษทั้งหมด. ที่เรายุ่งยากทุกวันนี้ก็เพราะห้าอย่างนี้. กลัวคนมาฆ่า, กลัวขโมย. กลัวคนประพฤติผิดในกาม, กลัวคนมุสาฉ้อโกงหลอกลวง, กลัวคนมึนสุราสาโทกัญชายาฝิ่น. นี่หละเป็นโทษ. ถ้าเราละเว้นเหล่านี้แล้วท่านว่า สีเลนะ สุคะติง ยันติ, มีความสุข, สีเลนะ โภคะสัมปะทา มีโภคสมบัติ. นี่หละให้พากันเข้าใจ. ให้ละเว้นโทษทั้งหลายห้าอย่างนี้. เมื่อเรารับหรือไม่รับ. อยู่ไหน ๆ ก็เป็นศีล. อยู่ในรถก็เป็นศีล, อยู่ในป่าในดง, ในบ้านในเมืองถนนหนทาง, ถ้าเราไม่ได้ทำโทษห้าอย่างนี้แล้วมันก็เป็นศีล. อันนี้เรามาว่ากะพระ, มารับกะพระ. ว่าไม่ได้รับกับพระแล้วไม่ใช่ศีล. อันนั้นใช้ไม่ได้. เราก็รู้แล้ว. รับกับประว่าปาณาติปาตาเวรมณี, ยุงมากัดตบปั๊บอยู่นี่วันยังค่ำ, จะเป็นศีลเรอะ. มันก็เป็นศีลไม่ได้ซี่. ต่อไปให้รู้จักซี่. อทินนาทานา. เห็นของเขาก็ขโมยเสีย. ว่าวันยังค่ำก็ไม่เป็นศีล. เราถึงละเว้นห้าอย่างนี้หละ, ให้พากันรู้จัก.

นี่อธิบายทั้งนอกทั้งใน. เอ้า, น้อมเข้าไป. เวลาสิ่งเหล่านี้มันมาจากไหน. ให้พากันงดเว้น, ให้รู้จัก. เอ้า, ต่อนี้ไปให้ตั้งจิตดู, เพ่งดู. เดี๋ยวนี้โทษทั้งหลายอยู่ที่ไหน. สุขอยู่ที่ไหน, ทุกข์อยู่ที่ไหน. ให้พากันพึงรู้พึงเข้าใจ.ประเทศของเรามันยุ่งยากตรงไหน เหมือนกับเราทำถนนหนทางนั่นหละ. มันขัดข้องตรงไหนเราก็แก้ไข. อันนี้จิตใจของเรามันข้องตรงไหน, มันคาตรงไหน, เราก็แก้ไข. ไม่ใช่จะมานั่งหลับตาเจ็บบั้นเอวเสียเปล่า. เรามานั่งดูของเรา. เวลานี้เรามาอยู่ในชั้นใดภูมิอันใดในภพอันใด. นี่ให้รู้จัก. จิตของเราเป็นกุศลหรืออกุศลให้รู้จัก. จิตของเราสงบหรือไม่สงบ, จิตของเราดีหรือไม่ดี, ให้รู้จัก. นี่หละ กามาวจรัง กุสลัง จิตตัง. ให้รู้จักจิตของเรา. อุปันนัง โหติ, มันอุบัติขึ้นจากตนของตนนี้เอ้า, ต่อไปนี้ต่างคนต่าง โอปนะยิโก น้อมเข้ามาดูนะ. นี่หละ, พิจารณาเพ่งดูหัวใจของเรา. เราข้องอะไรอยู่. จิตของเราเป็นยังไง. จิตของเราดีมันเป็นยังไง. จิตของเราดีมันเป็นยังงี้. จิตมันสงบดี๊, มีความสุขความสบาย, เย็นอกเย็นใจ, ไม่ทุกข์ไม่ร้อน, ไม่วุ่นไม่วาย. พุทโธ, ใจเบิกบานสบ๊าย. นี่หละ, จิตดีนำความสุขความเจริญให้ในปัจจุบันและเบื้องหน้า. เรามานี้ก็ต้องการความสุขความสบาย, ต้องการความสุขความเจริญ. ถ้าจิตของเราเป็นยังงี้แล้วเราก็ สันทิฏฐิโก, รู้เองเห็นเอง. ถ้าจิตไม่ดีแล้วเป็นยังไง. คือจิตไม่สงบ, จิตไม่ดีทะเยอทะยานดิ้นรน. จิตไม่ดีแล้วทุกข์ยากเดือดร้อนวุ่นวายลำบาก. ให้หนักให้หน่วง, ให้ง่วงให้เหงา, ให้มืดให้มัว. จิตอย่างนี้นำสัตว์ทั้งหลายให้ตกทุกข์ได้ยากในปัจจุบันและเบื้องหน้า. เมื่อจิตเป็นเช่นนี้แล้วประเทศชาติของเราก็วุ่นวาย. ไม่ใช่อื่นเป็น, ไม่ใช่อื่นวุ่นวาย. ดวงใจของเรานี่วุ่น

วาย. เอ้า, วัดดูซี่. จะกว้างขวางอะไร. สามีภรรยารักกัน. บุตรบิดามารดาญาติพี่น้องรักกัน. ถ้าจิตไม่ดีแล้วมันก็เกิดทะเลาะกัน. ถ้าจิตดีแล้วมันไม่ทะเลาะกัน. หรือว่าไง. ลองเพ่งดูซี่. จริงหรือไม่จริงล่ะ. ดูซี่. อยากร่ำอยากรวยอยากสวยอยากงาม, ทำไมมันไม่เป็น. บางคนอยากรวย, ทำไมมันไม่รวย. ทำไมเงินเดือนมันไม่ขึ้น. ทำไมยศมันไม่เลื่อน. เพราะเหตุใด. ดูซี่. มันไม่ขึ้นเพราะจิตเราไม่ดี. เราไม่ได้สร้างคุณงามความดีไว้สำหรับปัจจุบันและเบื้องหน้า. จิตไม่ดีก็ทุกข์ยากลำบากอดอยาก. จิตดวงนี้นำให้เราได้ทุกได้ยาก. ทำอะไรมันไม่ขึ้น. ทำอะไรมันไม่รวย. มันรวยเป็นยังไง. จิตดีมีความสุขความสบาย. จิตดวงนี้นำความสุขความเจริญให้ในปัจจุบันและเบื้องหน้า. เอ้า, ต่อนี้ไปจะไม่อธิบายแล้ว.

เมื่ออธิบายอยู่ยังงี้มันก็ไม่มีที่สิ้นสุด. สรุปหัวข้อแล้วก็รวมลงที่กายและใจนี้. เอ้า, เพ่งดู. อธิบายดีชั่วทั้งภายนอกภายในให้รู้แล้ว. ต่อไปนี้ โอปนยิโกจริง ๆ หรือไม่จริง. ให้พากันเพ่งดู. มันข้องตรงไหน, คาตรงไหน, ไม่ดีตรงไหน. ให้พากันเพ่งดูอยู่ตรงนั้น. อย่าส่งไปหน้ามาหลังข้างซ้ายข้างขวาข้างบนข้างล่าง. ให้ตั้งจำเพาะท่ามกลางอันที่รู้อยู่นั้น. นี่หละ, มันเป็นยังไงเราคอยแก้ไขตรงนั้น. เราคอยชำระตรงนั้น. นี่จึงว่าเล็งดู. ไม่ได้ดูอื่น. ดูจิตของเรา, ดูภพของเรา, ดูที่พึ่งของเรา. นี่หละ, ให้ดูให้รู้จัก. ที่พึ่งดีหรือไม่ดีต้องรู้จักตรงนี้. สันทิฏฐิโก, ผู้ปฏิบัติรู้เองเห็นเอง. ถ้าเราไม่รู้, คนอื่นจะบอกมันก็ไม่รู้. นี่ข้อปฏิบัติเป็นยังงี้. ต่อไปได้ยินเสียงอะไรก็ตาม, ให้สัญญาไว้ว่าสิ่งนั้นไม่มีอันตรายแล้ว, เราไม่ต้องเดือดร้อน. ทำจิตของเรา. จะไม่อธิบายต่อไป. จะสงบล่ะ. ต่างคนต่างสงบ. วางให้สบาย, เราอยากได้ความสุขความสบาย, จะได้เป็นบุญวาสนาของเรา, จะได้เป็นนิสัยของเรา. มันพ้นทุกข์. เราทั้งหลายอยากพ้นทุกข์ก็ดูซี่. มันพ้นทุกข์ก็คือจิตของเราไม่ทุกข์. จิตเราไม่ทุกข์ มันก็พ้นทุกข์. มันไม่ได้พ้นตรงฟ้าอากาศ. ดูเอา. มันยังทุกข์อยู่มันยังไม่พ้นทุกข์. นี่หละเราทำบุญกุศล. เรียกว่าปฏิปติบูชา, บูชาอย่างเลิศอย่างประเสริฐแท้. เข้าถึงธรรม, ถึงวินัย, ถึงพระพุทธศาสนา. ถึงชั้นศาสนาเมื่อทำยังงี้. ไม่ถึงยังไงเล่า. ได้บอกแล้วในเบื้องต้น. ท่านบัญญัติลงที่นี่, กายกับใจเท่านี้. เอ้า, เพ่งดู.

ท่านมาทำบุญทำกุศลได้สองสามวันมานี่แล้ว, เป็นยังไงจิตของเราทำมาระยะนี้. ต่อไปให้พากันรู้จักความสงบของประเทศชาติ, และความสุขความเจริญของพวกเราในปัจจุบันและเบื้องหน้า, และที่อยู่ของเราในปัจจุบันและเบื้องหน้า. นี่หละพากันนั่งดู. ดูแล้วเป็นอย่างไรล่ะ. ที่พึ่งของเรา, ที่อยู่ของเรา, ให้มันรู้จักไว้. พุทโธเป็นที่พึ่งของเรา. พุทโธเป็นผู้เบิกบานสว่างไสวแล้ว. มนุษย์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งนั้น. ต่างต้องการความสุขความเจริญและความพ้นทุกข์. ที่เราท่านทั้งหลายมานี้ก็ต้องการความสุขและความสบาย. นั่งดูแล้วมันสุขไหม, มันสบายไหม. นี่หละให้พึงรู้พึงเข้าใจ เมื่อจิตของเรามีความสุขแล้ว, การงานของเราทั้งหลายมันก็สบายไปหมด, ตลอดประเทศชาติ. เทวบุตรเทวธิดา, พระอินทร์พระพรหม, ดินฟ้าอากาศก็ต้องรักษามนุษย์ทั้งหลาย. ท่านได้บอกไว้แล้ว.

ธัมโม หเว รักขติ ธัมมจาริง. สัตว์อาศัยซึ่งธรรม. ธรรมอาศัยซึ่งสัตว์. ถ้าสัตว์ปฏิบัติธรรมดี, ธรรมก็นำความดีให้แก่พวกเรา. ถ้าเราปฏิบัติดีประพฤติดี, ธรรมก็นำคุณงามความดีให้, นำความสุขความเจริญให้. ถ้าเราปฏิบัติไม่ดีทำไม่ดี, ธรรมก็นำไม่ดีให้ในปัจจุบันและเบื้องหน้า. นี่หละ บุญกุศลที่เราได้ทำอย่างนี้เรียก ปฏิปติบูชา, บูชาอย่างเลิศอย่างประเสริฐแท้. ต่อไปให้พากันนั่งทุกวัน, เข้าวัดทุกวัน, ประพฤติทุกวัน. อธิบายให้ฟังแล้ว. มันขัดข้องตรงไหน, ไม่ดีตรงไหน, ต้องแก้ไขตรงนั้น. บางคนว่าใจไม่อยู่. มันไปไหนจึงว่าไม่อยู่. แท้ที่จริงใจเราอยู่ตั้งแต่เกิดมา. ที่ว่าใจไม่อยู่นั้น, ต้องหลงจากอวิชชา. มันหลง. เราต้องนั่งดูความไม่อยู่นี่หละ. มันไปก่อภพไหนล่ะ. ภเว ภวา สัมภวันติ. มันเที่ยวก่อภพน้อย ๆ ใหญ่ ๆ อยู่นั่น. เราต้องนั่งดู. ภพนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล. กุศลคือความสุข, ความสบายอกสบายใจ. ภพที่ไม่ดี, ใจเราไม่ดี, ทุกข์ยากวุ่นวายเดือดร้อน, นำไปทุคติในปัจจุบันและเบื้องหน้า

เมื่อพวกท่านทั้งหลายได้สดับแล้วในโอวาทานุศาสนีอันเป็นธรรมะคำสั่งสอนนี้ที่นำมาเตือนใจโดยย่นย่อพอเป็นข้อปฏิบัติประดับสติปัญญาบารมีของท่านทั้งหลาย. เมื่อท่านได้ยินได้ฟังแล้วโยนิโสมนสิการ, พากันกำหนดจดจำไว้, แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติฝึกหัดตนของตนให้เป็นไปตามคำสั่งสอน. สรุปหัวข้อใจความแล้วคือกายกับใจนี้เป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธศาสนา, เป็นที่ตั้งแห่งมรรคผล. เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว, พากันอุตสาหะพยายามกระทำให้เกิดให้มีให้เป็นขึ้นในตัวของเราซึ่งกุศล. นี่หละ, ในผลที่สุดคือ อปมาทธรรม, คือความไม่ประมาท. เมื่อเราท่านทั้งหลายไม่มีความประมาทแล้ว, แต่นี้ต่อไปพวกท่านทั้งหลายจะประสบพบเห็นแต่ความสุขความเจริญ, ดังได้แสดงมา. เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

อภิวาทนะสีลิสสะ นิจจัง วุฒาปจายิโน จัตตาโร ธัมมา วัฑฒันติ อายุ วัณโณ สุขัง พลัง

ธรรมะบางตอน

จาก

ท่านพระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

พุทธศาสนาคือคำสอนของพระสัพพัญญูพุทธ เป็นศาสนาเดียวในโลกที่สอนมีเหตุผลในสัจจธรรมของจริง สมควรแก่บัณฑิตทั้งหลายผู้สนใจจะพึงหยิบยกขึ้นมาพิสูจน์โดยแท้ อนึ่งพระศาสดาเจ้าของแห่งคำสอนนั้นก็พร้อมที่จะให้พิสูจน์ความจริงได้โดยเสรี ด้วยมั่นใจในความบริสุทธิ์ในคำสอนของตน แล้วก็ประกาศเผยแพร่โดยเสรี ใครจะเชื่อจะยอมรับนับถือหรือไม่ก็ตามใจสมัคร เมื่อรับไปนับถือแล้วไม่พอใจจะบอกคืนพระองค์ก็ไม่ห้าม แล้วก็เป็นศาสนาเดียวเหมือนกันในโลก นอกจากคำสอนที่มีเหตุผลแห่งสัจจธรรมแล้ว องค์พระศาสดาก็มีตัวมีตนเป็นมนุษย์คนธรรมดาอย่างเราท่านทั้งหลายนี้เหมือนกัน แต่มีปุริสลักษณะพิเศษกว่าสามัญชนทั่วไป (ที่เรียกว่า มหาปุริสลักษณ 80 ประการ) ด้วยบุญญาธิการที่ได้สร้างไว้มากแต่ปางหลัง หลังจากสละราชสมบัติออกทรงบรรพชาแล้ว ทรงบำเพ็ญเพียรชำระกายใจของพระองค์เองให้บริสุทธิ์หมดจดจนบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วก็ทรงประกาศให้เหล่าพุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามแนวที่พระองค์ได้บำเพ็ญมาแล้วนั้น (คือให้แต่ละบุคคลชำระกายวาจาใจของตน ๆ) ฉะนั้นพุทธศาสนาจึงไม่เป็นเวรเป็นภัยหรืออุปสรรคใด ๆ แก่ลัทธิประเพณีแลศาสนาใด ๆ ในโลก เว้นเสียแต่ลัทธิหรือนิกายนั้น ๆ ซึ่งมีความบริสุทธิ์ของตนไม่พอที่จะเชื่อถือได้เห็นพุทธศาสนาเป็นของดีเด่นกว่าอดทนต่อความริษยากิเลสไม่ได้จึงหาเรื่องกลั่นแกล้งถึงขนาดนั้นแล้วพุทธศาสนาก็ไม่มีนโยบายที่จะเอาเรื่องแลโต้ตอบ โดยย่อแล้วเรียกว่าพระพุทธเจ้านำพุทธศาสนิกชนให้รักษากายวาจาใจของตนด้วยการรักษาความดี นำให้ทำความสงบด้วยการฝึกอบรมสมาธิ นำให้ชำระใจของตนด้วยการเจริญปัญญา

พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาเอกของโลกด้วยเหตุเป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้ซึ่งสัพพเญยยธรรมด้วยพระองค์เอง ถึงแม้วิชาที่พระองค์ได้ทรงศึกษามาแต่เมื่อยังทรงพระเยาว์จากอาจารย์วิศวามิตรด้วยดีแล้วถึง 18 แขนง ซึ่งถือกันว่าเป็นวิชาสุดยอดในสมัยนั้น อันมีวิชาไตรเภทศาสตร์แลสรีรศาสตร์เป็นต้นก็ดี พระองค์ก็มิได้นำมาใช่เพื่อให้ได้ตรัสรู้ซึ่งพระโพธิญาณแต่พระองค์ทรงได้ตรัสรู้ด้วยพระปรีชาฉลาดสามารถค้นคว้าให้เห็นแลรู้ซึ่งที่เกิดที่ดับสของสรรพกิจทั้งหลายมีนิวรณธรรม เป็นต้น พร้อมด้วยวิธีที่จะละมัน แล้วก็ละได้จริง ๆ ด้วย ในขณะจิตเดียวที่เข้าถึงเอกัคคตาจิต ซึ่งเป็นสิ่งน่าแปลกแลอัศจรรย์มาก

หากจะมีข้อกังขาถามว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแลของพระอริยสงฆ์สาวกเจ้าทั้งหลายก็ดี ตรัสรู้ในขณะจิตเดียว ณ ที่เดียว (คือที่จิต) นั้น จะสามารถแตกฉานไปตามรู้ตามเห็นแลตามละซึ่งสรรพกิเลส อันมีอเนกประการได้อย่างไร ก็พอจะเฉลยได้ว่า คำว่าตรัสรู้ในขณะจิตเดียว ณ ที่เดียวนั้นมิได้หมายเอาจิตเอกัคคตาในองค์ของฌาณหรือในสัญญาเวทยิตนิโรธแต่อย่างไร ซึ่งจิตเหล่านั้นยังชำระไม่ทันสะอาดเต็มที่ แต่เข้าไปเป็นหนึ่งด้วยอำนาจของฌานเสีย จิตที่เข้าถึงอันหนึ่งที่ทำให้ได้ตรัสรู้นี้เป็นจิตที่ได้ทำการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว จนสามารถค้นคว้าให้เห็นที่เกิดแลที่ดับของสรรพกิเลสทั้งหลายอันมีนิวรณธรรม เป็นต้น พร้อมด้วยวิธีที่จะละแล้วก็ละได้ด้วย อันมีพระไตรลักษณญาณเป็นเครื่องมือ มีอริยสัจจธรรมทั้งสี่เป็นมาตรฐาน โดยย่อหมายความว่าจิตทำกิจในอริยสัจสี่ให้สำเร็จสมบูรณ์แล้วจึงรวมลงมาตรัสรู้ในขณะจิตอันหนึ่ง อุปมาเหมือนศาลนำสืบสวนพยานโจทก์จำเลยจนได้หลักฐานแน่ชัดแล้วจึงขึ้นบัลลังก์ตัดสินคดีนั้น ณ ที่แห่งเดียว อนึ่งหากจะพูดอย่างสามัญชนทั่วไปแล้วก็ว่า ของที่กระจัดกระจายกันอยู่จะไปตามรู้ตามเห็นไปทั่วถึงอย่างไร ต้องมารวม ณ ที่แห่งเดียวซิจึงจะเห็นทั่วกันหมด ฉะนั้นการตรัสรู้จึงตรัสรู้ที่ใจอันสะอาดผ่องใสบริสุทธิ์ที่เดียว เพราะกิเลสเป็นอาการของใจ ใจผ่องใสสะอาดแล้วกิเลสจะแสดงอาการใด ๆ ออกมา ใจย่อมทราบชัดด้วยตนเองแล้วก็กำจัดด้วยปัญญาอันบริสุทธิ์ ซึ่งมีความสงบเป็นรากฐาน

คำที่ว่า พระพุทธเจ้าย่อมตรัสรู้ซึ่งสัพพเญยยธรรมทั้งปวงนั้นก็ไม่มีปัญหา เมื่อมาเข้าใจตามนัยที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น เญยยธรรมคือธรรมที่ควรรู้ควรเห็นอันเป็นส่วนที่ควรละแลควรเจริญแล้วก็เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ของใจ มิได้หมายเอาความรู้ทั่วไปซึ่งมีอยู่ในโลก เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นต้น ดังความเข้าใจของคนบางคน เพราะความรู้เหล่านั้นซึ่งเป็นของมีไว้ใช้เฉพาะในโลกนี้เท่านั้นแล้วก็เป็นวิชาที่เศร้าหมองใช้ไม่มีที่สิ้นสุดลงได้ วิชาในสมัยก่อนพุทธกาลซึ่งคณาจารย์ทั้งหลายนิยมกันว่าเป็นของสูงสุด มีถึง 18 แขนง อันมีไตรเภทแลสรีรศาสตร์ เป็นต้น เมื่อใครได้เรียนจบแลแตกฉานแล้วได้รับความยกย่องว่า เป็นยอดของปราชญ์ ถึงแม้พระองค์จะได้เรียนจบคล่องแล้วแต่เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์อยู่แล้วก็ตาม แต่วิชาเหล่านั้นก็ไม่สามารถจะนำมาใช้ให้พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ซึ่งเญยยธรรมได้เลย *“เพราะวิชาเหล่านั้นเป็นโลกิยวิชา มีไว้สำหรับใช้อยู่ในโลกนี้เท่านั้นเรียนรู้ส่งออกนอก ไม่เรียนรู้ไว้เพื่อฟอกกายใจของตน ยิ่งเรียนยิ่งรู้ก็มีแต่จะยิ่งเพิ่มความหดหู่เศร้าหมองของใจ เกิดความลังเลสงสัยไม่มีที่สุดลงได้ จึงเรียกว่าโลก ส่วนความรู้อันเรียกว่า เญยยธรรมนี้นั้น เป็นความรู้อันเกิดจากจิตซึ่งบริสุทธิ์อันมีสัมมาสมาธิเป็นสมุฏฐาน รู้ชัดแจ้งในแนวสัจจธรรมอันมีเหตุมีผลของกันแลกัน ณ ที่ใจแห่งเดียวจนเชื่อมั่นในพระทัยของพระองค์เองว่า เราได้ตรัสรู้วิชชาอันยอดเยี่ยมแล้ว วิชชาอื่นนอกเหนือไปจากนี้ย่อมไม่มีอีกแล้ว”* พูดง่าย ๆ เรียกว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ซึ่งเญยยธรรมอันได้แก่รู้ของจริงทั้งสี่ตามเป็นจริง ไม่หลงไม่โกหกหลอกลวงตนเองแลผู้อื่นเหมือนเมื่อก่อน

อันได้แก่รู้เห็นทุกข์ที่มีอยู่ในกายแลใจทั้งของตนแลของคนอื่นว่า เป็นทุกข์จริง ๆ แล้วก็เบื่อหน่ายอยากหนีให้พ้นไปเสียจากทุกข์นั้นด้วย 1 รู้เห็นกายใจของตนแลของคนอื่น ที่พากันทะเยอทะยานดิ้นรนกระเสือกระสนอยู่ตลอดกาลว่า เป็นเหตุหรือบ่อให้เกิดทุกข์โดยส่วนเดียว แล้วก็กลัวพยายามละเหตุนั้น ๆ จนเป็นผลสำเร็จ 1 เห็นคุณค่าประโยชน์ เพราะได้รับความสุขสงบอันเกิดจากปัญญาที่เข้าไปรู้ไปเห็นทุกข์ตามเป็นจริง พร้อมทั้งเหตุให้เกิดทุกข์นั้น ๆ แล้วก็ละทุกข์นั้นได้จริง ๆ ด้วย 1 เชื่อมั่นในปฏิปทาที่สัมมาทิฏฐิเป็นผู้นำจนได้บรรลุผลสุดยอด ซึ่งไม่เคยได้พบได้เห็นมาแต่ก่อนเลย 1 ผู้ที่มาเรียนรู้แลปฏิบัติตามหลักสี่ประการดังได้อธิบายมานี้แล้ว เรียกว่าเรียนรู้หรือรู้จากการภาวนา นับได้ว่าเป็นวิชชาที่สุดของโลกตามบาทยุคลของพระองค์นี่แลเญยยธรรม แล้วจะไปแสวงหาวิชชาที่ไหนอีกเล่า *"เพราะที่โลกนี้ก็คือทุกข์เท่านั้นแหละ เมื่อพ้นจากทุกข์ได้แล้วก็เรียกว่าเป็นผู้เกิดมาไม่เสียชาติกับเขา ก็คือผู้ไม่มองข้ามทุกข์มาเห็นทุกข์เป็นทุกข์จริง ๆ* ผู้มาประกอบกรรมในอาชีพใด ๆ ก็ตามในโลกนี้ แม้ที่สุดแต่โยคาวจรเจ้าผู้มาเจริญกรรมฐานภาวนา ฝ่าฝืนต่ออุปสรรคนานัปปการ บางครั้งถึงขนาดเอาชีวิตเป็นเดิมพันก็ตาม ก็เพื่อปลดแอกต้องการอิสระจากการทารุณบีบคั้นจากอิทธิพลของกิเลส ซึ่งมีวิชชาเป็นหัวหน้านั่นเอง หมอยาผู้วิเศษผู้เรียนรู้ซึ่งสรรพโรคทั้งปวงในตัวของคนเราแล้ว เมื่อมาตรวจอาการของคนไข้รู้ชัดว่าเขาเป็นโรคชนิดนั้น ๆ แล้ว วางยาให้เหมาะกับโรคที่เขาเป็นอยู่นั้น โรคนั้นก็จะหายโดยฉับพลันในเวลาอันควร แล้วกิจของคนไข้ที่จะต้องรักษาโรคนั้นต่อไปอีกก็ดี หรือกิจภาระของหมอที่จะตามไปรักษาอีกก็ดี ย่อมไม่มีอีกแล้ว

อนึ่งเญยยธรรมคำสอนของพระองค์นั้น อุปมาเหมือนแว่นขยายสามารถมองเห็นวัตถุที่ละเอียด อันตาเปล่ามองเห็นไม่ได้ ให้มองเห็นชัดได้ ปัญญาอันเกิดจากการเจริญธรรมกรรมฐานทั้งหลาย อันมีสมถะแลวิปัสสนาหรือสติปัฏฐานสี่ เป็นต้น ของผู้เจริญธรรมนั้น ๆ ให้มองเห็นสภาพธรรมตามเป็นจริงอย่างไร เปรียบเหมือนผู้นำเอาแว่นขยายนั้นมาใช้ สรรพกิเลสทั้งหลายอันมีนิวรณธรรม เป็นต้น ซึ่งปกคลุมจิตของมนุษย์ปุถุชนทั้งหลายอยู่มิให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจจธรรมนั้น ๆ โยคาวจรทั้งหลายมาเห็นโทษในเรื่องนั้นแล้ว แลเกิดศรัทธามาตั้งใจปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน ด้วยการเจริญพระกรรมฐานมีสติปัฏฐานสี่เป็นต้นดังได้อธิบายมาแล้ว ก็จะกำจัดฝ้าคือความมืดของจิตนั้นให้หายกระจายออกจากความหลงมัวเมานั้นได้ในที่สุด เมื่อผู้มาปฏิบัติตามโดยนัยดังได้อธิบายมานี้แล้ว ได้ชื่อว่าเดินตามรอยบาทยุคลรู้ซึ่งเญยยธรรมและเข้าถึงองค์พระไตรสรณาคมแล้วโดยสมบูรณ์ ณ ที่กายใจของตนโดยเฉพาะไม่ต้องเชื่อต่อวาจาของผู้อื่นอีกแล้ว

เญยยธรรมคำสอนที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้นั้น ไม่ว่าจะเป็นพระวินัยหรือพระธรรมก็ตาม ย่อมเกิดขึ้นจากพระสัพพัญญุตญาน และได้ทรงวินิจฉัยด้วยพระทัยอันบริสุทธิ์ด้วยพระองค์เองโดยที่มิได้ขอมติจากใคร ๆ ทั้งนั้น ฉะนั้นธรรมวินัยเหล่านั้นจึงเป็นของบริสุทธิ์ ทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ตลอดกาลนาน มวลมนุษย์ผู้มีจิตเลื่อมใสมารับเอาเญยยธรรมคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติตามย่อมได้รับผลนำมาซึ่งสันติ ตามฐานะชั้นภูมิแลความสามารถของตน ๆ ดังปรากฏเห็นชัดแก่ใจของตนอยู่แล้วทุกคนในขณะนี้

"เนื่องด้วยเญยยธรรมเป็นของละเอียดลึกซึ้งสุขุมมาก อันเกิดจากใจบริสุทธิ์ของท่านผู้ที่ได้อบรมฝึกฝนมาดีแล้ว จึงยากที่ปุถุชนคนธรรมดา ๆ อย่างพวกเราทั้งหลาย ที่จะตามเข้าไปพิสูจน์ให้รู้และเข้าถึงอรรถรสของเญยยธรรมนั้นได้ทั่วถึง เพราะเญยยธรรมเป็นวิชชานอกเหนือไปจากปรัชญาแลตำราใด ๆ ทั้งหมด ธรรม และวินัยบางอย่างจะมาพิสูจน์ด้วยวัตถุธาตุย่อมไม่ได้ ต้องพิสูจน์ด้วยมโนธาตุที่บริสุทธิ์เท่านั้นจึงจะรู้ได้ด้วยภาษาใจ แล้วก็เป็นความรู้เฉพาะตน (ปัจจัตตัง) อีกด้วย แม้ถึงกระนั้นก็ตามพระองค์ก็ยังได้ทรางบัญญัติไว้ด้วยภาษาคำพูดให้พวกเราได้รู้แลได้ปฏิบัติตามจนกระทั่งบัดนี้จึงนับว่าเป็นบุญอักโขแก่พวกเรามิใช่น้อย ฉะนั้นผู้ที่มีการศึกษามากหรือการศึกษาน้อยก็ดี ปฏิบัติมามากหรือปฏิบัติมาน้อยก็ดี เมื่อเราชำระจิตของตนยังไม่บริสุทธิ์พอจะเป็นพื้นฐานรับรองของเญยยธรรมแล้ว จะมาพิสูจน์ซึ่งเญยยธรรมด้วยตัวหนังสือ หรือด้วยการเทียบในหลักปรัชญานั้น ๆ หาได้ไม่ ดีไม่ดีอาจเกิดเป็นมิจฉาทิฏฐิขึ้นมาก็ได้ การพิสูจน์นั้นหากไปตรงกับเญยยธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ดีไป หากไม่ไปตรงกันเข้าก็อย่าพึงคัดค้านหรือยกโทษคำสอนของพระองค์ก่อนเลยจะเป็นบาปเปล่า จงทำตนเป็นเถรตรงศึกษาจดจำแลไปปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำตนให้เป็นเหมือนผู้ทีบเก็บพระไตรปิฎกของพระองค์ไว้ เพื่อประโยชน์ความสุขแก่โลกแลอนุชนรุ่นภายหลังก็ยังจะดีกว่า"

ธรรมะบางตอน

จาก

ท่านพระอาจารย์ ขาว อนาลโย

วัดถ้ำกลองเพล อุดรธานี

(ถอดจากเทปเทศน์โปรด ดร. เชาวน์ ณ ศีลวันต์ และคุณหญิง)

....การทำความดี มีการให้ทาน รักษาศีล ภาวนา เป็นต้น การทำความชั่วมีกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นต้น ครั้นเราทำความดี ความดีจะตามสนองให้เรามีความสุข มีสุคติเป็นที่ไป ครั้นเราทำความชั่ว ความชั่วจะตามสนองให้เรามีความทุกข์ มีทุคติเป็นที่ไป พวกเราได้อัตภาพร่างกายมาสมบูรณ์บริบูรณ์ ก็เป็นเพราะ บุพเพกตปุญญาตา บุญของเราได้ทำมาแต่ปางก่อน พวกเราจึงไม่ควรประมาท ควรรีบทำคุณความดี ละความชั่ว ความชั่วก็ให้เห็นว่ามันพาไปในทางไม่ดี ทำแล้วได้รับความเดือดร้อน ตกนรกทั้งเป็นนั่นแหละ พวกเรามีการมาทำบุญให้ทาน มีการสดับรับฟังธรรมะรักษาศีลภาวนา ก็พาให้เกิดความสบายใจ นั่นแหละบุญ เห็นกันที่นี่แหละ ไม่ต้องรอตายแล้วจึงจะไปสวรรค์ ใจดีก็เป็นสวรรค์แล้ว ใจร้ายก็เป็นนรกเดี๋ยวนี้แหละ เพราะเหตุนี้จงทำใจให้ร่าเริง อย่าไปทำให้เศร้าหมอง ขุ่นมัว มันจึงจะมีความสบายจึงจะมีความสุขเพราะฉะนั้นจึงควรทำความดี อย่าประมาทให้พากันทำสติสัมปชัญญะให้รู้ตัวอยู่ทุกเมื่อคือความรู้ตัวในการกระทำ ก่อนทำอะไรลงไปให้คิดเสียก่อน ว่ามันได้ผลดีหรืออย่างไรต่อไปข้างหน้า ถ้ารู้ว่ามันไม่ดีให้ความทุกข์เราก็ไม่ทำ ประกอบแต่คุณงามความดี ให้ระลึกรู้ว่า เมื่อมีเหตุก็ต้องมีผล ไม่ได้ทำเสียเปล่าหรอก ทำเหตุลงไปแล้วไม่ได้รับผลไม่มีหรอกในโลกนี้ เหตุดีก็ต้องได้รับผลดี เหตุชั่วก็ต้องได้รับผลชั่ว มันจะสูญหายไปไม่มี

การปฏิบัติธรรมนั้นไม่มีโทษมีแต่คุณ คือจิตไม่ขุ่นมัว จิตผ่องใส จิตเบิกบานจะยืน เดิน นั่ง นอน ก็มีความสุข ไม่มีความทุกข์ จะเข้าสู่สังคมใด ๆ ก็องอาจกล้าหาญ การทำความเพียร เมื่อสมาธิเกิดมีขึ้นแล้ว จะไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความเกียจคร้านต่อการงานทั้งทางโลกทั้งทางธรรม จากนั้นก็เป็นปัญญาที่จะมาเป็นกำลัง เมื่อปัญญาเกิดขึ้นแล้วรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ จะเรียนทางโลกก็สำเร็จจะทำทางธรรมก็สำเร็จ พระพุทธเจ้าท่านจึงสั่งสอนอบรมให้เกิดให้มีขึ้นมาเบื้องต้นตั้งแต่ศีล ศีลเป็นที่ตั้งของสมาธิ สมาธิเป็นที่ตั้งของปัญญา ไม่ว่าศีล สมาธิ ปัญญา เป็นทางมาแห่งวิมุตติ คือความหลุดพ้นด้วยกัน

ธรรมทั้งหลายตกอยู่ในไตรลักษณ์ มีทุกขา มีอนิจจา มีอนัตตา ทั้งสามนี้ให้สำนึก พึงรู้ ทุกขัง ชาติความเกิดมาเป็นทุกข์ อนิจจังมันไม่เที่ยงมันแปรเป็นอื่น อนัตตาไม่ใช่ตัวตน บอกมันก็ไม่ฟัง บอกไม่ให้มันแก่มันก็แก่ ฟันบอกฟันไม่ให้มันหลุดมันก็หลุด หัวบอกไม่ให้มันหงอกมันก็หงอก หนังบอกไม่ให้มันเหี่ยวมันก็เหี่ยว ผลที่สุดไม่นานก็นอนตายทับแผ่นดิน ส่วนดินก็ไปเป็นดิน ส่วนน้ำก็ไปเป็นน้ำ ส่วนลมก็ไปเป็นลม เหลือแต่ดวงวิญญาณนี้เท่านั้น นี่ธาตุ 4 ให้พิจารณาแยกออก ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ธาตุดินต่างหาก ธาตุน้ำต่างหาก ธาตุลมต่างหาก ธาตุไฟต่างหาก มารวมกันแล้วก็แตกดับไป เป็นของไม่แน่นอน เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ทุกขังมีแต่ทุกข์ถ้าใครไปยึดไปถือ

ส่วนอริยสัจ 4 ให้พิจารณาให้รู้ให้เห็นตามเป็นจริง ทุกข์ ควรกำหนดรู้ สมุทัย ควรละเสีย นิโรธ ควรทำให้แจ้ง มรรค ควรทำให้เกิดให้มี ชาติความเกิด ชราความแก่ พยาธิความเจ็บ มรณะความตาย นี่ทุกขสัจ ทุกข์มันเกิดมาจากไหน ทุกข์เป็นตัวผล สมุทัย เป็นตัวเหตุ สมุทัย คือ กามตัณหา ภาวตัณหา วิภาวตัณหา ควรใคร่ในรูปที่สวยที่งามในวัตถุกามต่าง ๆ มีเงินทองข้าวของเป็นต้น เรียกว่า กามตัณหา ความอยากมีอยากเป็น อยากเป็นโน่นเป็นนี่ อยากเป็นเศรษฐีคหบดีเป็นต้น เรียกว่า ภวตัณหา ความไม่พอใจ ของได้มาแล้วหายไปก็เกิดความไม่พอใจ ร่างกายของตนก็ดี ของคนอื่นก็ดี เมื่อแก่ลงมามีความชำรุดทรุดโทรม ผมหงอก ฟันหัก แก้มตอบเป็นต้น เลยไม่พอใจ หรือเสียงเขาด่า เขานินทา ได้ยินเข้าก็เกิดความไม่พอใจนี้เรียกว่า วิภวตัณหา ตัณหาทั้ง 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้สัตว์ท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสารในภพน้อยภพใหญ่นับกัปป์นับกัลป์ไม่ได้ ตัณหามันเกิดขึ้นจากไหนต้องค้นหาเหตุมัน เหตุมันเกิดจากอายตนะภายในและอายตนะภายนอกมาสัมผัสกัน ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส ใจรู้ธรรมารมณ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงสองให้สำรวมอินทรีย์ทั้ง 6 คือ สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้เพียรสำรวจเพียรละไม่ให้เกิดความยินดียินร้าย ทำจิตให้เป็นกลางวางเฉยต่ออารมณ์ นี่เรียกว่า การดับตัณหา

การทำความเพียร การสำรวม และการทำความดีทุกอย่างเพื่อละตัณหานี้แหละเป็นทางมรรค เมื่อปัญญาเห็นความเกิดขึ้นความดับไปของสังขารทั้งหลายทั้งปวงเห็นแน่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงธาต 4 มาประชุมกันเข้าแล้วก็แตกสลายไปอย่างนี้แต่ไหนแต่ไรมา ฐิติธรรม มีการตั้งขึ้น มีอยู่ แล้วดับไป พิจารณารู้เท่าทันในสิ่งเหล่านี้ ไม่หวั่นไหว เรียกว่า นิโรธ คือผู้วางเฉยต่ออารมณ์ ดังนี้แล..........

พระธรรมเทศนาอบรมสั่งสอน พระภิกษุสามเณรและญาติโยม

ของ

พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (พระอาจารย์วัน อุตฺตโม)

เรื่อง มาตาปิตุคุณกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯลฯ

เทฺว เม ภิกฺขเว ปุคฺคลา ทุลฺลภา โลกสฺมึ กตเม เทฺว โย จ ปุพฺพการี โย จ กตญฺญูกตเวที อิเม โข ภิกฺขเว เทฺว ปุคฺคลา ทุลฺลภา โลกสฺมินฺติ

ข้าพระพุทธบาท ขอนอบน้อมแด่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้าแห่งพระพุทธบาทนี้

บัดนี้จะได้แสดงพระธรรมคำสั่งสอนแห่งองค์สมเด็จพระชินวรสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นต้นเค้าแห่งพระพุทธศาสนา สืบต่อไปตามนัยแห่งพุทธภาษิตที่ได้ยกเป็นหัวข้อไว้ ณ เบื้องต้นนั้น ซึ่งแปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 2 จำพวกนี้หาได้ยากในโลกบุคคล 2 จำพวกคือเหล่าไหน คือบุคคลผู้ทำอุปการะก่อน 1 บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน 1 บุคคล 2 จำพวกเหล่านี้แลหาได้ยากในโลก

โลกนี้หาได้เป็นโลกที่เวิ้งว้างเปล่าเปลี่ยวจากสัตว์และคนก็หาไม่ ย่อมเป็นไปด้วยสัตว์และคนทุกหนทุกแห่ง สัตว์ดิรัจฉานหรือก็มีทั้งสัตว์น้ำและสัตว์ที่อยู่บนบก ในจำพวกคนเราหรือก็ไม่น้อยกว่าสัตว์ดิรัจฉานเท่าไรนัก แต่หากกระจายกันอู่เป็นหมู่ ๆ พวก ๆ อยู่กันอย่างคนเราเป็นครอบครัว เป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล เป็นอำเภอ เป็นจังหวัด เป็นภาคและเป็นประเทศ หลายประเทศรวมกันเป็นพลโลก คนทั้งโลกเมื่อสำรวจแล้วก็มีสถิติหลายพันล้านคน

แต่ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสเทศนาไว้ว่าบุคคล 2 จำพวก คือ 1 บุพการีบุคคล 2 กตัญญูกตเวทีบุคคลเป็นคนที่หาได้ยากในโลก จะหาได้ยากจริงอย่างพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาไว้หรือ พวกเราก็อย่าเพิ่งเชื่อทีเดียวและอย่าด่วนปฏิเสธว่าไม่จริง ต้องศึกษาให้เข้าใจตามความเป็นจริงเสียก่อนจึงเชื่อและปฏิเสธ ฉะนั้นต่อไปนี้จะได้นำท่านทั้งหลายศึกษาตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธเจ้าผู้ฉลาดรอบรู้พระองค์แสดงไว้อย่างไร ถึงจะยากอย่างไรก็ตามเราเป็นคนอยากรู้เราเป็นคนอยากดีเราต้องศึกษา เพราะคนที่ไร้การศึกษาหาความรู้และไม่ประพฤติตัวให้เป็นคนดี เป็นคนป่าเถื่อน

คนที่หนึ่ง คือ บุพการีบุคคลตามภาษาพวกเราพูดว่า บุคคลผู้ทำอุปการะไว้ก่อน หรือบางครั้งพวกเราเอาแต่คุณไปพูดทีเดียวว่า อุปการะคุณหมายถึงคุณที่ท่านผู้อื่นทำให้แก่ตนมาก่อนแล้ว แต่โดยมากพวกเราเรียกว่าคุณประโยชน์หรือบุญคุณ แต่ภาษาบาลีใช้คำว่า อุปการะแปลว่า

เข้าไปทำ หรือกระทำใกล้ชิด ถือเอาความว่า "กระทำให้" หมายความว่า ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นไม่ใช่ทำเอาหรือแลกเปลี่ยน อุปการะนี้แหละเรียกว่าคุณ การทำอุปการะคุณที่ว่านี้ ได้แก่การเลี้ยงดู การสั่งสอน การให้ที่พัก การหาการงานให้และอื่น ๆ อีก แต่ทั้งนี้ต้องเป็นเรื่องเลยค่าจ้างหรือเกินจากค่าจ้าง เช่นคนที่เขาจ้างให้เลี้ยงเด็กถ้ามีค่าจ้างก็เลี้ยงไม่มีค่าจ้างไม่เลี้ยง ค่าจ้างน้อยก็เลี้ยงไปตามบุญตามกรรมแล้วแต่จะตายจะยัง ค่าจ้างมากก็เลี้ยงดีไปหน่อยพอ ๆ กับค่าจ้าง หรือคนที่มีอาชีพทางเป็นครูสอนหนังสือให้ศิษย์ ถ้าทำแต่เพียงพอกับค่าจ้าง จ้างให้สอนก็สอน ค่าจ้างน้อยฉันก็สอนให้อย่างเสียไม่ได้ คือไม่ให้เกินไม่ให้เลยค่าจ้าง การทำเพียงเท่านี้ยังไม่จัดว่าเป็นอุปการะคุณ การกระทำที่มีเจตนามุ่งดีหวังดีต่อผู้อื่นจริง ๆ คือ มีพรหมวิหารทั้ง 4 ประการ อันได้แก่ เมตตา ความจงรักภักดี กรุณา ความเอ็นดูสงสาร มุทิตา ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความวางเฉยเมื่อผู้อื่นได้ดีแล้ว การกระทำก็ดี เจตนาก็ดี ท่วมล้นเงินค่าจ้าง นั่นจึงจัดเป็นอุปการะคุณ เป็นคุณที่เกินค่า ค่าและน้ำหนักของคุณวัดกันด้วยความรู้สึกทางจิตใจเท่านั้น ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายรู้ยาก

อุปการะคุณ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างคนสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ทำให้ กับฝ่ายผู้รับ ฝ่ายผู้ทำให้เรียกว่าผู้มีอุปการะคุณหรือผู้มีบุญคุณ ถ้าทำให้เรามากมายไม่รู้จักสร่างซาเราจึงเรียกท่านว่าเจ้าบุญนายคุณ ถ้าจะว่ากันถึงหน้าที่ ฝ่ายผู้ทำอุปการะคุณเมื่อทำให้แล้วก็เป็นอันหมดหน้าที่เพียงเท่านั้น ทางที่จะทำความดีในเรื่องนี้สุดเพียงแค่นั้นคือสุดแค่ทำให้ ทำให้เป็นแล้วกันไม่ต้องทำอะไรอีก บางคนไม่เข้าใจถึงหน้าที่ของตนคิดว่าที่ทำให้เขานั้นยังไม่เสร็จสิ้นเลยไปทำต่อเข้าอีกอย่าง คือทวงบุญทวงคุณเขาไม่ตอบแทนบุญคุณก็ทวงเอา อย่างนี้เสียจะทำให้ฝ่ายผู้ได้รับนั้นรู้สึกคลายความเคารพนับถือลงทันที เพราะทำให้ผู้ได้รับนั้นรู้สึกว่าอุปการะคุณที่ได้รับมานั้นเดิมคิดว่าเป็นอุปการะคุณเท่านั้น แต่ความจริงไม่ใช่เพราะผู้ทำให้เกิดตั้งคาราไว้ แล้วมาทวงคืนถูกทวงเข้ามาก ๆ เลย พาลจะโมโห ปฏิเสธบุญคุณไปเลย เพราะฉะนั้น ฝ่ายผู้ทำอุปการะคุณต้องรู้ว่า หน้าที่ของตนสิ้นสุดลงแค่ทำเท่านั้น

สำหรับเจ้าบุญนายคุณ มารดาบิดาเป็นผู้อุปการะคุณแก่บุตรธิดามาก เพราะท่านเป็นผู้ให้กำเนิดเกิดเกล้าแก่บุตรธิดาและเลี้ยงอนุเคราะห์สงเคราะห์มาแต่แรกเกิดมารดาเป็นผู้อุ้มท้องในเวลาบุตรธิดาเกิดนั้น ก็แสนที่จะลำบากยากเหนื่อยไม่มีประมาณ ทั้งเสี่ยงได้เสี่ยงเสียแห่งชีวิตของตน ทนทุกข์ทรมานด้วยการมีท้องนานาประการ เรียกว่า โชคดีแต่เคราะห์ร้าย ความดีใจว่าตนจะได้บุตรก็แสนจะดีใจ ความเสี่ยงภัยต่อชีวิตของตนก็ทำให้ขวัญหนีดีหาย ไม่ทราบว่าอันตรายแห่งชีวิตจะเกิดขึ้นแก่ตนเวลาใด ย่อมเร่าร้อนภายในใจอยู่ตลอดเวลา สมัยเมื่อบุตรยังอยู่ในครรภ์นั้นมารดายังได้รับความทุกข์ทรมานจากการตั้งครรภ์ของตนหลายอย่างหลายประการ เช่นการวิงเวียนเป็นลมบ้าง อาเจียนบ้าง ปวดเหนื่อย เมื่อยล้าบ้างการหอบหิ้วหนักหน่วงบ้าง จะอยู่กินไปมาก็ไม่สะดวกทั้งสิ้น ต้องพยุงรักษาตัวยิ่งกว่าปกติหลายเท่า ถ้าความระมัดระวังรักษาตัวไม่เพียงพอพลาดลงเวลาได้ก็ต้องปางตายวิ่งเข้ามาหาตัวเวลานั้น ต้องรักษาตัวเหมือนกับเป็นคนป่วยอยู่

ตลอดชั่วเวลาเป็นหลายเดือน อาหารการกินก็ต้องได้เลือกของแสลงอีก เพื่อรักษาบุตรที่อยู่ในครรภ์และเพื่อรักษาตนให้ปราศจากอันตราย เมื่อถึงกาลจะคลอดบุตรก็ยิ่งจะแสนลำบาก ต้องทนทุกข์ทรมานขั้นปางตายจนกว่าบุตรจะตกฟากได้ บางกรณียังต้องถูกทรมานอยู่ตั้งหลายวันจึงจะคลอด ถึงจะเป็นเรื่องธรรมดาก็จริงแต่เป็นเรื่องที่บุตรธิดาจะต้องสำนึกไว้ในใจของตนเสมอจากการคลอดไปแล้วอีกหลายเดือนมารดายังต้องผอมโซเป็นคนไม่แข็งแรงกระออดกระแอดต่อไปอีก เมื่อคลอดแล้วระยะแรกต้องอยู่ไฟ ที่เราเรียกว่า "อยู่กรรม" กรรมร้อนก็ต้องนั่งนอนอยู่ใกล้กองไฟ กรรมเย็นก็ต้องกินยาแทนการอยู่ไฟ ระยะพักฟื้นในการคลอดบุตรนี้จะลำบากมากเท่าไรนั้น พวกเราทั้งหลายก็ย่อมรู้กันอยู่แล้วทุกคน จนกว่าจะเข้าขั้นพ้นอันตรายแล้วเมื่อใด มารดาจึงจะมีจิตใจหน้าตาเบิกบานกับเพื่อนฝูงญาติมิตรไปได้

ฝ่ายบิดานั้น ถึงแม้ตนจะไม่ได้มีครรภ์ก็จริงแต่ต้องเป็นผู้หนักอกป่วยใจ เพราะจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในครอบครัวของตน และยังต้องรับภาระในการมีครรภ์ของภรรยาหลายอย่างด้วยกัน ช่วยขวนขวายป้องกันดูแลรักษาภรรยาที่มีครรภ์ด้วยความเอาใจใส่มีความห่วงกังวลกลัวว่าบุตรที่อยู่ในครรภ์จะไม่ปลอดภัย ทั้งห่วงกังวลภรรยาของตนอีก ต้องเป็นผู้เตรียมพร้อมเพื่อจักเผชิญต่ออุปสรรคอันตรายที่จะบังเกิดขึ้น เช่นเดียวกันกับพวกทหารที่เข้าอยู่ในแนวรบต้องเตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นผู้มีฐานะหน่อยก็ถึงกับจ้างหมอมาไว้ประจำเสียเลย เพื่อจะได้ทันต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ผู้ไม่มีฐานะถึงขั้นนี้ก็ต้องวิ่งเต้นขวนขวายไม่ได้นิ่งนอนใจ ทั้งจะต้องยกเว้นภาระการงานที่เป็นงานหนักอันจะทำให้กระทบกระเทือนชอกช้ำต่อการมีครรภ์ของภรรยา ต้องทำตนให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรและเป็นมิ่งขวัญแก่บุตรและภรรยาของตน ซึ่งสมัยเมื่อต่างก็ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวได้ผูกรักแล้วเรียกกันว่า "ขวัญใจ" ฝ่ายภรรยาเมื่อถึงคราวมีครรภ์เข้าแล้ว ขวัญใจไม่เอื้อเฟื้ออาลัยหรือทอดทิ้งไปเสีย จะต้องได้รับทุกข์เพิ่มทวีขึ้นเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งความปวดร้าวเจ็บแสบในทรวงอกของตนเท่ากับเอามีดที่คมมาผ่าลงที่หน้าอกของตน

แต่ละครอบครัวถ้าขาดแม่เรือนก็ไม่ดีขาดพ่อเรือนก็ไม่ดี บุตรธิดาที่เกิดมาเมื่อไม่เห็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ย่อมถามหา คุณแม่จ๋า คุณพ่อหนูไปไหน ฝ่ายผู้เป็นมารดาในขณะที่ถูกบุตรธิดาของตนถามเช่นนั้น จะสำนึกในใจอย่างไร ท่านทั้งหลายคงทราบดีอยู่แล้ว บางรายผู้เป็นมารดาก็ถึงกับน้ำตาตกพูดไม่ออก ถ้าถูกทางฝ่ายบิดาเช่นนั้นก็เป็นเช่นเดียวกันนั้นเอง แต่ความสำนึกและปวดร้าวภายในใจนั้นย่อมเป็นไปต่าง ๆ กัน แล้วแต่ประสบการณ์ที่เป็นเหตุการณ์ ถ้าตายจากกันไปก็ทำให้มีความสำนึกไปอย่างหนึ่ง หย่าร้างกันก็สำนึกไปอย่างหนึ่ง และถ้ามารดามีครรภ์เกิดนอกสมรสก็จะสำนึกไปอย่างหนึ่ง เมื่อมีแม่เรือนพ่อเรือนยังอยู่พร้อมหน้ากันจึงเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ ถ้าเผอิญขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงไปแล้ว ก็ทำให้สิ่งอื่น ๆ ขาดไปตาม ๆ กัน เช่นรายได้ก็ขาด ญาติมิตรบางรายก็ขาดการติดต่อสังคมบางรายก็ขาด ความร่าเริงบันเทิงของใจก็ขาด การเลี้ยงดูอนุเคราะห์บุตรธิดาก็ขาด ความนับถือหน้าถือตาความเคารพนับถือก็ขาด และยังขาดอะไร

อื่น ๆ อีก ที่ว่าขาดนั้นก็คือความไม่สมบูรณ์นั่นเอง มีอยู่บ้างแต่ไม่สมบูรณ์ ถ้าจะอุปมาก็เหมือนกับไม้ค้ำไม้เมื่อเอาข้างหนึ่งออกอีกข้างหนึ่งก็ทรงตัวไม่ได้ต้องล้ม แต่ละครอบครัวก็เหมือนกัน ถ้าขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องล้มตั้งตัวไม่ติด บางรายก็ถึงกับคิดฆ่าตัวตาย เมื่อเหตุการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นแล้ว เรือนที่สร้างดี ๆ ถาวรโอ่โถงสวยงาม มันก็ให้เกิดเป็นเรือนร้างไปเสียหมด เสียงขับเสียงร้องที่เคยสนุกกับรายการมันก็เกิดเป็นเสียงเสนียดมาเสียดแทงหัวใจของตนนี้ทั้งหมด เพราะความคับแค้นแน่นเต็มอยู่ในทรวงอกอย่างเต็มทน มีแต่น้ำตาคลอไหลหลั่งอาบหน้าอยู่ตลอดเวลา คิดถึงเรื่องความพลัดพรากจากกันเวลาใด ก็จะเกิดความแน่นความวาบหวิวใจขึ้นมาเวลานั้น แม้จะมองหน้าบุตรของตนก็ไม่ได้เต็มตา กินน้ำตาต่างข้าวเศร้าสลดเหี่ยวแห้งอยู่ในใจ ข้าวน้ำไม่ได้รับประทานก็อิ่มเอง การอาชีพในครอบครัวก็จะเสื่อมทรุดลงไปโดยลำดับ เลยเกิดเป็นครอบครัวที่ง่อนแง่นคลอนแคลนไม่สมบูรณ์พูนสุข กว่าจะสร่างจากความเศร้าโศกกลับจิตกลับใจได้ก็เป็นเวลาหลายปี

เพราะฉะนั้น มารดาบิดาผู้ให้กำเนิดเกิดเกล้าแก่บุตรธิดาทั้งหลาย จึงจัดได้ว่าท่านเป็นบุพการี ผู้ได้ทำอุปการะคุณแก่บุตรธิดาในขั้นต้น อันดับต่อไปเมื่อบุตรธิดาได้คลอดพ้นออกมาแล้วก็เป็นหน้าที่ของมารดาบิดาทั้งสองคนจะต้องช่วยกันเลี้ยงดูให้เจริญวัยใหญ่กล้าหน้าบานต่อไปอีก การเลี้ยงดูลูกเล็กเด็กอ่อนนี้เป็นงานชิ้นใหญ่และขนาดหนักอีกด้วย การงานในครอบครัวก็ไม่ได้ทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย เดี๋ยวบุตรร้องไห้เดี๋ยวบุตรไม่สบายเป็นอะไรขัดข้องอะไรก็พูดไม่เป็น ช่วยตัวเองก็ไม่ได้ได้แต่ร้องไห้เท่านั้น มารดาบิดาต้องช่วยกันสังเกตเอาเองทั้งนั้น การนอนก็ไม่ได้นอนเต็มตา เวลารับประทานอาหารหรือถ้าลูกร้องไห้ก็ต้องหยุดไปดูแล ทุ่มเทเงินทองเพื่อใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรธิดาของตนโดยมิได้คิดว่าจะหมดเปลือง ไม่มีก็ต้องกู้ยืมเป็นหนี้เป็นสินกับผู้อื่นไว้เพราะมารดาบิดาถือว่าการเลี้ยงบุตรธิดาเป็นเรื่องจำเป็นในครอบครัว ฝากชีวิตจิตใจไว้กับบุตรธิดาของตนยามเมื่อบุตรธิดาร้องไห้ผู้เป็นมารดาบิดาก็เร่าร้อน ถ้าบุตรธิดาเจ็บป่วยไม่สบายมารดาบิดาก็ยิ่งเดือดร้อนใหญ่ ถึงกินไม่ได้นอนไม่หลับ ถ้าบุตรธิดาสบายมีความร่าเริงชื่นบาน มารดาบิดาก็พลอยเบิกบานไปด้วย

สำหรับการช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ของเด็กอ่อนนั้นในที่สุดแม้แต่การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ ปวดขึ้นมาก็ต้องถ่ายทีเดียว ไม่ละอายใครไม่กล้าว่าตนเองจะสกปรกและไม่กลัวใคร ๆ จะรังเกียจทั้งสิ้น เป็นภาระของมารดาบิดาจะต้องจัดการทำความสะอาดให้ ที่พวกเราพูดกันอยู่ว่า **"ซักผ้าขี้ตีผ้าเยี่ยว"** ครั้นโตขึ้นมาหน่อยขนาดพอล้มลุกคลุกคลานก็อีกแหละ หมดยากอันหนึ่งแต่เพิ่มยากอันหนึ่งเข้ามาอีก เด็กขนาดที่ว่านี้คือกำลังเป็นหมูเป็นหมา เพราะ **"เดินสี่ขาอย่างสัตว์"** กำลังอยู่ในขั้นซุกซนไม่รู้ตายไม่รู้เป็น คิดอยากจะไปทางไหนก็คลานไปไม่มีการสำนึกว่าจะพลัดตกหกล้มอะไร มารดาบิดาต้องคอยดูแลรักษาอยู่ตลอดเวลาปล่อยทิ้งไม่ได้ ถึงจะผูกไว้ก็ได้แต่

เพราะความรักความเอ็นดูของมารดาบิดาต่อบุตรของตนจึงไม่ทำเช่นนั้น ทนต่อการลำบากเอาการทุกข์ยากลำบากในการเลี้ยงดูนั้นมารดาบิดารับเป็นภาระเอาหมดทุกอย่าง ครั้นพอโตขึ้นไปอีกเดินได้วิ่งได้ก็ยิ่งซุกซน มารดาบิดายังได้คอยติดตามดูแลรักษาอยู่เช่นเคย ไม่ได้ปล่อยวางแต่ประการใด ถ้าการรักษาบุตรธิดาไม่ดีพลาดท่าถึงเจ็บถึงตาย มารดาบิดาเป็นผู้รับผิดชอบทั้งสิ้น ถ้ากฎหมายเอาโทษมารดาบิดาก็เป็นผู้รับผิดทางกฎหมายแทนบุตรของตน

ครั้นพอบุตรของตนโตขึ้นมาพอรู้เดียงสาได้บ้างมารดาก็เริ่มสอนให้รู้อะไรต่ออะไรไปโดยลำดับ สอนให้รู้จักนั่ง สอนให้คลาน ให้ยืน ให้เดิน ให้วิ่ง ให้นอน สอนให้รู้จักการกินการดื่ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การอาบน้ำ การรักษาความสะอาดต่าง ๆ และสอนให้พูดจาปราศรัยตามภาษาของมนุษย์ การนุ่งห่มตลอดถึงสอนให้รู้จักทำการทำงานและยังสอนอื่น ๆ อีก ฉะนั้นมารดาบิดาท่านจึงจัดให้เป็นบุพพาจารย์ คือเป็นอาจารย์ผู้ฝึกสอนให้ความรู้ความดีแก่บุตรธิดาก่อนอาจารย์ทั้งหลาย มารดาบิดาท่านทำอุปการะคุณแก่บุตรธิดามาก่อนคนทั้งหลายในโลกนี้ ร่างกายของบุตรธิดาทุกส่วนก็มารดาบิดาแบ่งให้ ชีวิตก็มารดาบิดารักษาให้ สิ่งที่มารดาบิดาให้แก่บุตรธิดานั้นมีมากต่อมากทีเดียว

เมื่อบุตรธิดาโตขึ้นตามวัยแห่งชีวิตพอจะทำอะไรให้แก่บุตรธิดา มารดาบิดาก็รีบทำสิ่งนั้น ๆ ให้เป็นลำดับไป อายุพอเข้าโรงเรียนก็ส่งเข้าโรงเรียนให้เรียนวิชาความรู้เพื่อจะได้เป็นผู้ฉลาดกับโลกเขา ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้แสดงถึงอุปการะคุณที่มารดาบิดาได้ทำแก่บุตรธิดาในขั้นต่อไปดังนี้คือ

1. ห้ามไม่ให้บุตรธิดาทำความชั่ว
2. ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
4. หาภรรยาหรือสามีที่สมควรให้
5. มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัย

ข้อที่ 1 กับข้อที่ 2 นี้ หมายความว่า มารดาบิดาต้องคอยดูแลบุตรธิดาของตนไม่ให้ประพฤติในทางที่ไม่ดีไม่งามและให้ประพฤติตัวแต่ในทางที่ชอบ จึงเป็นหน้าที่ของมารดาบิดาจะต้องบอกสอนแนะนำบุตรธิดาของตนเสมอว่าสิ่งนี้ไม่ควรทำเป็นบาป เป็นโทษ เป็นเวร เป็นภัย เป็นอันตราย เป็นความเสื่อม เป็นความเสียหาย และเป็นสิ่งที่ไร้สาระประโยชน์เป็นต้น สอนไม่ให้ทำให้เว้นให้หลีกให้ละให้ระวังตลอดถึงไม่ให้คบเพื่อนที่ไม่ดีอันจะชักนำตนไปเป็นคนพาลแล้วมารดาบิดาก็บอกสอนแนะนำให้บุตรธิดาของตนให้รู้จักตั้งตนอยู่ในความดี คือสอนให้รู้จักสิ่งที่ดีเสียก่อนว่า สิ่งนี้เป็นบุญเป็นคุณ เป็นความสามัคคีกัน เป็นที่รักของคนทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ปราศจากภัยเวร เป็นความก้าวล่วงจากอันตรายทั้งหลาย เป็นความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น มารดาบิดาย่อมมีหน้าที่เป็นครูอาจารย์สอนบุตรธิดาทั้งหลายตั้งอยู่ในฐานะเป็นบุพพาจารย์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น และยังทำหน้าที่ปกครองบุตรธิดาอีกด้วย คือเป็นนักปกครองขั้นต้น โดยมีอำนาจหน้าที่ปกครองบุตรธิดาของตนโดยเฉพาะ ต้องเป็นผู้รับผิดชอบจากความประพฤติชั่วดี

ของบุตรธิดา ถ้าลูกเป็นคนชั่วเกเรพ่อแม่ก็พลอยเสียไปด้วย ลูกไม่ดีเขาก็ติเตียนพ่อแม่ มารดาบิดาไม่ดีไม่สั่งสอนบุตร บุตรธิดาของตนจึงชั่วเกเรอย่างนั้น ถ้าบุตรธิดาเป็นคนดีมีความประพฤติสุภาพเรียบร้อย ก็เป็นที่เบาใจของมารดาบิดา การปกครองบุตรธิดาจึงเป็นหน้าที่ของมารดาบิดาโดยตรง หน้าที่นี้ไม่มีใครแต่งตั้งหากเป็นขึ้นจากตนของตน ไม่มีค่าจ้างไม่มีเงินเดือนแต่ต้องทำตามหน้าที่ของฯน ไม่มีการตกจากหน้าที่ไม่มีการเกษียณอายุหรือพักหน้าที่เป็นอาจารย์ของบุตรธิดาด้วย มีหน้าที่เป็นผู้นำของบุฯรธิดาด้วย และมีหน้าที่ปกครองบุตรธิดาด้วยจะปล่อยวางหรือเว้นเสียไม่ทำไม่ได้ ผิดจากหน้าที่ของตน

ข้อที่ 3 มารดาบิดามีหน้าที่จะต้องขวนขวายให้บุตรธิดาของตนได้รับการศึกษาหาความรู้ใส่และให้เป็นการเป็นงานด้วยซึ่งเรียกรวมกันว่าให้ศึกษาศิลปวิทยา ศิลปะ คือ ทำการงานเป็น ถ้าเป็นชายก็ให้เป็นในการงานของผู้ชายเป็นผู้หญิงก็ให้เป็นในการงานของผู้หญิง วิทยาคือความรู้ความฉลาด เป็นคนที่มีการทรงจำได้มาก รู้ดีรู้ชั่วรู้จักความเสื่อมความเจริญรู้จักในการประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ และรู้ในเรื่องอื่น ๆ อีก ฉะนั้น บุตรธิดาจะได้รับการศึกษาศิลปวิทยา จึงเป็นหน้าที่ของมารดาบิดาเป็นผู้อนุเคราะห์ หาสถานที่ศึกษาให้โดยมิได้นิ่งนอนใจ ศิลปวิทยาของมารดาบิดามีเท่าไรก็ทุ่มเทให้บุตรธิดาจนหมดสิ้น ซ้ำยังต้องให้รับการศึกษาจากที่อื่นอีกเช่นตามโรงเรียนต่าง ๆ มีโรงเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา เตรียมอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยและโรงเรียนวิชาชีพอย่างอื่น ๆ อีก ให้ศึกษาทางโลกแล้วมารดาบิดาบางรายก็ยังส่งให้ไปศึกษาทางศาสนาอีก ถึงกับเป็นสามเณรเป็นพระก็มี ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้บุตรธิดาของตนได้รับการศึกษาซึ่งศิลปวิทยาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั่นเอง ถ้าพวกเด็ก ๆ ไม่ได้รับการศึกษาเสียเลยเมื่อโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่แล้วย่อมเป็นคนโง่เขลาหาความฉลาดไม่ได้จะเป็นผู้ทุกข์จนไปในเบื้องหน้าคุ้มครองตนไปไม่รอด ในที่สุดก็จะกลับเป็นคนอนาถาไร้ที่พึ่งหรืออาจะกลายเป็นอันธพาลไปได้

คนโบราณจึงให้คติเตือนใจไว้ว่า "เลี้ยงลูกปลูกโพธิ์" หน้าที่ของมารดาผู้เลี้ยงบุตรธิดาจะต้องพยายามหาทางให้บุตรธิดาของตนได้รับการศึกษาศิลปวิทยาหลาย ๆ แขนงไว้ เมื่อบุตรธิดาโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่แล้วจะได้มีหน้าที่การงานทำ อันเป็นหลักอาชีพของตน เมื่อบุตรธิดามีอาชีพเป็นหลักฐานแล้วก็จะได้เป็นที่พึ่งแก่มารดาบิดาในยามเมื่อชราภาพ ในสมัยเมื่อมารดาบิดาแก่ชราภาพแล้วได้รับความสะดวกผาสุกจากบุตรธิดาให้ความดูแลไม่ทอดทิ้ง จึงเท่ากับว่าปลูกต้นโพธิไว้อาศัยร่ม ถ้ามารดาบิดาไม่ทำตามหน้าที่ของตนหรือไม่รู้จักหน้าที่ของตน ก็จะทำให้บุตรธิดาของตนไม่มีที่พึ่งและตนเองก็จะหมดที่พึ่งในยามเมื่อแก่ตัว ฉะนั้นผู้เป็นมารดาบิดาของบุตรธิดาทั้งหลาย จึงต้องทำตามหน้าที่ของตนข้อที่ 3 นี้ ตลอดจนช่วยเหลือในการหาการงานให้ ถึงกับมีหน้าที่เป็นฝั่งเป็นฝาต่อไป ยังมีบุคคลอีกจำนวนหนึ่งที่เข้าใจผิดต่อหน้าที่ในข้อนี้ คือบุคคลที่รักลูกไม่เป็นชอบตามใจลูกของตน ถ้าลูกประพฤติไปในทางผิดก็ไม่ห้ามปรามแล้วไม่บอกสอน เพราะกลัวลูกจะขัดใจ เลยตามเลยในที่สุดลูกก็เป็นคนเกเร ถ้าจะฝึกให้ทำการงานหรือก็กลัวลูก

จะลำบาก ถ้าจะส่งไปเรียนไกลหน่อยก็คิดถึง ถ้าจะให้ผู้อื่นฝึกหัดอบรมให้ก็กลัวว่าเขาจะบังคับลูกของตน นี่คือคนที่รักลูกไม่เป็น รักลูกผิด ที่ผิดก็คือผิดต่อหน้าที่ของตนในธรรมะข้อที่ 3 นี้เอง

ข้อที่ 4 หาภรรยาที่สมควรให้ พระคุณที่เป็นหน้าที่ของมารดาบิดาข้อนี้ชักจะทำให้เป็นที่หนักใจของหนุ่มสาวในสมัยจรวดมาก เพราะถ้ามารดาบิดากับบุตรธิดาถือคติไม่ตรงกัน ฝ่ายมารดาบิดาคือคติโบราณที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ฝ่ายบุตรธิดาถือคติโลกสมัยใหม่ทั้งเป็นโลกสมัยจรวดอีกด้วย โดยแสดงหาคู่ตามความสมัครใจของตนเองและลงได้รักกันแล้วไม่ยอมให้ฝ่ายผู้ปกครองมีความเห็นชอบด้วย ถือเอาความเห็นชอบจากคู่รักทั้งสองฝ่ายเท่านั้นก็พอแล้ว เรียกว่าตกลงกันเอาเองไม่ต้องให้ใครเข้ามายุ่งด้วย เพราะกลัวจะพลาดรัก

แต่ว่าเรื่องของกิเลสตัวราคะนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นไฟ (ราคคฺคิ) แต่เป็นไฟภายในที่มีความร้อนยิ่งกว่าไฟภายนอก เมื่อได้ลงรักแล้วมันก็แสดงฤทธิ์ทำให้จิตของผู้รักนั้นเร่าร้อนทุรนทุรายหนักเข้าก็ทนไม่ไหวต้องล้มไปตามกัน เหมือนไม้ที่ถูกไฟเผา ๆ หนักเข้าต้นไม้ก็ขาด ๆ แล้วก็ต้องล้ม คนเราก็เหมือนกัน ไฟคือราคะ ความกำหนัดยินดีเมื่อเกิดขึ้นกับใจของบุคคลแล้วย่อมเผารนจิตของผู้นั้นให้เร่าร้อนและหมดสมรรถภาพในตน คนที่ไม่มีสมรรถภาพในตนก็คือคนล้มละลายนั่นเอง ว่ากันง่าย ๆ ก็คือ คนเสียคน ลงได้เสียคนแล้วมันตามเสียไปทุก ๆ อย่าง ศักดิ์ศรีก็เสีย เกียรติยศชื่อเสียงก็เสีย สมบัติผู้ดีก็เสีย และเสียอื่น ๆ อีก ในที่สุดความรักที่เคยรักกันมากับคู่รักก็ถูกเสียไปอีก แสนอัปรีย์จัญไร อนาคตหาที่พึ่งมิได้ก็วิ่งเข้ามาหาตัวเสียแล้ว ความสิ้นเนื้อประดาตัวความสิ้นญาติขาดมิตรใคร ๆ ก็ไม่ปรารถนามิใช่หรือ ฉะนั้น หน้าที่ของมารดาบิดาข้อที่ 4 นี้ ผู้เป็นมารดาบิดาทั้งหลายจึงสมควรทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์เมื่อบุตรธิดาของตนต้องการจะมีคู่ครองแล้ว มารดาบิดาต้องเลือกหาคู่ครองที่สมควรให้ ที่ว่าสมควรนั้นคือ ต้องดูที่ชาติ ตระกูล ฐานะ อาชีพการงาน ความประพฤติของแต่ละฝ่ายให้พอสมควรแก่กันและกัน ข้อสำคัญก็คือต้องให้เป็นคนดีเป็นชายดีเป็นหญิงดี เมื่อแต่งงานแล้วก็ให้เป็นสามีดีเป็นภรรยาดีและเป็นครอบครัวที่ดีต่อไป มารดาบิดาเป็นผู้ได้ผ่านต่อเหตุการณ์ที่ผิดและถูกมาก่อนแล้ว ย่อมรู้จักทางเสื่อมทางเจริญได้ดี เมื่อจะตั้งครอบครัวให้แก่บุตรธิดาของตนให้เป็นไปโดยความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาแล้ว จึงต้องเลือกคู่สามีภรรยาให้แก่บุตรธิดาของตนตามสมควรแก่หน้าที่ของตน จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มุ่งดีหวังดีแก่บุตรธิดาของตน ถ้าเลือกคู่ครองผิดแล้ว การมีครอบครัวก็จะเป็นไปเพื่อความเจริญไม่ได้ บางรายก็เป็นคู่กรรมคู่เวรกันก็มี ผิดเถียงด่าว่าทะเลาะเบาะแว้งกันทุกวัน บางรายก็ประพฤติตัวไปทางอบายมุขก็มี เป็นนักเลงสุรายาเมาบ้าง เป็นนักเลงการพนันบ้าง นักเลงเจ้าชู้บ้าง คนที่มีความประพฤติเสียแล้ว ก็ต้องมีความเสียไปร้อยอย่างพันประการ ผู้ใดเมื่อเผอิญไปได้คู่ครองเป็นคนที่เสียแล้ว ก็จะมีแต่ความทุกข์ระทมใจจนตลอดชีวิต เพราะคู่สามีภรรยาเป็นคู่สุขคู่ทุกข์คู่เป็นคู่ตายกัน และก็มิใช่ว่าจะอยู่ด้วยกันเพียงวันสองวันเท่านั้น เรื่องการมีคู่ครองต้องหมายถึงตายจากกัน การมีคู่ครองจึงเป็นเรื่องที่สำคัญในชีวิตของผู้ครองเรือน ถ้าหย่าร้างกันก็หมายถึงว่าเรือนแตก ถ้าตายพลัดพรากจากกันก็หมายถึงว่าเรือนหักพัง เมื่อระหว่างกำลัง

ก่อร่างสร้างตัวกันขึ้น การตั้งครอบครัวก็ถูกสลายตัวลงไป ต่างฝ่ายก็ตั้งตัวไม่ติด ฉะนั้น หน้าที่ของมารดาบิดาข้อนี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งจะเว้นเสียมิได้

ข้อที่ 5 มอบทรัพย์ให้ในสมัย ความหมายแห่งข้อนี้ท่านทั้งหลายคงทราบอยู่แล้วว่า มนุษย์ทั้งหลายที่มาเกิดนั้นไม่เห็นผู้ใดถือเอาทรัพย์สมบัติอะไรติดตัวมาด้วยแม้แต่ชิ้นเดียว รูปร่างกายที่เป็นคนกับเพื่อน ๆ เดี๋ยวนี้ก็เอามาจากเลือดเนื้อของบิดามารดา ชีวิตความเป็นอยู่ก็อาศัยพึ่งมารดาบิดามาแต่แรกเกิดจึงได้เป็นคนอยู่ถึงปัจจุบันนี้ สิ่งที่มารดาบิดาจะมอบให้อีกประการสุดท้ายก็คือ ทรัพย์มรดก แต่ความหมายตามข้อนี้นั้น ท่านจำกัดให้มอบทรัพย์ให้ในสมัย คือ ในสมัยที่บุตรธิดาศึกษาศิลปวิทยา มารดาบิดาต้องมอบทรัพย์ให้เพื่อเป็นทุนในการศึกษาจนเป็นที่สำเร็จ และสมัยเมื่อบุตรธิดาเป็นผู้ใหญ่แล้วถึงคราวที่จะแยกกันประกอบอาชีพเป็นคนละครอบครัว มารดาบิดาย่อมมอบทรัพย์ให้เพื่อเป็นทุนในการประกอบการอาชีพให้มั่งมีต่อไป ซึ่งพวกเราเรียกกันว่า แบ่งมรดกเป็นสมัยที่มารดาขวนขวายหามาไว้จึงเรียกว่ามรดกหรือทรัพย์ บางทีก็เรียกว่าทรัพย์สินหรือทรัพย์สมบัติ แต่ทรัพย์นั้นเมื่อรวมแล้วท่านแยกไว้มี 2 ประเภท คือสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ประการหนึ่ง เช่น สัตว์พาหนะ มีช้าง ม้า วัว ควาย ปศุสัตว์ มีหมู เป็ดไก่เป็นต้น และสิ่งอื่น ๆ อีกที่ยกย้ายไปมาได้ อสังหาริมทรัพย์ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไปไม่ได้ประการหนึ่ง เช่น ที่ดิน มีเรือกสวน ไร่ นา เป็นต้น บรรดาทรัพย์ทั้งหลายเหล่านี้แหละแล้วแต่มารดาบิดาจะเห็นสมควรว่าสิ่งใดควรจะมอบให้แก่บุตรธิดาคนใด แล้วก็จัดการแบ่งมอบให้แก่บุตรธิดาของตนคนละสิ่งคนละอันตามได้ตามมีของตน ฝ่ายบุตรธิดาเมื่อได้รับมอบมรดกจากมารดาบิดาดังนั้นแล้ว จะต้องตั้งหน้าบากบั่นประกอบการงานให้เจริญก้าวหน้าต่อไป การมอบทรัพย์ให้แก่บุตรธิดาท่านจึงจัดให้เป็นหน้าที่ของมารดาบิดาประการหนึ่ง ดังนี้

เมื่อสรุป อุปการะคุณของมารดาบิดาผู้เป็นบุพการีของบุตรธิดาทั้งหลายแล้ว มารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดเกิดเกล้าแก่บุตรธิดาทั้งหลาย มารดาบิดาเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรธิดามาแต่แรกเกิด จึงเรียกว่า มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร มารดาบิดาเป็นผู้แนะนำพร่ำสอนบุตรธิดาก่อนอาจารย์ทั้งหลาย จึงเรียกว่า มารดาบิดาเป็นบุพพาจารย์ของบุตร มารดาบิดาเป็นผู้ตั้งหลักฐานให้แก่บุตรธิดาโดยมิได้คิดดอกเบี้ยกำไรแต่ประการใด จึงเรียกว่า เป็นนายทุนของบุตร นี่คือ บุพการีบุคคล เป็นบุคคลที่ทำอุปการะคุณแก่บุตรธิดาทั้งหลายในโลกนี้มาก่อนแล้วพระคุณทั้งหลายเหล่านี้เกินกว่าค่าจ้างรางวัลธรรมดา เป็นคุณค่าที่ไม่สร่างซาตลอดกัปตลอดกัลป์

กตัญญูกตเวที เมื่อท่านทั้งหลายได้ทราบแล้วอุปการะคุณเป็นสิ่งหาค่ามิได้ คือไม่มีการตีราคา เพราะฉะนั้น การรู้คุณและการตอบแทนคุณ ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายรับ จึงหาที่สุดมิได้ต้องทำต่อไป และทำต่อไปจนกระทั่งหมดโอกาสที่จะทำ ตกลงว่าฝ่ายทำกับฝ่ายรับมีทางเสียด้วยกัน คือการทำคุณนั้นสุดแค่ทำให้ไม่ต้องทวง ของมันสุดแล้วไปคิดว่ามันไม่สุด ก็เสียได้ ส่วนฝ่ายรับคุณ หน้าที่ในการตอบแทนคุณไม่มีที่สุด ของมันไม่สุดไปคิดว่ามันสุด รับคุณเขาแล้วเฉยเสีย ก็เสียคน

กตัญญู แปลว่า รู้คุณ คือรู้คุณที่ท่านทำให้แก่ตน กตเวที แปลว่า ตอบแทนคุณ คือตอบแทนคุณที่ท่านทำให้แก่ตน มีคนอีกประเภทหนึ่ง คือคนอกตัญญู เป็นคนไม่รู้จักคุณของใคร และเรายังเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคนเนรคุณ คนประเภทนี้ทางศาสนาเรียกว่า มักขะ แปลว่าลบหลู่บุญคุณ คนประเภทนี้ทำให้โลกยุ่ง มีอยู่ในบ้านก็ทำให้บ้านยุ่ง มีอยู่ในวัดก็ทำให้วัดยุ่ง มีในที่ใดทำให้ยุ่งในที่นั้น ท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยินเรื่องชาวนากับงูเห่ามาแล้ว ชาวนาทำคุณกลับได้โทษก็เพราะงูเห่าไม่รู้คุณชาวนานั้นเอง พวกเรามักพูดกันเสมอว่า ทำคุณได้โทษ ทั้งนี้ก็เนื่องจากตัวปีศาจร้าย คือ มักขะ มันเข้าไปสิงหัวใจคนเรานั้นเอง เข้าไปสิงอยู่ในหัวใจผู้ใดผู้นั้นต้องเป็นคนเสีย คนอื่นทำบุญคุณให้แก่ตนแท้ ๆ ถึงตัวเรา ถูกตัวเรา แล้วเราเองก็ได้รับของที่ใกล้ตัวถึง ตัวอย่างนี้ ใครยังไม่เห็นไม่รู้ ก็แสดงว่าเกิดมีบางสิ่งบางอย่างในตัวเขาพิการไป ถ้าเป็นสิ่งของภายนอกมีคนยื่นมาถึงตัวแล้วยังไม่เห็น คนนั้นก็ตาบอด แต่นี่เป็นเรื่องบุญคุณ ที่มีคนทำคุณให้ตัวแล้วยังไม่รู้ ก็คงจะบอดเหมือนกัน แต่ไม่ใช่ตาบอด เป็นใจบอด คือแสงสว่างในใจดับเสียแล้ว คนตาบอดกับคนใจบอดชะตาก็คล้าย ๆ กัน คนตาบอดไม่มองเห็นสิ่งที่ควรเห็น คนใจบอดก็ไม่รู้สิ่งที่ควรรู้ คนที่มีกิเลสตัวมักขะอยู่ในใจจึงเป็นคนใจบอดไม่สามารถมองเห็นบุญคุณของท่านผู้ใดที่ทำให้แก่ตน สำคัญว่าตนไม่ได้เกิดมากับใคร โตขึ้นมาเองไม่ได้มีใครเลี้ยง วิชาความรู้ก็รู้เองไม่มีใครบอกสอน อาชีพการงานก็หาทำเองไม่มีใครให้ความอุปการะช่วยเหลือ ได้เป็นใหญ่เป็นโตก็ได้ด้วยวาสนาของตนเอง หามีผู้ใดช่วยเหลือไม่ คนประเภทนี้เป็นคนชั้นชั่วช้าสาระเลวที่สุด คนประเภทนี้หาง่ายและมากอีกด้วย มีดาษดื่นทั่วไป

ฉะนั้น คนกตัญญูกตเวที จึงเป็นบุคคลที่หาได้ยากและมีน้อย ก่อนที่เราจะเป็นคนกตัญญูกตเวที เราจะต้องขับไล่กิเลสตัวมักขะให้ออกหนีจากใจของเราเสียก่อน คือจะต้องคิดถึงอุปการะคุณที่ท่านได้ทำให้แก่ตนอย่างไรบ้าง ด้วยการสร้างปัญญาขึ้นในตน ให้รับรู้สิ่งที่ท่านทำให้เราและให้รู้สิ่งที่เราได้รับก็จะรู้บุญคุณของผู้มีคุณได้ ว่าถึงบุญคุณของมารดาบิดาที่มีแก่บุตรธิดานั้น เมื่อท่านทั้งหลายกำจัดกิเลสตัวมักขะออกได้แล้ว ท่านทั้งหลายก็จะรู้ได้ตามนัยที่ได้แสดงมาแล้วในเบื้องต้นนั้นทุกประการ

เมื่อเรารู้อุปการะคุณของมารดาบิดาได้แล้ว ต่อไปก็เป็นหน้าที่ของเราจะต้องตอบแทนอุปการะคุณของท่านจนเต็มความสามารถของตน ตามหลักธรรม ท่านแสดงไว้ว่าเมื่อบุตรธิดาได้รับอุปการะคุณที่มารดาบิดาได้ทำให้แก่ตนแล้ว พึงตอบแทนคุณของท่านด้วยสถาน 5 คือ

1. ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
2. ทำกิจของท่าน
3. ดำรงวงศ์สกุล
4. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ข้อที่ 1 พระพุทธเจ้า ทรงสอนให้บุตรธิดาเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา ไม่ให้ทอดทิ้งพ่อแม่ของตน เอาใจใส่ต่อการเลี้ยงดูท่านทุกประการ อย่าให้ท่านได้รับความลำบากด้วยการเป็นอยู่ของท่าน เราต้องเป็นผู้ขวนขวายหามาให้ท่านได้อาศัย ด้วยความสะดวกสบาย อาหารการบริโภคก็หามาให้ท่านได้บริโภคอย่าให้อดอยาก และจะต้องแต่งให้ถูกกับธาตุขันธ์ของท่านด้วย คนแก่ควรจะบำรุงด้วยอาหารประเภทใด ก็ให้หามาบำรุงท่านด้วยอาหารประเภทนั้น ผ้าสำหรับนุ่งห่มก็ต้องแสวงหามาให้ท่านได้นุ่งห่มอยาให้ขาดตกบกพร่อง ทั้งจะต้องรู้จักการเก็บรักษาให้ท่านตลอดถึงการซักฟอกให้ท่าน อย่าให้เข้าทำนองที่ว่า ลูกนุ่งผ้าใหม่ พ่อแม่นุ่งผ้าเก่า ลูกนุ่งผืนดีพ่อแม่นุ่งผืนขาด เมื่อท่านอาพาธเจ็บไข้ได้ป่วยก็รีบหาหมอหรือหยูกยามารักษาท่าน และเอาใจใส่ต่อการพยาบาลรักษาให้เป็นที่พอใจของท่าน ไม่เห็นแก่ความลำบากยากเหนื่อย ไม่รังเกียจต่อของโสโครกสกปรกในการอุปัฏฐากรักษาท่าน ท่านได้เลี้ยงเรามาด้วยความลำบาก บุตรธิดาก็ควรเลี้ยงมารดาบิดาให้ได้รับความสะดวกผาสุกทุกประการ

ข้อที่ 2 ทำกิจของท่าน ข้อนี้ความก็บ่งชัดอยู่แล้วคือให้บุตรธิดาเป็นผู้รับทำภาระธุระการงานของมารดาบิดา เพราะท่านได้ทำการงานเลี้ยงบุตรธิดามากว่าจะโตได้ก็แสนจะลำบาก เมื่อบุตรธิดาโตขึ้นแล้วก็สมควรจะรับทำธุระการงานนั้น ๆ แทนท่าน อย่าให้ท่านได้ลำบากเหมือนแต่ก่อน บุตรธิดาที่รู้จักช่วยทำการงานของมารดาบิดาจึงเป็นบุตรที่ดี งานไม่ทำมีแต่เอาเงินไปใช้เรียกว่าคนผลาญทรัพย์ของพ่อแม่ ผลาญจนพ่อแม่ทุกข์จน มีเท่าไรเอาไปผลาญจนเกลี้ยงจะไม่จนอย่างไร การหาไม่มี การงานไม่ทำมีแต่ใช้แต่เที่ยวเกเร บางรายยังไปเที่ยวหาก่อเรื่องให้เสียทรัพย์เข้าอีก จัดว่าเป็นบุตรที่ไม่ดี ครอบครัวแต่ละครอบครัวจะเจริญสมบูรณ์พูนสุขได้ก็เพราะคนในครอบครัวรู้จักช่วยหารายได้ให้พอกพูนขึ้น มารดาบิดาผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะได้รับความผาสุกสบายก็เพราะบุตรธิดารู้จักช่วยการงานของมารดาบิดา การรู้จักช่วยการงานมารดาบิดาเป็นจัดว่าเป็นบุตรที่ไม่ละเลยต่อหน้าที่ของตน

ข้อที่ 3 บุตรธิดามีหน้าที่ดำรงวงศ์สกุล สมัยครั้งพุทธกาลตามประวัติทางฝ่ายพุทธศาสนา ปรากฏว่าบุตรที่เป็นชายเป็นผู้สืบตระกูล นี่โดยส่วนมากและนิยมกันในสมัยโน้น เมื่อบุตรชายไม่มีก็เป็นหน้าที่ของลูกหญิง ถ้าไม่มีบุตรเสียเลยถือกันว่าขาดวงศ์ตระกูล ถ้าเป็นผู้มั่งคั่งหน่อย เมื่อตายลงไปไม่มีผู้สืบตระกูล ต้องถูกริบทรัพย์เข้าเป็นของหลวง นั่นเป็นความนิยมกันแต่ละสมัยเท่านั้น จุดสำคัญที่บุตรธิดาจะต้องศึกษาให้รู้จักทำหน้าที่ของตน คือให้รู้จักเสียว่าเราผู้เป็นบุตรธิดาทุกคน มีหน้าที่ดำรงวงศ์สกุลเหมือนกันทุกคน เพราะตระกูลที่เราเกิดมานั้นเป็นตระกูลเดียวกัน เราทุกคนก็เป็นคนในตระกูลนั้นจนถึงวันตาย ลูกของเราก็จะสืบตระกูลเราต่อไปอีก ผู้ดำรงวงศ์สกุลก็คือ เป็นคนที่รู้จักรักษาศักดิ์ศรีของตระกูลไว้ หรือประพฤติตัวดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่เป็นคนเนรคุณดังที่ได้แสดงมาแล้วและไม่เป็นคนเกเรอันธพาล ไม่เป็นคนผลาญทรัพย์ที่ตนได้ดำรงรักษาไว้แล้วให้ฉิบหายเสื่อมสิ้นไป มรดกที่ตกทอดมาถึงตนน้อยมากเท่าไรนั้นเราจะต้องทำให้เป็นต้นทุนแล้วขยายกิจการจากต้นทุนนั้นให้พอกพูนก้าวหน้าต่อไป และรักษาไว้ซึ่ง

ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามของมารดาบิดา อย่าให้เสื่อมเสียไป นี่คือหน้าที่ดำรงวงศ์สกุล

ข้อที่ 4 บุตรธิดามีหน้าที่ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก ความหมายของข้อนี้ก็เกี่ยวเนื่องกันกับข้อที่ 3 นั้นเอง แต่ความหมายของข้อนี้นั้น หมายถึงความประพฤติตนก่อนแต่จะได้รับทรัพย์มรดก ข้อที่ 3 นั้น หมายความว่า เป็นผู้มีหน้าที่ในเวลารับทรัพย์มรดกแล้วไป ฉะนั้นในการจะแบ่งมรดกของมารดาบิดาให้แก่บุตรธิดานั้น มารดาบิดาที่มีหน้าที่ในการแจกแบ่งมรดกให้แก่บุตรธิดาของตน จะต้องดูความประพฤติของบุตรธิดาเสียก่อน สมควรจะแบ่งให้แก่ใครมากน้อยประการใดต้องขึ้นอยู่กับความประพฤติของแต่ละคน ถ้าถูกลูกคนที่ไม่ดีเข้าได้รับมรดกที่มีราคามาก มันก็ทำให้หวานใจแก่ผู้รับ เมื่อได้รับทรัพย์มรดกอย่างนั้นแล้วแทนที่จะมั่งคั่งสมบูรณ์ต่อไป กลับทุกข์จนอยู่อย่างเดิม หรือทวีความจนเข้ามาอีก เท่ากับให้แมวรักษาปลาย่างนั้นเอง อย่าหวังเลยว่าปลาย่างจะยังเหลือ คนเราก็เหมือนกันคนที่ประพฤติตนในทางที่ไม่ดีนั้น จึงไม่เป็นคนที่สมควรจะรับทรัพย์มรดกได้

ผู้ที่จะสมควรรับทรัพย์มรดกได้นั้น ต้องเป็นคนมีความประพฤติดี คือต้องเว้นเสียจากอบายมุขต่าง ๆ อันเป็นทางฉิบหายทรัพย์ เว้นจากความเป็นพาลเกเรต้องเป็นคนมีศีลธรรมประจำตน มีความประพฤติสุภาพเรียบร้อยดี จิตใจมีคุณธรรมรู้จักโอบอ้อมอารีเป็น ใจคอกว้างขวางตั้งอยู่ในประโยชน์ปัจจุบันทั้ง 4 ประการ บำเพ็ญประโยชน์ที่จะไปเกิดในชาติหน้า เป็นคนฉลาดมีปัญญาในการหาทรัพย์และในการรักษาตน คนที่มีความประพฤติตนดังกล่าวนี้ จึงจัดได้ชื่อว่าเป็นคนควรจะรับทรัพย์มรดกได้ เมื่อตนประพฤติในทางไม่ดีแล้วก็ไม่ควรจะรับทรัพย์มรดกเสียเลย เพราะทรัพย์มรดกที่ได้มาจากมารดาบิดานั้น ย่อมเป็นมิ่งขวัญแก่บุตรธิดาทั้งหลาย เมื่อเราผู้เป็นบุตรของท่านเป็นคนไม่ดี จึงไม่สมควรแก่สิ่งที่เป็นมิ่งขวัญนั้น เมื่อต้องการจะรับสิ่งที่เป็นมิ่งขวัญแล้วจงประพฤติตนให้เป็นคนดี จึงจะสมควรแก่การต้อนรับสิ่งที่เป็นมิ่งขวัญได้โดยถูกต้องทุกประการ ธรรมดาคนที่ไม่ดีนั้นเป็นคนไม่รู้จักใคร ๆ ทั้งนั้น มารดาบิดาของตนแท้ ๆ ก็ไม่รู้จักญาติพี่น้องก็ไม่รู้จัก ไม่รู้จนกระทั่งตนของตน ไม่ทราบว่าเราเป็นอะไรกับท่านผู้อื่น มีแต่คอยผลาญพงศ์เผ่าเหล่ากอของตนเท่านั้น สุนทรภู่กวีไทยจึงกล่าวไว้ว่า “แม้ลูกชั่วหัวดื้อทำสื่อรู้ จนพี่ป้าย่าปู่ไม่รู้จัก ผลาญพงศ์เผ่าเหล่ากอทรลักษณ์ ชื่อว่าอกตัญญูชาติงูพิษ” คนผู้ดีมีกตัญญูจึงเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนในข้อนี้ ดังนี้

ข้อที่ 5 บุตรธิดาทั้งหลายผู้มีกตัญญูกตเวทีต่อมารดาบิดานั้น ย่อมเป็นผู้ไม่นิ่งนอนใจพยายามหาทางตอบแทนบุญคุณของท่านทุกวิถีทางเท่าที่สามารถจะทำได้ เว้นไว้แต่จะเหลือบ่ากว่าแรงจนหมดความสามารถจึงจะหยุดกัน วิถีทางที่จะตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดานั้นก็ได้แสดงมาแล้ว 4 ประการ ยังอีก 1 ข้อ เป็นประการสุดท้าย คือพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่าเมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว(ตายแล้ว) บุตรธิดาทั้งหลายพึงทำบุญอุทิศไปให้ท่าน ความหมายในประเด็นนี้ไม่ใช่เป็นคำสั่งของมารดาบิดาแต่ประการใด แต่หากเป็นคำสั่งของท่านผู้รู้ คือพระพุทธเจ้า พระสาวกและพระภิกษุสงฆ์ก็ไม่ได้สั่ง แต่นำมาสอนเท่านั้น หน้าที่ของเราผู้ได้รับ

คำสั่งและคำสอน ก็คือต้องเป็นผู้ปฏิบัติตาม แต่ยังเป็นปัญหาของโลกอยู่อย่างหนึ่ง คือเรื่องเกิดกับเรื่องตาย เป็นปัญหาใหญ่อีกด้วย มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังแก้กันไม่ตก เป็นโรคเรื้อรังรักษายาก รักษาไม่หายหมด พระพุทธเจ้าผู้เป็นแพทย์ใหญ่ก็รักษาให้หายได้เพียงแต่บางบุคคลเท่านั้นไม่หายได้หมด เพราะฉะนั้น โรคประเภทนี้ จึงยังเป็นเชื้อติดต่อมาโดยลำดับ โรคประเภทนี้คือ ยังมีบุคคลจำพวกหนึ่งสำคัญว่าตายแล้วสูญ คือตายแล้วดวงวิญญาณก็ดับ ไม่มีการเกิดอีก โลกหน้าไม่มี ตายแล้วก็แล้วกัน บาปไม่มีบุญไม่มี นรกสวรรค์ไม่มีทั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสัตว์ในเรื่องบาปบุญก็เพื่อจะให้คนกลัวบาปประพฤติตัวให้ดีในโลกนี้เท่านั้น และเพื่อหวังลาภสักการะและเรียกเอาความนิยมจากประชาชนเท่านั้น

เรื่องนี้ให้ท่านทั้งหลายค้นคว้าวิจารณ์ตามคำสอนในพระพุทธศาสนาก็จะรู้ได้ ถ้าจะนำมากล่าวในที่นี้ก็จะยืดยาว และเสียรสในการอธิบายธรรมะในเรื่องกตัญญูกตเวทีนี้ จะได้กล่าวเพียงเล็กน้อยดังนี้ คือ จิตได้แก่ผู้รู้ คนและสัตว์มีผู้รู้ด้วยกันทุกตัวตน ต่างกันก็แต่ความสะสมของจิตเท่านั้น จิตมีสภาพรู้เป็นปกติ แต่มันรู้ไม่พอตัวของมันจึงมีการสะสมกิเลสขึ้น กิเลสทำให้จิตเศร้าหมอง เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วจิตก็มีการรับรู้ไม่ตรงต่อความเป็นจริง คือรู้ผิด เมื่อจิตรู้ผิด จิตก็บงการให้พูดให้ทำกรรมชั่วบ้างกรรมดีบ้าง คือคราวมืดคราวสว่าง คราวมืดก็ทำกรรมชั่ว คราวสว่างก็ทำกรรมดี สลับซับซ้อนกันอยู่อย่างนี้ตลอดกาล จิตจึงเป็นสภาพที่ตายไม่เป็น ฆาตกรรมของจิตไม่มี ใครจะฆ่าจิตเป็นฆ่าไม่ได้ ฆ่าได้แต่ร่างกายเท่านั้น ถ้าอยากจะพิสูจน์ว่าจิตนี้ตายได้จริงหรือตายไม่เป็นแล้ว เอาอย่างนี้ก็รู้ได้ง่ายที่สุดและตัวท่านก็ไม่ต้องเสียเวลาไปถามใครให้ทดลองไม่หายใจราว 1 ชั่วโมง เท่านั้น ก็จะรู้ได้อย่างแจ่มแจ้งไม่ต้องไปถามใครให้ยุ่งสมอง

จิตเป็นธรรมชาติรู้และเป็นธรรมชาติที่ตายไม่เป็น แต่เมื่อจิตยังไม่บริสุทธิ์อยู่ตราบใดย่อมมีการเวียนว่ายตายเกิดในภพต่าง ๆ กรรมมีหน้าที่จำแนกให้จิตไปก่อภพก่อชาติตามอำนาจของกรรมที่ดีและชั่ว กรรมดีก็จำแนกให้ไปเกิดทางสุคติ มีสวรรค์เป็นต้น กรรมชั่วก็จำแนกให้ไปเกิดในทุคติ มีนรกเป็นต้น คนเราโดยส่วนมากไม่สามารถจะรับรองตน ว่าจะทำกรรมได้แต่กรรมดีอย่างเดียว หรือจะทำแต่กรรมชั่วอย่างเดียว มีการทำกรรมดีบ้างชั่วบ้าง ต่างแต่หนักและเบาว่ากันเท่านั้น เมื่อถึงกาลตายเข้ามาถึงแล้วญาติผู้ยังอยู่ข้างหลัง ที่มีความอาลัยในกันและกันอยู่ย่อมหวั่นวิตกในท่านผู้ล่วงลับไปและไม่ทราบว่าจะไปเกิดในทุคติหรือในสุคติคิดจะติดตามไปดูก็ไปไม่ได้ หรือจะหาหนทางช่วยเหลือโดยวิธีอื่น ๆ ก็ไม่ได้ มีทางเดียวแต่การทำบุญอุทิศส่งไปให้เท่านั้น พิธีอุทิศส่วนบุญผู้ตายนั้นมีมาก่อนครั้งพุทธกาล พวกพราหมณ์ได้เคยทำมาก่อนแล้ว เขาเรียกว่างานศราท แต่พิธีในพระพุทธศาสนานี้พระพุทธเจ้าได้ทรงแก้ไขให้เป็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง จึงมีพิธีอันแตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยพิธีกรรมแต่จุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย ซึ่งเป็นการช่วยผู้ตายหรือเพื่อตอบแทนบุญคุณในท่านผู้ตายไปแล้ว พิธีส่วนนี้ยังถูกจัดเข้ามาให้เป็นหน้าที่ของบุตรธิดาโดยเฉพาะอีก จึงจัดว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญเฉพาะบุตรธิดาโดยแท้ เพราะเป็นการที่บุตรธิดาหมดโอกาสจะตอบแทนคุณมารดาบิดา

โดยวิธีอื่น ๆ แล้ว ยังอีกวิธีเดียวเท่านั้นที่จะต้องตอบแทนบุญคุณของมารดาบิดาที่ล่วงลับไปแล้ว คือการทำบุญกุศลอุทิศส่งส่วนบุญไปหาท่าน

เมื่อมารดาบิดาได้ล่วงลับจากไปแล้ว บุตรธิดาจึงไม่ควรจะนิ่งนอนใจเมินเฉยเสียเลย เพราะหน้าที่ตอบแทนบุญคุณมารดาบิดายังทำไม่หมดทุกหน้าที่ การทำบุญอุทิศนี้เป็นหน้าที่ข้อสุดท้ายสำหรับบุตรธิดาผู้จะต้องทำ เมื่อเรามีโอกาสเหมาะสมเวลาใดก็ควรจะทำไปเรื่อย ๆ จนสิ้นชีวิตของตน เพราะการตอบแทนคุณของท่านผู้มีคุณแก่ตนนั้นไม่มีที่สุด ตายแล้วก็แล้วไป การทำบุญอุทิศนั้นพวกเราทั้งหลายก็เข้าใจกันดีอยู่แล้ว จึงจะไม่นำมากล่าวไว้ในที่นี้ เพียงแต่จะได้แนะแนวทางไว้บ้างเล็กน้อยเท่านั้น คือบางคนอาจจะเข้าใจว่า การทำบุญอุทิศไปหามารดาบิดาผู้มีพระคุณยิ่งที่ล่วงลับไปแล้วนั้นต้องจัดรูปงานให้ใหญ่โตครึกครื้นอย่างสมเกียรติ ทำอย่างนั้นก็ถูก แต่ก็คงทำได้ไม่กี่ครั้ง ถ้าจะให้ถูกทั้งหมดต้องเพิ่มการกระทำของเราเข้าไปอีกทีจึงจะสมบูรณ์ คือแต่ละครั้งที่เราได้ประกอบคุณงามความดีของเรา เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา เป็นต้น พึงตั้งใจแผ่อุทิศส่วนบุญกุศลเหล่านั้นไปหาท่านผู้มีพระคุณทั้งหลายทุกครั้งทุกคราวที่ตนได้กระทำลงไปแล้วนั้นเอง จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ลืมบุญคุณของท่านผู้มีคุณแก่ตน นี่คือหน้าที่ของบุตรธิดาประการสุดท้าย

เท่าที่ได้แสดงมาแล้วนั้นเป็นการแสดงถึงเรื่องหน้าที่ทั้งสอง คือหน้าที่ของมารดาบิดากับหน้าที่ของบุตรธิดา ซึ่งต่างก็จะทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องและครบถ้วน จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนดี คนเราที่เกิดมาแล้วไม่รู้จักหน้าที่ของตนและไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนที่มีอยู่แล้ว นักปราชญ์ท่านเรียกคนนั้นว่าเป็นคนชั่ว เป็นมารดาบิดาก็เป็นมารดาบิดาที่ชั่ว เป็นบุตรธิดาก็เป็นบุตรธิดาที่ชั่ว ระยะกาลที่จะเริ่มทำหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดังนี้ คือฝ่ายมารดาบิดาจะต้องเริ่มทำหน้าที่ของตนตั้งแต่แรกเกิดมา ดังที่แสดงมาแล้วในเบื้องต้น แต่ตอนมารดาบิดาทำให้บุตรเกิดนั้น ไม่ปรากฏว่าได้ถูกจัดให้เป็นหน้าที่แต่ประการใดเพียงแต่เป็นประเพณีของโลกเท่านั้น ประเพณีของโลกก็ไม่มีกฎข้อบังคับให้คนแต่งงานกัน แล้วแต่ความสมัครใจของใครของมันเท่านั้น หนีออกไปบำเพ็ญพรตพรหมจรรย์ได้โลกทั้งหลายยิ่งนิยมนับถือผู้ที่หนีโลกไปไม่ได้ เมื่อสมัครใจจะสร้างโลก ๆ จึงแต่งตั้งธรรมเนียมประเพณีไว้เพื่อความดีงามของพวกมนุษย์ต่อไป ตั้งแต่แต่งงานกันแล้วไปทางศาสนาจึงได้วางระเบียบหน้าที่ให้ต่อไปหน้าที่สามีจะปฏิบัติต่อภรรยาและหน้าที่ภรรยาจะปฏิบัติต่อสามี หน้าที่มารดาบิดาจะปฏิบัติต่อบุตรธิดาหน้าที่บุตรธิดาจะปฏิบัติต่อมารดาบิดา และยังมีหน้าที่อื่น ๆ อีก

ฉะนั้น ผู้เป็นมารดาบิดาพึงทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ถึงจะลำบากยากเหนื่อยประการใด ก็ต้องอุตส่าห์ทำตามหน้าที่ของตน เพราะเราหากสมัครใจเข้ารับหน้าที่เองโดยไม่มีข้อกฎบังคับแต่ประการใด ถ้าไม่ทำตามหน้าที่ของตนก็เกิดความเสียหายแก่ตนและคนอื่นด้วยจะทำให้โลกนี้ย่อยยับพินาศไป เสียหายอย่างไรเท่าไรนั้นท่านทั้งหลายคงทราบดีกันอยู่แล้วจึงจะ

ไม่นำมาแสดงในที่นี้ ฝ่ายบุตรธิดา เมื่อตนได้เกิดมาจากมารดาบิดาและท่านได้อนุเคราะห์สงเคราะห์เรามาแล้ว ก็พึงทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องอย่างสมบูรณ์อย่าเห็นแก่ความลำบากยากเหนื่อยแต่ประการใด หน้าที่นี้ไม่ได้มีใครยื่นใบสมัครแต่หากถูกเกิดมีขึ้นเองตามธรรมชาติ คนใดเกิดขึ้นมาต้องเอาหน้าที่นี้มาด้วยทุกคน และจะยกหน้าที่ดังกล่าวนี้ไปให้คนอื่นทำเสียหรือเปลี่ยนหน้าที่กันกับคนอื่นก็เป็นไปไม่ได้ เป็นหน้าที่ที่ยกออกจากตนไปทางอื่นไม่ได้ ไม่เหมือนหน้าที่บางหน้าที่ เพราะฉะนั้น บุตรธิดาพึงพยายามทำหน้าที่ของตนอย่าได้ประมาท เมื่อเราไม่ประมาทต่อหน้าที่ของตนก็จะเป็นผู้เจริญภิญโญยิ่งไปทั้งโลกนี้และทั้งในโลกหน้า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก็สรรเสริญเกียติคุณความดีของเราอยู่ตลอดกัลปาวสานต์ ดังได้แสดงมาในมาตาปิตุคุณกถา ขอยุติลงเพียงเท่านี้ฯ

กัณฑ์ที่ 2
พระธรรมเทศนา
ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน
ณ วัดป่าบ้านตาด อุดรธานี
วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2505

ครั้งองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ดี บรรดาพระสาวกทั้งหลายก็ดี ทรงนำพระศาสนานำไปเพื่อปลีกจากเครื่องกังวลทั้งหลาย และนำไปเพื่อความพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียว เราจะเห็นได้เมื่อพระสาวกทั้งหลายเข้ามาบวชในสำนักของพระองค์ท่านแล้ว แม้จะออกจากตระกูลใด ๆ ก็ตาม สาวกเหล่านั้นไม่เคยมีความเกาะเกี่ยวกังวลในตระกูลของตน ๆ ตลอดยศศักดิ์บริวารความมั่งมีดีเด่น อันจะเป็นบ่อเกิดแห่งทิฐิมานะ สิ่งเหล่านี้ไม่เคยปรากฏในสังคมแห่งสาวก เมื่อได้ออกปฏิญาณตนเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าแล้ว มีความมุ่งหน้าต่อการประกอบความเพียร โดยไม่คำนึงถึงอาหาร ไม่คำนึงถึงสถานที่อยู่ และสิ่งบำรุงบำเรอทั้งหลายว่าจะเป็นไปเพื่อความสะดวกหรือไม่ ขออย่างเดียวคือให้เป็นไปเพื่อความสะดวกในการประกอบความพากเพียรเท่านั้นก็เป็นที่พอใจ

กิจการในครั้งนั้นรู้สึกจะมีน้อย ส่วนมากเป็นกิจที่จะเป็นไปเพื่อความปลดเปลื้องกิเลสเครื่องกังวลภายในใจ ไม่ค่อยจะมีกิจมีแฝงเข้ามาให้เป็นการกังวลมากเหมือนทุกวันนี้ สมัยทุกวันนี้ไม่ว่าที่ไหน ๆ รู้สึกจะเต็มไปด้วยสิ่งที่จะให้เกิดความกังวล แทรกเข้ามาในวงพระศาสนา อันเป็นสถานที่และเครื่องชำระความกังวลทั้งหลาย กิจที่แทรกดังกล่าวนี้พวกเราปรากฏว่าถือเป็นกิจสำคัญยิ่งกว่ากิจภายใน คือการชำระกิเลสอาสวะ ถ้าได้ประกอบกิจการงานภายนอก มีการก่อร่างสร้างวัด สร้างกุฏิ วิหาร ศาลาโรงธรรมสวนะ และติดต่อการงานกับประชาชนหรือจตุปัจจัยได้มากเท่าไร ถือว่าเป็นเกียรติ ถือว่าเป็นความดีความชอบ ถือว่าเป็นประโยชน์อันสำคัญของตนและพระศาสนา และถือว่าเป็นมงคลของพระศาสนาอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ กิจที่จำเป็นซึ่งเป็นกิจที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ก็ดี ที่พระสาวกทั้งหลายพาดำเนินมาก็ดี จึงเป็นเหตุให้ด้อยลงทางภายใน ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีสมาธิ คือหลักของใจ และไม่เป็นไปเพื่อความเฉลียวฉลาดในทางปัญญา เพื่อถอดถอนตนให้พ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับ ให้สมกับตนได้บวชมาในพระพุทธศาสนา เป็นศิษย์ของพระตถาคตผู้ปรากฏเด่นในทางความเพียร และได้ทรงพาดำเนินมา

เมื่อความรู้สึกและธุระหน้าที่ของพวกเราผู้เป็นนักบวชและเป็นนักปฏิบัติ มีความแปลกต่างจากหลักธรรมที่พระองค์พาดำเนินมา ผลที่จะพึงได้รับก็ต้องแปลกต่างกัน และจะกลายเป็นเรื่องพระศาสนาสองเรื่องไป คำว่า คันถธุระ กับ วิปัสสนาธุระที่ประทานไว้นั้น ครั้งพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ คงไม่เป็น คันถธุระ และวิปัสสนาธุระ จนเป็นบ่อเกิดแห่งความกังวล เป็นบ่อเกิดแห่งความบอบช้ำ เป็นบ่อเกิดแห่งความกระทบกระเทือน และเป็นบ่อเกิดแห่งความอิดหนาระอาใจของศรัทธาประชาชนผู้ให้จตุปัจจัยเครื่องสนับสนุนเพื่อคันถธุระและวิปัสสนาธุระนั้น ๆ คงเป็นไปพอประมาณสมกับพระศาสนาสั่งสอนพุทธบริษัทให้รู้จัก มตฺตญฺญุตา สทา สาธุ ความรู้จักประมาณยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกโอกาส คงไม่เป็นเช่นพวกเราเป็น ๆ กันอยู่ทุกวันนี้ บางรายในสมณะและนักปฏิบัติเราเคยได้รับความครหานินทาว่าไปที่ไหนเที่ยวเรี่ยไร(แผ่) จตุปัจจัยมาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นอาจิณ หรือเป็นนิสัยของท่านผู้นั้น การเรี่ยไรจตุปัจจัย ได้มาจากศรัทธาญาติโยม ทีแรกก็ได้มาเพื่อการก่อสร้างเป็นประโยชน์สาธารณะจริงแต่ครั้นนาน ๆ มาก็เลยกลายไปว่า ได้มาเพื่อตัว สั่งสมขึ้นโดยแอบอ้างการก่อสร้างเป็นโล่บังหน้าทั้งนี้เคยได้ยินเสมอความเป็นเช่นนี้ แทนที่จะทำพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงกลายเป็นการเหยียบย่ำพระศาสนาให้เสื่อมโทรมลงในขณะเดียวกัน

การดำเนินพระศาสนาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าแลสาวกทั้งหลายท่านยังอยู่ แม้จะมีคันถธุระและวิปัสสนาธุระเป็นคู่เคียงกันมาก็ตาม คงไม่ถึงกับจะดำเนินให้เป็นไปเพื่อความชอกช้ำแก่ผู้ทะนุบำรุง และถือเป็นกิจจำเป็นจนเหลือประมาณ เช่นพวกเราพาให้เป็นอยู่เวลานี้ ทุกวันนี้รู้สึกจะถือเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญของพระศาสนาเสียมาก เมื่อถือเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญของพระศาสนา ก็แสดงว่า ถือด้านวัตถุเป็นของสำคัญเป็นเครื่องประดับ และเป็นความจริงของพระศาสนา เป็นของอัศจรรย์ของพระศาสนาเป็นสง่าราศีของพระศาสนาไปเสียเท่านั้น หลักความจริงอันเป็นหัวใจของพระศาสนาที่พระพุทธเจ้าประทานไว้เพื่อจะยังพุทธบริษัททั้งหลายให้ได้รู้เห็นอย่างจริงจัง ได้แก่อริยสัจสี่ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เลยค่อยเสื่อมสูญหรืออับเฉาลงไปโดยไม่รู้สึก บรรดาเราซึ่งเป็นนักบวชและเป็นนักปฏิบัติด้วยแล้ว ควรจะตระหนักเรื่องนี้ให้มากในจิตใจของแต่ละท่าน อย่าเป็นผู้ลืมตนในปฏิปทาเครื่องดำเนิน ว่าถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธเจ้าพาดำเนินหรือไม่ การงานเมื่อเราได้ทำลงไปอย่างใด ผลก็ต้องปรากฏเป็นเครื่องตอบแทนขึ้นมาอย่างนั้น

กิจการภายใน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าเราถือเป็นข้อหนักแน่น ถือเป็นกิจสำคัญเช่น พระพุทธเจ้าพาดำเนินมาแล้ว ศีล จะไม่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ในพวกเราอย่างไร สมาธิต้องเป็นไปเพื่อความสงบ ปัญญา ต้องเป็นไปเพื่อความฉลาด เพราะสวากขาตธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ไม่มีต้นไม่มีปลาย เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ตลอดเวลา ไม่เคยเรียวแหลมหรือเสื่อมสูญอันตรธานไปที่ไหน นอกจากจะเรียวแหลมและเสื่อมสูญอยู่กับผู้ไม่สนใจใคร่ที่จะปฏิบัติเพื่อ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เกิดขึ้นภายในตนเป็นราย ๆ ไปเท่านั้น

ฉะนั้น การปฏิบัติพระศาสนาเพื่อเห็นผลประจักษ์ใจจริง ๆ สมกับธรรมเป็นนิยยานิกธรรม ผู้ปฏิบัติจึงควรคำนึงธรรมและพระพุทธเจ้าผู้เป็นเหมือนเข็มทิศ อย่าได้ลืม คำว่า "พระพุทธเจ้า" ผู้เป็นครูสอนโลกนั้น เป็นอยู่ตลอดพระอิริยาบถ ไม่เคยบกพร่องจากความเป็นศาสดา เพราะเหตุนั้น พระอาการเคลื่อนไหวทางกาย วาจาของพระองค์ จึงเป็นศาสดาของสัตว์โลกอยู่ตลอดเวลา สำหรับผู้สนใจใคร่ต่อการศึกษาจากพระองค์ท่านมาได้เห็น ได้ยิน ที่ทรงแสดงการเคลื่อนไหวด้วยพระอาการต่าง ๆ จะเป็นคติเครื่องเตือนใจให้ได้รับประโยชน์โดยทั่วหน้ากัน ส่วนจะมากน้อยขึ้นอยู่กับความสนใจ และสติปัญญาลึกตื้นที่จะยึดจากพระองค์ท่านมาเป็นครูสอนตน คำว่า "ศาสดา" ไม่เพียงแต่การเสด็จเที่ยวประกาศพระศาสนาโดยการแนะนำพร่ำสอนประชาชนด้วยพระโอวาทเท่านั้น ยังเป็นศาสดาของโลกทุกพระอาการที่เคลื่อนไหว พระพุทธเจ้าไม่เคยเคลื่อนไหวด้วยพระอาการใด ๆ ให้ผิดจากความเป็นศาสดา มรรยาททุก ๆ พระอาการ ล้วนแต่เป็นประโยชน์แก่บรรดาสัตว์ผู้สนใจทั้งนั้น ทั้งเป็นเครื่องประกาศพระองค์ว่าอาการทั้งหมดนี้เป็นอาการของศาสดา ได้แก่ครูสอนโลกนั่นเอง

ฉะนั้น โปรดได้คำนึงดูความเคลื่อนไหวของเราผู้เป็นศิษย์ของพระตถาคตเสมอ อย่าให้เป็นโมฆบุรุษในเพศแห่งนักบวชและนักปฏิบัติโดยปราศจาก สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อันเป็นรากเหง้าแห่งธรรม เครื่องถอดถอนกิเลสทุกประเภท และโปรดทราบไว้เสมอว่า เราอยู่เป็นหมู่เป็นคณะคือเกี่ยวกับสังคม เพราะมนุษย์เป็นมนุษย์ประเภทที่อยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องเกี่ยวกับสังคมคือหมู่เพื่อนเสมอไป เราต้องคิดถึงตัวเองเสมอว่าคนเราแทบทุกรายย่อมมีการเข้าตัวเสมอ แต่ธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเข้ากับหลักเหตุผล เมื่อเราเป็นศิษย์ของพระตถาคตแล้วต้องเป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล คือเป็นผู้สนใจใคร่ต่อหลักเหตุผล ตนทำลงไป พูดออกไป คิดลงไป ถูกกับหลักเหตุผล คือธรรมของพระพุทธเจ้าหรือไม่ อย่าเอาตนเข้าไปเป็นผู้มีอำนาจเหนือเหตุผลนั้น ๆ จะเป็นความผิดและจะเป็นเหตุให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่สังคม คือหมู่เพื่อนด้วยกัน ผิดต้องยอมรับว่าผิด ถูกต้องยอมรับว่าถูก และยอมจำนนปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจต่อหลักธรรม คือเหตุผล อันเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า หลักแห่งการปฏิบัติเพื่อถึงแดนแห่งความเจริญรุ่งเรืองในตนเองและส่วนรวม ต้องเป็นผู้มีศาสดาประจำการเคลื่อนไหวของตนทุกเวลา ศาสดาคือหลักเหตุผลนั่นเอง ถ้าเราเอา "เรา" ไปสวมเข้าในกิจการใด ๆ พึงทราบว่ากิจการนั้น ๆ จะไม่สำเร็จเรียบร้อยไปด้วยความมีเหตุผล แต่จะเป็นไปเพื่อความกระเทือนเพราะเหตุแห่งการเข้าตัวเสมอไป ในนิสัยของบุคคลเป็นเช่นนี้ เราเป็นนักปฏิบัติต้องเป็นผู้มีเหตุผล เท่ากับเรามีศาสดาประจำตน คือต้องใคร่ครวญในกิจการที่ทำที่พูดที่คิด ซึ่งเคลื่อนออกจาก กาย วาจา ใจ ของตนให้ถูกตามหลักธรรมวินัยที่ศาสดาตรัสสอนไว้ จะเป็นผู้ร่มเย็นภายในใจของเราด้วย จะเป็นไปเพื่อความร่มเย็น แก่หมู่เพื่อนที่อยู่ร่วมกันด้วย จะทำพระศาสนาให้เจริญ

อนึ่ง ศีลของเรามีเกี่ยวข้องกับหมู่เพื่อนเหมือนกัน สมาธิ ปัญญา ก็เกี่ยวกับหมู่เพื่อนเช่นเดียวกัน เพราะเราอยู่กับหมู่เพื่อนต้องได้พูด พูดไม่ถูกทางก็ผิดศีลของเรา จิตก็เกี่ยวกับหมู่เพื่อนที่อยู่ด้วยกัน ถ้าคิดไม่ถูกทาง ก็เป็นเหตุให้เกิดความกังวลและทำลายสมาธิให้มีความสงบไม่ได้ ตามองเห็นหมู่เพื่อนทำ ผิด หรือ ถูก ตามความรู้สึกของตน ถ้าปัญญาไม่รอบคอบในการเห็น การได้ยิน อาการแห่งการกระทำและการพูดของคนอื่นแล้วแทนที่เขาจะเป็นคนผิดเราก็มากลายเป็นผู้ผิดเสียเอง เพราะฉะนั้น เรื่องศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี ที่เกี่ยวกับสังคมคือหมู่เพื่อน อันเป็นเหตุที่จะทำตัวเราให้เสียไปด้วย จึงมีทางเสียได้อย่างนี้

ดังนั้น โปรดได้นำเหตุผลอันเป็นธรรมของพระพุทธเจ้า เข้าไปตั้งไว้ที่หัวใจของเรา ขับไล่คำว่า "เรา" ออกเสียจากที่นั่น ให้เหลือแต่หลักธรรมคือเหตุผลไว้ที่ใจ ผู้นั้นไปที่ไหน มาที่ใด อยู่ที่ใด จะเป็นที่ร่มเย็นของตนเองและหมู่เพื่อนเสมอไป โดยมากที่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน เนื่องจากเอา "เรา" เข้าไปตั้งไว้บนหัวใจ หรือเอา "เรา" เข้าไปตั้งไว้บนหลักเหตุผลคือธรรมของพระพุทธเจ้า เมื่อเอา "เรา" ซึ่งเป็นตัว "โลก" ล้วน ๆ เข้าไปตั้งไว้บนหลักเหตุผล อันเป็นธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว หลักเหตุผลคือธรรม ก็ไม่มีอำนาจ และแตกกระจัดกระจายออกจากหัวใจ เหลือแต่คำว่า "เรา" ซึ่งเป็น "โลก" ล้วน ๆ ฝังอยู่กับจิตใจของบุคคลผู้นั้น เมื่อระบายออกจากคำว่า "เรา" หรือเพราะ "เรา" เป็นเหตุ เป็นผู้มีอำนาจนั้น ได้ระบายออกมาทางมรรยาท คำพูดจาจึงเป็นเหตุให้ผิดและกระทบกระเทือนให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้น บางรายถึงกับฆ่ากัน ตีกัน ล้มตายฉิบหายและล่มจมป่นปี้ไป ให้เราเห็นอยู่ต่อหน้าต่อตาทุกหนทุกแห่งไม่ว่านอกวัด ในวัด เพราะเหตุแห่งความเห็นแก่ตัวคือ "เรา" เป็นของสำคัญ ฉะนั้น ผู้บวชในพระศาสนา ต้องถือหลักเหตุผลเป็นเจ้าครองหัวใจ และถือยิ่งกว่าดวงหทัยและชีวิตจิตใจของเราเสียอีก แม้ชีวิตจะฉิบหายตายไปก็ตาม ขอให้ได้ทรงไว้ซึ่งหลักเหตุผล คือธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ผู้นั้นแล จะเป็นผู้ทรงและยังพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง แม้ตายไปแล้วร่างกายแตกสลาย กิตติศัพท์ กิตติคุณ ก็เฟื่องฟูขจรไปทุกแห่งทุกหน ไม่เสื่อมสูญอันตรธานไปตามสรรพางค์ร่างกายเช่นองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แลสาวกทั้งหลายตลอดครูอาจารย์ที่ปรากฏชื่อลือนามล้วนแต่ท่านหนักในเหตุผล คือ หลักธรรม เป็นเจ้าครองหัวใจ ไม่ได้ถือ "เรา" เป็นเจ้าครอบอำนาจหัวใจ จึงเป็นที่กราบไหว้เคารพบูชาของเทวดา แลมนุษย์ทุกชั้นอย่างแนบสนิทได้ เราทุกท่านซึ่งเป็นผู้จะตั้งหน้าดำเนินตามแนวทางแห่งสวากขาตธรรมของพระพุทธเจ้า พึงสำนึกตนเสมอ และพึงทำจิตให้มีศาสดา คือ หลักธรรม เป็นครูสอนอยู่ตลอดเวลา

ศีล อย่าพึงเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของใคร เราคือผู้จำเป็นที่จะปลดเปลื้องสิ่งมัวหมองคือกิเลสอาสวะทุกประเภทออกจาก กาย วาจา ใจของตน ๆ อะไรเล่า เป็นเครื่องชำระสิ่งมัวหมอง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เอง ซึ่งติดแนบอยู่กับตัวของเรา และจะต้องพยายามอบรมรักษาให้เกิดมีขึ้นในกายวาจาใจของตน ศีลจะมีความบริสุทธิ์ได้ ต้องเป็นผู้มีอิทธิบาททั้งสี่ คือ

ฉันทะ พอใจในการรักษาศีล จะเป็นศีลข้อใดก็ตาม ที่พระองค์ประทานไว้เพื่อเป็นสมบัติของเรา เราน้อมรับด้วยความยินดีและเต็มใจ ใคร่ต่อการปฏิบัติรักษา ให้เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ทุก ๆ ข้อ ไม่มีความระอาต่อธุระหน้าที่ของตน

วิริยะ พยายามรักษาอยู่เสมอทั้งที่แจ้งและที่ลับ ตลอดอิริยาบถ ไม่มีความลดละในทางความเพียรเพื่อความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์

จิตตะ มีใจฝักใฝ่ต่อศีลของตน ไม่ทำใจให้ห่างไกลจากศีล พยายามระมัดระวังรักษาศีล เช่นเดียวกับเขารักษาสมบัติอันมีค่าในบ้าน แม้ชีวิตก็ย่อมสละได้ เพื่อสมบัติประเภทนั้น

วิมังสา คือ เรื่องของปัญญา ต้องเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด คอยตรวจตราดูศีลของตนเสมอ ไม่ให้ด่างพร้อยไปได้แม้แต่ข้อเดียว

อิทธิบาททั้งสี่นี้ เป็นหลักธรรมค้ำประกันบุคคลผู้มีความใคร่ต่อธรรมนี้ ให้ได้ก้าวเข้าสู่ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม แต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด คือ วิมุตติพระนิพพาน จะเว้นจากธรรมทั้งสี่นี้ไปไม่ได้ เพราะเหตุนั้น จึงควรจะกล่าวได้ว่า อิทธิบาททั้งสี่นี้ เป็นรากเหง้าของพระศาสนาด้วย เป็นรากเหง้าของโลกด้วย โลกและธรรมจะเจริญรุ่งเรืองได้เพราะอิทธิบาททั้งสี่นี้เป็นรากฐานสำคัญ สมาธิก็ดี พึงทราบได้ว่าจะเกิดขึ้นได้เพราะอิทธิบาทนี้ แม้ปัญญา ถ้าไม่มีอิทธิบาททั้งสามข้างต้นเป็นเครื่องสนับสนุนแล้ว จะเป็นปัญญาที่เฉลียวฉลาด จนสามารถถอดถอนตนให้พ้นจากทุกข์ไปไม่ได้อีกเช่นเดียวกัน เพราะอิทธิบาททั้งสี่นี้เป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกัน จึงเป็นธรรมที่มีกำลัง คือพอใจในการค้นคิดหาเหตุผลพยายามสอดส่องมองดูเหตุการณ์ ที่จะมาเกี่ยวข้องกับเรื่องของปัญญา ผู้กำลังทำหน้าที่ให้เป็นไปเพื่อความรอบคอบต่อตนเองและสิ่งเกี่ยวข้อง เอาใจฝักใฝ่ต่อการพิจารณา จนสามารถรู้เหตุผลต้นปลายของสิ่งเกี่ยวข้อง ไม่ยอมให้ปัญญานิ่งนอนใจ จนกลายเป็นไม้ซุงทั้งดุ้น ทิ้งจมดินอยู่เปล่าโดยปราศจากประโยชน์ วิมังสาเมื่อมีธรรมทั้งสามข้อเป็นเครื่องสนับสนุนย่อมมีกำลังและสามารถทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จได้โดยสมบูรณ์

ฉะนั้น เราบวชมาในพระศาสนา พึงคำนึงถึงแนวทางที่พระพุทธเจ้า แลพระสาวกได้ดำเนินไปแล้วและได้สั่งสอนไว้แล้ว ให้หนักแน่นยิ่งกว่าเรื่องใด ๆ ทั้งนั้น เราอย่าเห็นเรื่องของเราว่าเป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องของ "ธรรม" ถ้าเห็นเรื่องของเราเป็นเรื่องใหญ่โตและสำคัญกว่าเรื่องธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว เรื่องลิ้นเรื่องปากมันก็สำคัญ เรื่องท้องมันก็สำคัญ เรื่องการหลับนอนการเกียจคร้านมันก็สำคัญ เรื่องการเห็นแก่ตัวมันก็สำคัญ การทุกอย่างที่เป็นไปเพื่อกิเลสตัณหาจะพอกพูนหัวใจ มันเป็นเรื่องของเรา และจะกลายเป็นเรื่องสำคัญขึ้นตาม ๆ กันทั้งนั้น นี่แลถ้าเราเห็นว่า "ธรรม" ของพระพุทธเจ้าไม่เป็นของสำคัญ แต่ปล่อยให้เรื่องของเราสำคัญยิ่งกว่าธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้นั้นจะเอาตัวรอดไปไม่ได้ ต้องเป็นผู้ล่มจม เป็นผู้เหลวแหลกทางความประพฤติและสมบัติอันมีค่าตลอดคุณธรรมภายในใจ แม้จะยังไม่ตายก็เป็นคนหมดค่าหมดราคาไม่มีคุณค่าในตัวแม้แต่น้อย ฉะนั้น เราเป็นลูกศิษย์ของพระตถาคต

โปรดเห็นว่า ธรรม ที่พระองค์ทรงเมตตาสั่งสอนไว้ทุก ๆ ข้อ ว่าเป็นสมบัติเพื่อเราจะรับไว้เทิดทูนพระองค์ท่าน และเพื่อประโยชน์สำหรับเราเองทุก ๆ ข้อไป ผู้มีความใคร่เช่นนี้จะเป็นผู้เจริญในพระศาสนา จะเป็นผู้สามารถรื้อฟื้นพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นภายในจิตใจของตนด้วย ให้เจริญรุ่งเรืองแก่ส่วนรวม ซึ่งเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลด้วย ชื่อว่าเป็นผู้ทำหน้าที่แทนองค์พระพุทธเจ้าแลสาวกทั้งหลายอย่างเต็มภูมิด้วย

คำว่า "นักบวช" เป็นผู้เต็มภูมิแล้ว ในการจะประกอบหน้าที่การงานในด้านพระศาสนา เพื่อรื้อฟื้นตนให้พ้นจากหล่มลึก คือ บ่อแห่งกิเลสตัณหาอาสวะ ความโง่เขลาเบาปัญญาโผล่ตัวขึ้นมาสู่ความเฉลียวฉลาด ขึ้นมาสู่ข้อวัตรปฏิบัติอันดีงาม ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี อย่าเห็นว่าเป็นหน้าที่ของใคร นอกจากจะเป็นหน้าที่ของเราคนเดียว ซึ่งมุ่งต่อแดนพ้นทุกข์อยู่แล้ว ต้องอาศัย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมเครื่องแก้เสมอไป ถ้าขาดจากธรรมะทั้งสามประเภทนี้แล้ว จะเป็นไปเพื่อความสมหวังไม่ได้ ฉะนั้น ธรรมะทั้งนี้จึงเป็นหน้าที่ของเราทุก ๆ ท่าน จะพยายามบำรุงให้สมบูรณ์ขึ้นในกาย วาจา ใจ ของตน ศีล เคยได้ทราบแล้วว่ารักษาอย่างไรเป็นศีล เพราะเคยรักษาตั้งแต่วันบวชมา สมาธิ คือ ความสงบใจ ต่างได้พยายามกระทำใจของตนให้สงบอยู่แล้ว และคำว่า สมาธิ มีหลายขั้นและแปลได้หลายนัย แปลว่า ความสงบก็ได้ แปลว่าความมั่นคงก็ได้ แปลว่าความมุ่งมั่นก็ได้ ตามแต่ขั้นของจิตที่เป็นไปในทางสมาธิ วิธีทำใจให้เป็นสมาธินี้ มีมากตามจริตนิสัยของผู้บำเพ็ญมีต่าง ๆ กัน แต่ที่นี้จะอธิบายพอประมาณเท่าที่จำเป็น คือ

การบริกรรมด้วยบทธรรม คือ พุทโธ ธัมโม สังโฆ หรือกำหนดลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์ของใจ มีสติควบคุมอยู่กับบทธรรมที่ตนบริกรรม ไม่ให้พลั้งเผลอจากบทธรรมนั้น ๆ ให้จิตอาศัยอยู่กับบทธรรมตลอดเวลาที่ทำอยู่ จิตเมื่อไม่มีหน้าที่อื่นทำ รับรู้อยู่กับบทธรรมโดยเฉพาะแล้ว จะเป็นไปเพื่อความสงบ ปราศจากสิ่งรบกวนที่เคยเป็นมา ปรากฏเป็นความสุขขึ้นมาในขณะนั้น เพราะการภาวนาหนึ่ง ความสงบหนึ่ง และความสุขหนึ่ง เป็นผลตกทอดต่อกันมาเป็นลำดับอย่างนี้ ผู้ใคร่ต่อสมาธิคือความสงบแห่งใจ พึงถือการภาวนาเป็นกิจจำเป็นและสำคัญทุกโอกาส แม้ที่สุดไปบิณฑบาตไม่ควรยอมปล่อยวางให้จิตส่งไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ผ่านเข้ามา มีความมุ่งมั่นอยู่กับคำบริกรรมภาวนา หรือพิจารณาสภาวธรรมตามขั้นแห่งจิตของผู้บำเพ็ญดำเนินอยู่เท่านั้น ไม่ยอมลดละ ไม่ยอมให้พลั้งเผลอ นับแต่ขณะที่ก้าวออกจากวัดไปถึงหมู่บ้านแล้วก้าวกลับออกมาถึงวัด จิตของเรามีความพลั้งเผลอไปกี่ครั้ง ผู้มีความสนใจถึงขนาดนี้ ต้องรู้ทีเดียวว่า จิตของตนได้เผลอไปกี่ครั้ง และพยายามทำเช่นนี้จนมีความเคยชินต่อการรักษาจิตด้วยสติ พิจารณาด้วยปัญญา ผู้นี้แล้วจะเป็นผู้สามารถทำสมาธิและปัญญาให้เกิดขึ้นได้โดยรวดเร็วอย่างไม่มีปัญหา และจะไม่มีอุปสรรคใด ๆ มากีดขวางได้ เพราะการทำศีลให้บริสุทธิ์ก็ดี การทำสมาธิให้เป็นไปก็ดี และการทำปัญญาให้เป็นไปก็ดี พึงทราบว่าออกจากหลักอิทธิบาททั้งสี่ ที่อธิบายมาแล้วทั้งสิ้นถ้าขาดธรรมเหล่านี้แล้วทำอันใดก็ไม่เป็นชิ้นเป็นอัน แม้จะสำเร็จก็ไม่สมบูรณ์

ถ้าใจก้าวเข้าสู่ความสงบไม่ได้ เป็นเพราะเหตุใด ขอให้ค้นดูรากฐานของจิตที่ไม่ยอมสงบโดยทางสติ และปัญญา เป็นของสำคัญกว่าอื่น คือใช้ปัญญาสอดส่องดูว่า มีอะไรเป็นตัวเหตุให้ใจฟุ้งซ่านวุ่นวาย นักปฏิบัติแล้วต้องทำอย่างนี้ ต้องไม่ทอดธุระในหน้าที่ของตน ชีวิตจิตใจ คือความเป็นอยู่ทุกอย่าง มอบไว้กับชาวบ้านผู้รักษาศาสนาเช่นเดียวกับเรา ทุก ๆ ชิ้นในปัจจัยสี่ คือ จีวรเครื่องปกปิดกาย บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานเภสัช คือ ยาแก้ไข้ มอบไว้กับชาวบ้านทั้งนั้น ไม่ต้องไปกังวล แต่เรื่องของศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี ซึ่งเป็นทางหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งมวลแล้ว ให้ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งตลอดอิริยาบถ และตลอดวันตายด้วย อย่าท้อถอยและระอาต่อความเพียร อย่างไรจะเป็นไปเพื่อความสงบ ขอได้ทุ่มเทกำลังสติ ปัญญา ความเพียร ลงไปอย่างสุดกำลัง จิตจะเหนืออำนาจธรรมเหล่านี้ไปไม่ได้

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดี ไม่เคยปรากฏเป็นผู้บริสุทธิ์พุทโธออกมาพร้อมขณะประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา พระองค์และพระสาวกเป็นผู้มีกิเลสอาสวะเช่นเดียวกับพวกเราทั้งนั้น ไม้ทุกต้นที่นำมาทำเป็นบ้านเรือน เป็นกุฎีศาลาซึ่งพวกเรานั่งอยู่ ณ บัดนี้ ไม่ได้สำเร็จรูปเป็นบ้านเรือนมาจากป่าทีเดียว แต่สำเร็จขึ้นมาจากการกระทำของนายช่าง เขาโค่นไม้ล้มลงแล้ว ตัดต้นตัดปลาย ควรถากก็ต้องถาก ควรเลื่อยก็เลื่อย ควรไสกบลบเหลี่ยมก็ต้องทำ ควรทำเป็นต้นเสา เป็นขื่อ เป็นแป เป็นคาน เป็นกระดาน ดาดฟ้า หรือควรลงรักทาสี ทั้งนี้แล้วแต่นายช่าง จะทำเอาตามความต้องการและความฉลาดของตนไม้ทุกชิ้นก็ต้องแปรรูปไปตามการกระทำของนายช่าง จะเหนือเขาไปไม่ได้ ผลสุดท้ายก็สำเร็จเป็นบ้านเรือน ตึก ห้าง เป็นศาลา โรงธรรมสวนะ เช่นเรานั่งอยู่ขณะนี้ พึงทราบว่าไม่ได้สำเร็จรูปมาด้วยไม้ทั้งเปลือกทั้งกระพี้ ทั้งกิ่งก้านรากแก้วรากฝอย แต่สำเร็จรูปขึ้นจากนายช่างผู้ฉลาดและชำนาญ สามารถแปรไม้ทั้งต้นจนสำเร็จรูปเป็นบ้านเรือนขึ้นมาได้นี้มีอุปมาฉันใด เรื่องของพวกเราก็มีอุปมัยฉันนั้น พระพุทธเจ้าแลสาวก ท่านก็เทียบเหมือนไม้ต้นหนึ่ง แต่พระองค์และสาวกต่างก็เป็นนายช่างสามารถเจียระไนองค์ท่านให้เป็นผู้มีศีล มีสมาธิและมีปัญญาขึ้นมา จนกลายเป็นศาสดาของพระองค์และเป็นครูของโลก พระสาวกก็กลายขึ้นมาเป็นสรณะที่สามให้เราทั้งหลายได้กราบอยู่ทุกวันนี้ เราพึงยึดเอาพระพุทธเจ้าแลสาวกมาเป็นแบบฉบับ คือ สรณํ คจฺฉามิ คำว่า พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ นี้ ไม่เพียงกราบไหว้พอเป็นพิธี แล้วให้สำเร็จประโยชน์เพียงเท่านั้น เพราะการถึงสรณะยังมีหลายขั้น ขั้นของพระสาวกอรหันต์ กราบไหว้พระพุทธเจ้าและพระธรรมนั้นเป็นขั้นหนึ่ง ขั้นของผู้มุ่งทางพ้นทุกข์อย่างเต็มใจเป็นขั้นหนึ่ง กราบไหว้ด้วยความสนิทติดใจด้วย กราบไหว้ด้วยถือเอาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มาเป็นแบบฉบับ และเป็นคู่ชีวิตหรือเหนือชีวิต ครองชีวิตของตนจริง ๆ ด้วยได้แก่เอาแบบของท่านมาดำเนินตาม

เราขณะนี้ก็เทียบกับไม้ซุงทั้งท่อน ได้อาศัยเครื่องมือจากพระพุทธเจ้ามาเจียระไน คือ มาเป็นเลื่อย เป็นสิ่ว เป็นขวาน สำหรับฟาดฟัน หรือไสกบในตัวของเราให้ตกออกมาเป็นศีลที่บริสุทธิ์ ตกออกมาเป็นสมาธิ คือความสงบเป็นชั้น ๆ ของสมาธิ และตกออกมาเป็นปัญญา

เป็นชั้น ๆ ของปัญญา จนสำเร็จประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่นเดียวกับนายช่างแปรรูปไม้ต่าง ๆ ให้สำเร็จเป็นบ้านเรือน เทียบกับธรรมะของผู้บำเพ็ญ ย่อมสำเร็จผลขึ้นมาเป็นชั้น ๆ ตามแถวแห่งธรรม พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สำเร็จพระโสดา สำเร็จพระสกิทาคา สำเร็จพระอนาคา และสำเร็จพระอรหันต์ เมื่อเทียบกับบ้านเรือนที่รวมทั้งสัมภาระแล้วสำเร็จรูปขึ้นมา นี้ก็เพราะรวมคุณธรรมทั้งหลาย ที่ได้อาศัยเครื่องมือจากพระพุทธเจ้ามาเจียระไนตัวเราเอง ให้สำเร็จเป็นศีล เป็นสมาธิ และเป็นปัญญาขึ้นมา จนกลายเป็นวิมุตติพุทธโธขึ้นที่ดวงใจของผู้บำเพ็ญตนด้วยความองอาจกล้าหาญ ถ้าเป็นบ้านเรือนก็เป็นเต็มที่เป็นตึกเป็นห้างก็เป็นเต็มที่ นี้ถ้าเป็นวิมุตติพระนิพพานก็เป็นเต็มที่ และปรากฏขึ้นที่ดวงใจของนักปฏิบัติผู้มีความเพียร

ฉะนั้น โปรดได้คำนึงถึงเหตุคือข้อปฏิบัติมากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะกิเลสไม่ได้สิ้นไปจากใจเอาเฉย ๆ โดยปราศจากเหตุคือการชำระ แม้แต่บ้านเรือนก็ยังต้องอาศัยเหตุ คือการปลูกสร้างจึงสำเร็จเป็นที่อยู่อาศัยได้ ใจ จะให้เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์หลุดพ้น ก็ต้องอาศัยเราเป็นผู้ดัดแปลงซักฟอกสิ่งมัวหมองให้หมดไปเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่ศีลขึ้นไปเป็นสมาธิ ความมั่นคงการเดินจงกรรมก็มั่นคง นั่งภาวนาก็มั่นคง การทำความเพียรทุกประโยคก็มั่นคง ความเคลื่อนทุกอาการก็มั่นคง ด้วยสติและปัญญา ทั้งนี้เรียกว่า สมาธิ คือความมั่นคงต่อหน้าที่การงานของตน ทำอะไรไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน จนกลายเป็นองค์ของสมาธิที่แท้จริงขึ้นมา คือความแน่นหนามั่นคงของใจ ไม่เอนเอียง ไม่วอกแวกคลอนแคลน เมื่อมีต้นทุน คือความสงบเยือกเย็นแล้ว พยายามฝึกค้นโดยทางปัญญา พิจารณาส่วนแห่งร่างกาย นับแต่ผิวหนังเข้าไปถึงส่วนภายใน ตามอาการของส่วนแห่งร่างกายต่าง ๆ ที่มีอยู่ไร่างกาย แยกส่วนแบ่งส่วนแห่งอาการนั้น ๆ ออกจากความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย เป็นเรา เป็นเขา แยกออกจากความเป็นของเราของเขา ให้เห็นสักแต่ว่าอาการหนึ่ง ๆ ประชุมกันเข้าแล้วให้ชื่อต่างออกไปเท่านั้น ไม่มีสัตว์ บุคคล เรา เขา หญิง ชาย ที่แท้จริงอยู่ในท่อนแห่งร่างกายนี้เลย อันดับต่อไปกำหนดให้แปรสภาพจากความเป็นอาการนั้น ๆ ลงสู่ธาตุเดิม คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม จนหมดความสำคัญมั่นหมายว่าเป็นอาการของร่างกายทุกส่วนตามที่เคยเป็นมา และหมดความสำคัญว่า หญิง ชาย สัตว์ บุคคล เรา เขา ไปปรากฏตัวอยู่ในธาตุสี่นั้น ให้เห็นชัดว่าแท้จริงเป็นธาตุล้วน ๆ ไม่มีสิ่งใดจะปรากฏตัวออกมาจากธาตุสี่นั้น พอจะให้เกิดความน่ารักน่ายินดีแม้แต่ชิ้นเดียว หากเป็นเพราะความสำคัญผิดของใจ ซึ่งไม่มีปัญญาความสว่างเป็นเครื่องส่องทางตามหลักความจริงของสิ่งเหล่านี้เท่านั้น จิตจึงได้ลุ่มหลงกองธาตุส่วนหยาบ ๆ ซึ่งมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้ว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา เป็นของน่ารักใคร่ชอบใจ จนกลายเป็นบ่อกังวลอันใหญ่หลวงไปทั่วไตรโลกธาตุไม่มีขอบเขต

แต่เมื่อแยกออกดูด้วยปัญญาแล้ว ถ้าจะว่าอาการก็สักแต่อาการอันหนึ่ง ๆ ที่ประชุมกันเข้า ถ้าจะว่าธาตุก็สักแต่ธาตุอันหนึ่งเท่านั้น ไม่มีส่วนใดจะเป็นไปเพื่อความน่ารัก น่ากำหนัดยินดี ถ้าจะพิจารณาเรื่องทุกข์ ก็มีอยู่ในร่างกายอันเป็นที่รวมของธาตุ เมื่อกระจายจากกันไปแล้ว

ทุกข์ก็ไม่ปรากฏ ทุกข์ย่อมสลายตัวไปเช่นเดียวกับกองธาตุสลาย ถ้าจะพิจารณาเรื่องอนิจฺจํ ความไม่เที่ยง ก็ได้แก่ร่างกายอันเป็นกองธาตุ เป็นตัวอนิจฺจํอยู่ทุกขณะ ทุกข์ปรากฏขึ้นมากน้อยก็เพราะกองธาตุก้อนนี้แปรปรวน ถ้ากองธาตุก้อนนี้คงอยู่ ทุกข์ก็หาทางเกิดขึ้นไม่ได้ เราก็ไม่ต้องเสวยทุกข์ และไม่ต้องบ่นว่ากันทั่วโลก เพราะใครเกิดมาในโลกนี้ ไม่ได้มุ่งหน้ามาเกิดเพื่อจะบ่น หรือเป็นถ้อยเป็นความกันกับทุกข์ แต่เพราะก้อนธาตุอันเป็นก้อนแห่งทุกข์ มันเป็นตัวเป็นตนของเรา เราจึงเป็นผู้ทุกข์ ทั้งเป็นผู้เสวยทุกข์ เราจึงบ่นกับทุกข์ซึ่งเป็นเรื่องของเราคนเดียว เพราะเรากับทุกข์มันแยกกันไม่ออก เรื่องบ่นกับทุกข์วันยังค่ำคืนยังรุ่งตลอดปี ทุกคนจึงแยกไม่ออก คิดดูแล้วก็น่าทุเรศ สงสารตัวเราผู้เป็นกองทุกข์ด้วยกัน เพราะต่างก็แยกทุกข์จากเรา แยกเราจากทุกข์ไม่ออก ทุกข์กับเราจึงกอดคอกันตาย ไม่ยอมพลัดพรากจากกันได้ นี่พรรณนาเรื่องอนิจฺจํ กับเรื่องทุกฺขํ

ส่วนเรื่อง อนตฺตาก็คือก้อนธาตุอันนี้ ปฏิเสธคำสมมตินิยมของโลกอยู่ตลอดเวลาในกายอันนี้เอง ถ้าร่างกายยังครองตัวอยู่ตราบใด อนตฺตา ก็ยังครองตัวอยู่บนร่างกายนี้ตราบนั้น เพราะไตรลักษณ์อยู่ในที่แห่งเดียวกัน ไม่เคยแยกทางกันเดินแต่ไหนแต่ไรมาผู้มีปัญญาโปรดพิจารณาร่างกายนี้ ให้ได้มองเห็นหน้าเห็นตาของไตรลักษณ์ ซึ่งแสดงตนอยู่อย่างเปิดเผย ในร่างกายของเราทุกท่าน และโปรดพิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเกิดความชำนาญในการพิจารณา เห็นร่างกายนี้เป็นกองแห่งธาตุ เป็นกองแห่งทุกข์อย่างเปิดเผยขึ้นกับใจ ไม่มีสิ่งใดจะสามารถมาปิดบังลี้ลับปัญญาได้เลย เมื่อปัญญาก็เห็นชัด จิตก็เชื่องต่ออารมณ์ ย่อมเป็นโอกาสของจิตจะรวบสงบลงได้โดยสะดวกสบาย เมื่อถอนขึ้นมาจากสมาธิแล้ว ปัญญาก็ทำหน้าที่พิจารณาร่างกายตามความเคยชินมาแล้ว ร่างกายทั้งท่อนจะเป็นที่ท่องเที่ยวของปัญญา จนมีความสามารถเต็มที่แล้วอุปาทานในส่วนแห่งกาย จะขาดกระเด็นออกเพราะกำลังของปัญญา จิตกับกายและกับกองทุกข์ในร่างกายก็แยกทางกันเดินไม่เป็นบ่อแห่งความกังวล ดังที่เคยเป็นมา

ส่วนเวทนาในจิต ได้แก่สุข ทุกข์ เฉย ๆ สัญญา ความจำหมาย สังขาร ความปรุงความคิดภายในใจ วิญญาณ ความรับรู้ในสิ่งที่มาสัมผัส ทั้งสี่ขันธ์นี้เป็นกองแห่งไตรลักษณ์เช่นเดียวกับร่างกาย ถ้าคำว่า “จิต” อันเป็นตัวสมมติ ยังมีอยู่ตราบใด ขันธ์ทั้งสี่และไตรลักษณ์ทั้งสาม ยังเข้าครองตัวอยู่ในจิตนั้นตราบนั้น ฉะนั้น ต้องตามค้นหาขันธ์ทั้งสี่ไล่ตะล่อมลงรวมในไตรลักษณ์ให้ได้ด้วยอำนาจของปัญญา โดยค้นหาตัวสัตว์ บุคคล หญิง ชาย เรา เขา ในขันธ์ทั้งสี่นี้โดยละเอียดถี่ถ้วน เราจะไม่เห็นสัตว์บุคคลเป็นต้น แม้รายหนึ่งแฝงอยู่ใน เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นเลย จะปรากฏ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ล้วน ๆ เต็มอยู่ในขันธ์นั้น ๆ และการพิจารณานามขันธ์เหล่านี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับพิจารณากาย พิจารณากลับไปกลับมาอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ ถึงกับปัญญารู้ชัดว่าไม่มีอะไรนอกจากไตรลักษณะล้วน ๆ เต็มอยู่ในขันธ์สี่เหล่านี้เท่านั้น ปัญญาจะหมดความสงสัยในขันธ์ทั้งปวงเพราะความฉลาดและคล่องแคล่วของปัญญาจะสามารถตามค้นเข้าไปถึงรากฐาน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร

วิญญาณ ก็จะไปพบจิตดวงสมมติอันเป็นจุดรวมแห่งอวิชชาเต็มอยู่ในที่นั้น สติปัญญากับอวิชชาก็จะกลายเป็นสนามรบกันในที่นั้นเอง

อวิชชา คือยอดสมมติ กับ สติ ปัญญา อันเป็นยอดของมรรค คือทางแห่งวิมุตติ ได้ทำหน้าที่ของตนต่อกันจนสุดกำลัง ผลปรากฏว่าได้พบบ่อเกิดแห่งขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดขึ้นจากจุดเดียวนี้ทั้งนั้น และบ่อแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ก็รวมอยู่ในจิตดวงสมมตินี้ด้วย จิตดวงสมมตินี่แลท่านให้นามว่า อวิชชา คือความรู้จอมปลอม คำว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หญิง ชาย เกิดไปจากจุดเดียวนี้เรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย และเรื่องทุกข์เป็นเรา เราเป็นทุกข์ จนแยกจากกันไม่ออกตลอดกัปตลอดกัลป์ เกิดจากจุดเดียวนี้ทั้งนั้น จึงควรจะกล่าวได้ว่าแม่พิมพ์ของโลกทั้งมวล คือธรรมชาติอันนี้ บัดนี้ ปัญญาที่ทันสมัยได้ค้นหาตัวแม่พิมพ์ของวัฏฏะ ได้พบกันอย่างเปิดเผยในสถานที่ อวิชชา เคยซ่อนตัว จึงทำลายธรรมชาตินี้ลงด้วยอำนาจของปัญญาอันคมกล้าซึ่งฝึกซ้อมมาจนชำนาญ แม่พิมพ์ของวัฏฏจักรได้ถูกทำลายแตกกระเด็นลงในขณะเดียวเท่านั้น วิวัฏฏะได้ปรากฏขึ้นอย่างเต็มที่โดยไม่มีสิ่งใดปิดบัง ปัญญาทั้งหมดได้สิ้นสุดลงในขณะอวิชชาดับลงไป ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี ได้ตามส่งเราไปถึงจุดนั้น กิเลสทั้งมวลก็จะรบกวนเราไปถึงแค่นั้น ความโลภ โกรธ หลง ก็หมดฤทธิ์หมดอำนาจ จะไม่สามารถทำเราให้หมุนเวียนอีกเช่นเคยเป็นมา แม้ขันธ์ซึ่งเคยเป็นบริวารของอวิชชา ก็กลับกลายมาเป็นขันธ์ล้วน ๆ ไม่เป็นกิเลสอาสวะแต่อย่างใด ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ทราบชัดว่า เป็นเครื่องมือสำหรับแก้กิเลสอาสวะ ที่เป็นข้าศึกต่อตัวเรา เพราะรู้เท่าเหตุรู้เท่าผลอย่างแจ่มแจ้ง แล้วปล่อยวางไว้ตามเป็นจริง

รู้เท่าเหตุ คือ เหตุแห่งทุกข์ ได้แก่สมุทัย มีกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาเป็นต้นด้วย รู้เท่าเหตุแห่งสุข คือ ศีล สมาธิ ปัญญาด้วย รู้เท่าผล คือ ทุกข์ที่เกิดขึ้นจากสมุทัยด้วย และรู้เท่าผล คือ นิโรธที่เกิดขึ้นจากเหตุแห่งสุข คือ มรรคด้วย ผู้รู้เท่าสัจจะของจริงทั้งสี่นั้น นั่นแลเป็นธรรมพิเศษ จึงควรให้นามว่า "วิมุตติธรรม" เพราะนอกจากสมมติสัจจะไปแล้วเป็นธรรมตายตัว เด่นชัดอยู่ด้วยความเป็นอิสระในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสมมติใด ๆ เป็น ธัมโมปทีโป อย่างสมบูรณ์(ความสว่างแห่งธรรม) เช่นเดียวกับพระอาทิตย์ที่ปราศจากเมฆกำบังแล้วย่อมส่องแสงสว่างได้อย่างเต็มที่ฉะนั้น ในขณะเดียวกัน พุทโธ ธัมโม สังโฆ อันเป็นอัตตสมบัติอย่างประเสริฐ ได้ปรากฏขึ้นในใจของผู้มีชัยโดยสมบูรณ์

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านตัดสินกันกับ วัฏฏจักร ในคืนของวันเพ็ญเดือนหก ส่วนพวกเราจะไปตัดสินกันวันไหน เราจะปล่อยให้ความเกียจคร้านตัดสินเอาเสียทุกวันนั่นหรือ หรือจะมอบดวงใจอันมีคุณค่ามหาศาลนี้ให้กิเลสตัณหาเอาไปทำเป็นครัว ไฟ ห้องน้ำ ห้องส้วม ที่ชำระขับถ่ายทุกวันนั่นหรือ ถ้าเราไม่ต้องการให้สิ่งเหล่านี้ตัดสินชี้ขาดเอาตามความต้องการของเขาเท่าที่เคยเป็นมาแล้วหลายภพหลายชาติ เราก็ควรตื่นตัวต่อความเพียร ศีล สมาธิ ปัญญา กับความเพียรอย่าให้ห่างจากใจ คำว่า วิมุตติ พุทโธ จะไม่เกิดขึ้นในที่ใด ๆ แต่จะเกิดขึ้นที่ดวงใจ

ของผู้มีธรรม เพราะพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ และพระสาวกของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ไม่เคยปรากฏขึ้นจากที่อื่นใดทั้งนั้น แม้จะตรัสรู้ในที่ต่าง ๆ และเวลาอันต่างกันก็ตาม แต่ต้องตรัสรู้ในกรอบแห่งหลักธรรม คือ มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นธรรมสายกลางนี้เท่านั้น จะไม่ต้องตรัสรู้ด้วยกาลสถานที่แต่จะตรัสรู้ด้วยธรรม คือ มัชฌิมา ฉะนั้น จึงควรจะกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมทั้งพระสาวก ท่านทรงอุบัติขึ้นจากพระธรรมทั้งนั้น บรรดาท่านผู้ปฏิบัติจึงไม่ควรไปสนใจกับกาลและสถานที่ ให้มากกว่าความสนใจในหลักธรรม อันจะนำผู้ปฏิบัติให้พ้นผ่านอุปสรรคไปได้โดยลำดับ จนถึงความพ้นทุกข์ไปโดยสิ้นเชิง เราลองคิดดูเรื่องของกิเลสทุกประเภท ที่เคยพอกพูนหัวใจของสัตว์มานานแสนนาน ไม่เคยเห็นเขาปล่อยตัวใครออกไปเป็นอิสระ เพราะกาลเวลาและสถานที่เป็นเหตุ แม้แต่รายเดียว เขายังเป็นเจ้าครองอำนาจบนหัวใจของสัตว์ตลอดกาล ไม่เห็นมีวันปล่อยตัวเพราะถึงเวลาเลย ถ้าเป็นนักโทษ แม้จะมีโทษหนักก็ยังขึ้นอยู่กับเวลา และมีวันปลดปล่อยตัวออกมาเป็นอิสระได้ เราเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาในวงแห่งสวากขาตธรรม จึงควรคำนึงถึงธรรมที่ทรงประกาศสอนไว้ พระองค์ไม่ตรัสว่า เราตถาคตมอบให้ มื้อ วัน ปี เดือน ตัดสินกิเลสออกจากหัวใจของสัตว์เลย แต่ตรัสมอบไว้กับพระธรรม ที่ผู้เชื่อธรรมจะนำไปปฏิบัติแก้ไขตนเองไปเป็นลำดับ จนถึงความพ้นทุกข์ไปได้เพราะพระธรรมเท่านั้น

ธรรมทั้งหลายที่ได้อธิบายในวันนี้ โปรดทราบว่ามีอยู่กับตัวของเราทุกท่าน และพระพุทธเจ้าท่านำเรื่องของเราออกแสดงให้เราฟัง อย่างพึงเข้าใจว่าเป็นเรื่องใคร เพราะดีกับชั่วเป็นเรื่องของเราเคยทำมาจนซ้ำซองด้วยกัน จึงไม่ควรสงสัยในเรื่องของตน ถ้าเราเบื่อหน่ายต่อการเกิดตาย อันเปรียบกับหลุมถ่านเพลิงนี้แล้ว จงพยายามบำเพ็ญตนด้วยความไม่ประมาทนอนใจในสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อตนเองทุกประเภท สติปัญญาโปรดให้แนบสนิทอยู่กับใจและอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากใจของตน อารมณ์นี้แลเป็นตัวก่อเหตุสำคัญ จงนำสติปัญญาตามวินิจฉัย และแก้ไขเหตุการณ์เหล่านี้ให้สิ้นสุดลงไปได้ การประกอบความเพียรในวันหนึ่ง ๆ ไม่เป็นของยากลำบากเหมือนเราท่องเที่ยว เกิด ตาย อยู่ในสงสารอันเป็นความทุกข์ทรมานแสนสาหัส การเพียรพยายามเพื่อรื้อถอนตนออกจากทุกข์ ไม่เป็นของยากลำบากถึงขนาดนั้น จึงควรพยายามบำเพ็ญตนให้เป็นเนื้อนาบุญของตน เมื่อสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ต่อไปจะได้เป็นประโยชน์แก่โลกสงสาร เนื่องจากเราทำตัวให้ร่มเย็นพอโลกจะพึ่งเราได้ เขาให้ทานมาเล็กน้อยก็มีผลมาก เพราะเนื้อนาดีและเต็มไปด้วยปุ๋ย คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ พุทโธ ฉะนั้น โปรดพากันรีบเร่งความเพียรอย่าลดละตลอดอิริยาบถ จะปรากฏสิ่งมหัศจรรย์เกิดขึ้นจากใจของผู้มีความเพียร โดยไม่มีสิ่งใดมากีดขวางไว้ได้

วันนี้ได้อธิบายธรรมเกี่ยวกับเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา และอิทธิบาททั้งสี่ ซึ่งเป็นรากฐานของพระศาสนาให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายฟัง โปรดได้นำไปพิจารณาและปฏิบัติให้สุดขีดความสามารถ ด้วยความองอาจกล้าหาญต่อความเพียร เพื่อถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียว คำว่า นิพฺพานํ ปรมํ สูญฺญํ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ ซึ่งเคยเป็นข้อข้องใจมานานจะสิ้นปัญหาลงในจิตของผู้มีธรรมคุ้มครองตนด้วยความเพียรโดยไม่ต้องสงสัย

ในที่สุดแห่งการแสดงธรรม ขอความสมหวัง ทั้งการดำเนินและผลอันจะเกิดขึ้นตามความจำนง จงเป็นของท่านทั้งหลาย โดยทั่วหน้ากันเทอญ

พระคาถา "ชินบัญชร"

พระคาถาชินปัญชรบทนี้ เป็นของเจ้าพระคุณสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรํสี) วัดระฆังโฆสิตาราม พระคาถาบทนี้ทรงไว้ซึ่งคุณานุภาพยิ่งนัก มีความศักดิ์สิทธิ์เท่ากับพระเครื่องสมเด็จที่ท่านสร้างไว้ หากผู้ใดได้จำเริญภาวนาอยู่เสมอ จะมีคุณค่าเสมอเหมือนอาราธนาพระสมเด็จไว้ในตัวนั่นเทียว จะเจริญด้วยลาภยศ เจริญชนมายุยืนยาวและปราศจากภยันตรายทั้งปวง ใช้เสกน้ำมนต์รดแก้สรรพทุกข์โศกโรคภัย ไม่ว่าจะถูกกระทำจากคุณไสย คุณผี คุณคนทั้งหลาย จะแก้ให้หายได้สิ้น รดแก้ไข้เรื้อรัง หรือวิกลจริต แก้อวมงคลนิมิตรได้ทุกประการ ตามแต่จะตั้งใจปรารถนาใช้ปลุกเสกเครื่องรางของขลัง พระเครื่องดียิ่งนัก.

พระชินปัญชรคาถา

ของ
สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

ชะยาสะนากะตา พุทธา เชตะวา มารัง สะวาหะนัง
จะตุสัจจาสะภัง ระสัง เย ปิวิงสุ นะราสะภา
ตัณหังกะราทะโย พุทธา อัฏฐวีสะตินายะกา
สัพเพ ปติฏฐิตา มัยหัง มัตถะเก เต มุนิสสะรา
สีเส ปติฏฐิโต มัยหัง พุทโธ ธัมโม ทวิโรจะเน
สังโฆ ปติฏฐิโต มัยหัง อุเร สัพพะคุณากะโร
หะทะเย เม อะนุรุทโธ สาริปุตโต จะ ทักขิเณ
โกญฑัญโญ ปิฏฐิภาคัสมิง โมคคัลลาโน จะ วามะเก

ทักขิเณ สะวะเน มัยหัง อาสุง อานันทะราหุโล
กัสสะโป จะ มหานาโม อุภาสุง วามะโสตะเก
เกสันเต ปิฏฐิภาคัสมิง สุริโย วะ ปะภังกะโร

นิสินโน สิริสัมปันโน โสภีโต มุนิปุงคะโว
กุมาระกัสสะโป เถโร มะเหสี จิตตะวาทะโก
โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง ปติฏฐาสิ คุณากะโร
ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ อุปาลี นันทะสีวะลี

เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา นะลาเต ติละกา มะมะ
เสสาสีติ มะหาเถรา วิชิตา ชินะสาวะกา
เอเตสีติ มะหาเถรา ชิตะวันโต ชิโนระสา
ชะลันตา สีละเตเชนะ อังคะมังเคสุ สัณฐิตา
ระตะนัง ปุระโต อาสิ ทักขิเณ เมตตะสุตตะกัง
ธะชัคคัง ปัจฉะโต อาสิ วาเม อังคุลิมาละกัง
ขันธะโมระปริตตัญจะ อาฏานาฏิยะสุตตะกัง
อากาเส ฉะทะนัง อาสิ เสสา ปาการะสัณฐิตา
ชินานานาวะระสังยุตตา สัตตัปปาการะลังกะตา
วาตะปิตตาทิสัญชาตา พาหิรัชฌัตตุปัททะวา
อะเสสา วินะยัง ยันตุ อะนันตะชินะเตชะสา
วะสะโต เม สะกิจเจนะ สะทา สัมพุทธะปัญชะเร
ชินะปัญชะระมัชฌัมหิ วิหะรันตัง มะหีตะเล
สะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ เต มะหาปุริสาสะภา
อิจเจวะมันโต สุคุตโต สุรักโข
ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว
ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโฆ
สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย
สัทธัมมานุภาวะปาลิโต จะรามิ ชินะปัญชะเรติ.

คำแปลชินบัญชรคาถา

พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใด บรรดาที่ประทับนั่งเหนืออาสนะชัยทรงชนะมารพร้อมทั้งพาหนะ ทรงเป็นผู้เลิศในนรชน ทรงดื่มรสคือสัจจะ 4 อันประเสริฐฯ

พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น 28 พระองค์ มีพระตัณหังกรเป็นต้น เป็นพระมุนีเจ้าผู้นำโลกทุกพระองค์ จงประดิษฐานอยู่บนกระหม่อมของข้าพเจ้าฯ

ขอให้พระพุทธเจ้าจงประดิษฐานอยู่บนศีรษะของข้าพเจ้า ขอให้พระธรรมจงประดิษฐานอยู่ที่ตาทั้งสองของข้าพเจ้า ขอให้พระสงฆ์องค์บ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งปวง จงประดิษฐานอยู่ที่อุระของข้าพเจ้าฯ

ขอให้พระอนุรุทธ์จงประดิษฐานอยู่ที่หทัย ขอให้พระสารีบุตรจงประดิษฐานอยู่ ณ เบื้องขวา ขอให้พระโกณฑัญญะประดิษฐานอยู่ ณ เบื้องหลัง ขอให้พระโมคคัลลานะจงประดิษฐานอยู่ ณ เบื้องซ้ายฯ

ขอให้พระอานนท์และพระราหุลจงประดิษฐานอยู่ ณ หูขวาของข้าพเจ้า ขอให้พระกัสสปและพระมหานามะทั้งสองจงประดิษฐานอยู่ ณ หูซ้ายฯ

ขอให้พระโสภิตะ ผู้ถึงพร้อมด้วยศิริ เป็นพระมุนีผู้ประเสริฐเพียงดังดวงอาทิตย์ส่องแสงสว่าง จงประทับ ณ ที่สุดผมส่วนเบื้องหลังฯ

ขอให้พระกุมารกัสสป ผู้มหาฤาษี ผู้กล่าวคำอันวิจิตรเป็นบ่อเกิดแห่งคุณนั้น จงประดิษฐานอยู่ที่หน้าของข้าพเจ้าเป็นนิตย์ฯ

ขอให้พระเถระ 5 องค์ ผู้มีคุณเด่นเหล่านี้ คือ พระปุณณะ 1 พระองคุลิมาล 1 พระอุบาลี 1 พระนันทะ 1 พระสีวลี 1 จงอยู่ที่หน้าผากของข้าพเจ้าฯ

ขอให้พระอสีติมหาเถระที่มิได้ระบุนาม ผู้ชนะ ผู้เป็นชิโนรส รุ่งเรืองอยู่ด้วยเดชแห่งศีล สถิตอยู่ดี ณ อวัยวะใหญ่น้อยทั้งหลายฯ

ขอให้พระรัตนปริตรจงอยู่เบื้องหน้า พระเมตตปริตรจงอยู่เบื้องขวา พระธชัคคปริตรจงอยู่เบื้องหลัง พระองคุลิมานปริตรจงอยู่เบื้องซ้ายฯ

พระขันธปริตร พระโมรปริตร พระอาฎานาฏิยปริตร จงเป็นหลังคาเครื่องปิดกั้นในอากาศ พระปริตรที่เหลือสถิตย์มั่นเป็นกำแพงฯ

ขอให้พระชินะเจ้าทั้งหลาย ผู้ประกอบพร้อมด้วยกำลังต่าง ๆ ประกอบเป็นกำแพงเจ็ดชั้นฯ

อาพาธทั้งหลายอันเกิดจากลม และดีกำเริบ เป็นต้น อุปัทวะทั้งภายนอกภายใน จงถึงความพินาศไปไม่เหลือด้วยเดชแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นอนันตชินะ

เมื่อข้าพเจ้ากล่าวบัญชรเครื่องคุ้มกันของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามกิจของตนอยู่ทุกเมื่อขอพระพุทธเจ้าผู้มหาบุรุษประเสริฐเหล่านั้นทั้งหมด จงอภิบาลรักษาข้าพเจ้าผู้อยู่บนผืนแผ่นดินในท่ามกลางเครื่องคุ้มกันทุกเมื่อเถิด

พระชินปัญชรมนต์คุ้มครองดี รักษาดี ด้วยประการฉะนี้

ข้าพเจ้าเป็นผู้ชนะอุปัทวะด้วยอำนาจแห่งคุณพระพุทธเจ้าผู้ชนะ

เป็นผู้ชนะข้าศึกคือกิเลสเครื่องขัดข้องด้วยอานุภาพแห่งพระธรรม

เป็นผู้ชนะอันตรายด้วยอานุภาพแห่งพระสงฆ์

เป็นผู้อันอานุภาพแห่งพระธรรมอภิบาลรักษาแล้วประพฤติอยู่ในบัญชรเครื่องคุ้มกันของพระชินะเจ้า เทอญฯ

พระคาถา "ชินปัญชร" นี้คัดลอกจากฉบับที่พิมพ์แจกในวิหารเจ้าพระคุณสมเด็จพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆษิตาราม

ท่านผู้ใดมีความปรารถนาจะได้ไว้บูชาเพื่อเป็นสิริมงคล โปรดขอรับจากท่านเจ้าอาวาส เทอญ.

นายสมาน จันทรสกุนต์

พิมพ์ถวาย วันที่ 25 ตุลาคม 2524

หนังสือ
ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก

ผู้ใดสร้างไว้สวดมนต์ สักการะบูชาเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่และจะมีความสุขศิริสวัสดิ์เจริญต่อไปทั้งปัจจุบัน กาลอนาคต และภายภาคหน้า ด้วยอำนาจของความเคารพ ในพระคาถา สร้างครบ 7 วัน ครบอายุ หมดเคราะห์โศกทุกประการฯ

ประวัติกล่าวไว้ในต้นฉบับเดิมว่า

หนังสือยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนี้ มีคำกล่าวไว้ในหนังสือนำว่าศักดิ์สิทธิ์ ถ้าผู้ใดได้สวดมนต์ภาวนาทุกเช้าแล้ว ผู้นั้นจะไม่ไปตกอบายภูมิ แม้ได้บูชาไว้กับบ้านเรือนก็อาจป้องกันอันตรายต่าง ๆ จะภาวนาพระคาถาอื่น ๆ สัก 100 อานิสงส์ ก็ไม่เท่าภาวนาคาถานี้ครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่า อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ ที่มีอิทธิฤทธิ์ จะเนรมิตแผ่นอิฐเป็นทองคำก่อเป็นพระเจดีย์ตั้งแต่มนุษย์โลกสูงขึ้นไปจนถึงพรหมโลก อานิสงส์ก็ยังไม่เท่าภาวนายอดกัณฑ์ไตรปิฎกนี้ และมีคำอธิบายคุณความดีไว้ในต้นฉบับเดิมนั้นอีกหลายประการฯ

ต้นฉบับเดิมเปิดกรุ ได้ที่เมืองสวรรคโลกเป็นอักษรขอมจารึกไว้ในใบลานจึงแปลเป็นอักษรไทย (พระภิกษุแสง) หลวงธรรมาธิกรณ์ได้มาแต่พระแท่นศิลาอาสน์ มณฑลพิษณุโลก

ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนี้ ถ้าผู้ใดบริจาคทรัพย์สร้างถวาย พระภิกษุสงฆ์สามเณรหรือญาติ-มิตรสหาย จนครบ 7 วัน หรือครบอายุปัจจุบันของตน จะบังเกิดโชคลาภทำมาค้าขายเจริญ พ้นเคราะห์และภัยพิบัติทั้งปวง

ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนั้นว่าดังนี้

1. อิติปิโสภะคะวาอรหังวัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา สัมมาสัมพุทโธวัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา วิชชาจรณะสัมปันโน วัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา สุคะโต วัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวาโลกะวิทู วัจจะโสภะคะวาฯ

2. อระหังตัง สระณังคัจฉามิ อระหังตัง สิระสานะมามิ สัมมาสัมพุธธังสระณังคัจฉามิ สัมมาสัมพุธธัง สิระสานะมามิ วิชชาจรณะสัมปันนัง สระณังคัจฉามิ วิชชาจรณะสัมปันนัง สิระสานะมามิ สุคะตัง สระณังคัจฉามิ สุคะตัง สิระสานะมามิ โลกะวิทังสระณังคัจฉามิ โลกะวิทังสิระสานะมามิ

3. อิติปิโสภะคะวา อะนุตตะโร วัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวาฯ ปุริสะธัมมะสาระถิ วัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา สัตถาเทวะมะนุสสานัง วัจจะโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวาพุทโธ วัจจะโสภะคะวาฯ

4. อะนุตตะรังสระณังคัจฉามิ อะนุตตะรังสิระสานะมามิ ปุริสะธัมมะสารถิสระณังคัจฉามิ ปุริสระธัมมะสาระถิ สิระสานะมามิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง สระณังคัจฉามิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง สิระสานะมามิ พุทธังสระณังคัจฉามิ พุทธังสิระสานะมามิ อิติปิโสภะคะวาฯ

5. อิติปิโสภะคะวารูปขันโธ อนิจจะลักขณะ ปาระมี จะสัมปันโน อิติปิโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวาเวทนาขันโธ อนิจจะลักขณะ ปาระมี จะสัมปันโน อิติปิโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา สัญญาขันโธ อนิจจะลักขณะ ปาระมี จะสัมปันโน อิติปิโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา สังขาราขันโธ อนิจจะลักขณะ ปาระมี จะสัมปันโน อิติปิโสภะคะวาฯ อิติปิโสภะคะวา วิญญาณะขันโธ อนิจจะลักขณะ ปาระมี จะสัมปันโน อิติปิโสภะคะวาฯ

6. อิติปิโสภะคะวา ปถวีจักรวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวะดิงสา ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา เตโชจักรวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวะดิงสา ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา วาโยจักรวาฬ จาตุมะหาราชิกา ตาวะดิงสา ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติ-ปิโสภะคะวา อาโปจักรวาฬ จาตุมะหาราชิกา ตาวะดิงสา ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิ-โสภะคะวา อากาสจักรวาฬ จาตุมหาราชิกา ตาวะดิงสา ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ

7. อิติปิโสภะคะวา ยามาธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาตุสิตา ธาตุสัม-มาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา นิมมานะระติ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา ภามาวะจะมะ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา รูปาวะจะระ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ

8. อิติปิโสภะคะวา ปถมฌาน ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาทุติยะฌาณ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาตาติยะฌาน ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา จาตุถะฌาน ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาปัญจะมะฌาน ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ

9. อิติปิโสภะคะวา อากาสานัญจายะตะนะ เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะ อะรูปาวะจะระ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาวิญญาณัญจายะตะนะ เนวะสัญญานาสัญญายะตะนะ อะรูปาวะจะระธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาอากิญสัญญายะตะนะเนวสัญญายะตะนะ อารูปาวะจะนะ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ

10. อิติปิโสภะคะวา โสตาปฏิมัคคธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาสักกิทาคา ปฏิมัคคะ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาอนาคา ปฏิมัคคะธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวา อรหัตตะปฏิมัคคะ ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ

11. อิติปิโสภะคะวา โสตาอระหัตตะปฏิผล ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโส-ภะคะวา สักกิทาคา อระหัตตะปฏิผล ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ อิติปิโสภะคะวาอะนาคามิ อระหัตตะปฏิผล ธาตุสัมมาทิยานะสัมปันโนฯ

12. กุสะลาธัมมา อิติปิโสภะคะวา อะอายาวะชีวัง พุทธังสระณังคัจฉามิ ชมภูทิปัญจะอิสะโร กุสะลาธัมมานะโมพุทธายะ นะโมธัมมายะ นะโมสังฆายะ ปัญจะพุทธานะมามิหังอาปามะ จุปะทิมะสังอังคุ สังวิธาปุกะยะปะ อุปะสะชะสุเหปาสายะโสโสสะสะ อะอะอะอะมิเตชะสุเนมะ ภูจะนาวิเวอะสังวิสุโรปุสะภุพะ อิสวาสุสุสวาอิกุ สะลาธัมมาจิตติวิอัตถิฯ

13. อิติปิโสภะคะวา อระหังอะอายาวะชีวัง พุทธังสระณังคัจฉามิ สาโพธิปัญจะอิสะโรธัมมาฯ

14. กุสะลาธัมมา นันทะวิวังโก อิติสัมมาสัมพุทโธ สุคะลาโนยาวะชีวัง พุทธังสระณังคัจฉามิ จาตุมะหาราชิกา อิสะโรกุสะลาธัมมา อิติวิชาจารณะสัมปันโน อุอุยาวะตาวะติงสา อิสะโร กุสะลาธัมมา นันทปัญจะสุคโตโลกะวิทู มะหาเอโอยาวะชีวังพุทธังสระณังคัจฉามิ ยามา อิสะโรกุสะลาธัมมา พรหมมาสัททะปัญจะสัตตะ สัตตาปาระมีอะนุตะโร ยะมะกะขะยาวะชีวัง พุทธังสระณังคัจฉามิฯ

15. ตุสิตาอิสะโรกุสะลาธัมมา ปุยะปะกะปุริสะธัมมสาระถิ ยาวะชีวังพุทธังสระณังคัจฉามิฯ

16. นิมมานะระติ อิสะโรกุสะลาธัมมา เหตุโปวลัตถาเทวะมะนุสสานัง ตะถะยาวะชีวัง พุทธังสระณังคัจฉามิฯ

17. ปะระนิมิตตะอิสโร กุสะลาธัมมาสังขาระขันโธ ทุกขัง อะนิจจังอะนัตตารูปขันโท พุทธปะผะยาวะชีวัง พุทธังสระณังคัจฉามิฯ

18. พห์มมาอิสระโร กุสะลาธัมมา นัจจิปัจจะยา วินะปัญจะ ภะคะวะตายาวะนิพพานังสระณังคัจฉามิ นะโมพุทธัสสะ นะโมธัมมัสสะ นะโมสังฆัสสะ พุทธิลาโลกะลากะระกะนา เอเตนะสัจเจนะ สุวัตถิโหนตุ หุลู หุลู หุลู ส์วาหายฯ

19. นะโมพุทธัสสะ นะโมธัมมัสสะ นะโมสังฆัสสะ วิตติ วิตติ วิตติ มิตติ มิตติ จิตติ จิตติ อัตติ อัตธิ มะยะสุ สูวัตถิโหนตุ หุลู ส์วาหายฯ

20. อินทะสาวัง มะหาอินทะวัง พรหมมะสาวัง มะหาพรหมมะสาวัง จักกะวัติสาวัง มะหาจักกะวัติสาวัง เทวาสาวัง มะหาเทวาสาวัง อิสิสาวัง มะหาอิสาวัง มุนนีสาวัง มะหามุน-นีสาวัง สัปปุรีสาวัง มะหาสัปปุริสาวัง พุทธะสาวัง ปัจเจกะพุทธสาวังอะระหัตตะสาวัง สัพพะสิทธิ วิชาธะรานังสาวัง สัพพะโลก อิริยาวังสาวัง เอเตนะสัจเจนะ สุวัตถิโหตูฯ
สุวัตถิโหตูฯ

21. สาวังคุณณัง วะชะพะลังเตชัง วิริยังสิทธิกรรมมัง นิพพานัง โมกขังคุยหะกังถานังสีลัง ปัญญะนิกขัง ปุญญังภาขะยัง ตับปังสุขังสิริรุปัง กุวิสสติเสนัง เอเตนะสัจเจนะสุวัตถิโหนตุ หุลู หุลู หุลู ส์วาหายฯ

22. นะโมพุทธัสสะ ทุกขังอะนิจจัง อะนัตตา รูปขันโธ เวทนาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญานะขันโธ นะโมอิติปิโสภะคะวาฯ

23. นะโมพุทธัสสะ ทุกขังอะนิจจัง อะนัตตา รูปขันโธ เวทนาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญาณะขันโธ นะโมส์วากขาโต ภะคะวะตาธัมโมฯ

24. นะโม ธัมมัสสะ ทุกขัง อนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ เวทนาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญานะขันโธ นะโม สะวากขาโต ภะคะวะตะธัมโม

25. นะโม ธัมมัสสะ ทุกขัง อนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ เวทนาขันโธสัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญานะขันโธ นะโม สุปะฏิปันโน ภะคะวะโตสาวะกะสังโฆ

25. นะโม ธัมมัสสะ ทุกขัง อนิจจัง อะนัตตา รูปะขันโธ เวทนาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญานะขันโธ นะโม สุปะฏิปันโน ภะคะวะโตสาวะกะสังโฆ

26. นโมสังฆัสสะ ทุขขังอะนิจจัง อะนัตตา รูปขันโธ เวทานาขันโธ สัญญาขันโธ สังขาระขันโธ วิญญานะขันโธ นะโมสุปฏิปันโน ภะคะวะโตสาวะกะสังโฆวาหะปริตังฯ

27. นะโมพุทยะ มะอะอุ ทุกขังอะนิจจัง อนัตตา ยาวะตัสสะหาโยโมนะ อุอะมะ ทุกขังอะนิจจังอะนัตตา อุอะมะอาวันทา นะโมพุทธายะ นะอะกะตินิสะระนะ อาระปะขุธัง มะอะอุทุกขังอนิจจังอะนัตตา จบแลฯ (วิปะสิต)

กรวดน้ำ

อิมินาปุญญะกัมเมนะ ด้วยเดชะผลบุญแห่งข้าได้สร้าง และสวดยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎกนี้ ขอไปให้ค้ำชูอุดหนุนบิดามารดา ผู้มีพระคุณ แล ญาติกา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์แลเจ้ากรรมนายเวร พระมหากษัตริย์ และมิตรรักสนิท เพื่อนศาลาสัตว์น้อยใหญ่ พระภูมิเจ้าที่ เจ้ากรุงพาลีนางพระธรณี นางพระคงคง พระยายมราช นายนิริยะบาล ทั้งท้าวจัตุโลกะบาล ศิระพุทธอำมาตย์ ชั้นจาตุมะลาราชิกาเบื้องบนจำถึงที่สุดพรหัสมาเบื้องต่ำตั้งแต่อเวจีขึ้นมาจนถึงมนุษย์โลก โดยรอบสุดขอบจักรวาล อนันตะจักรวาลคุณพระศรีรัตนตรัย และเทพยดาทั้งหลายตลอดทั้งอินทร์ พรหม ยม ยักษ์ คนธรรพ์ นาคา ท่านทั้งหลายที่ต้องทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ ท่านทั้งหลายที่ได้สุข ขอให้ได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยเดชะผลแห่งข้าอุทิศให้ไปนี้ จงเป็นอุปนิสัยปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตกาลเบื้องหน้าโน้นเทอญฯ

ยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก

(ต้นฉบับเดิม)

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ทานธรรม ชนะการให้ปวง

ท่านหลวงปู่ครูบาธรรมไชย ธมฺมชโย

อนิจฺจํ วฏฺสํขารา

"สรรมา"

"คนเราเลือกเกิดหาได้ไม่" เป็นพุทธโอวาสที่เป็นอมตะ ด้วยเหตุนี้เอง ธรรมชาติจึงสร้างให้ฝูงชนเรามีกำเนิดคล้ายคลึงกัน จะผิดแผกแตกต่างกันก็ตรงกาลเวลาและสภาวะของการเกิด จุดระยะช่วงเวลาและครอบครัวที่เราเกิดนี่เอง คือจุดที่สร้างให้คนเรามีสภาวะจิต สิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่แตกต่างกันไป ทั้งในด้านบุคคลิกลักษณะ ชีวิตจิตใจ สติปัญญา ความรู้ความสามารถ และสิ่งดีทั้งหลายทั้งปวง

ในทางด้านสังคมของเรานั้นยึดถือเอาสภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นหลักสำคัญของความเจริญเติบโตแห่งชีวิต ในด้านธรรมะนั้นถือว่าทุกอย่างย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม กล่าวคือสุดแล้วแต่ผู้นั้นจะยึดมั่นหลักธรรมปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรมจริยาอย่างไร ปรัชญาในโลกสมัยใหม่นั้นยึดถือหลักการดำเนินชีวิตหลายแบบอย่าง สุดแต่กลุ่มชนนั้นจะยึดถืออย่างไร อยากจะขอยกตัวอย่างเพียง 3 แบบ กล่าวคือ บุคคลใดที่จะเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จได้นั้นย่อมต้องอยู่ในสภาวะสิ่งแวดล้อมดีและได้รับการสนับสนุนให้มีสภาวะจิตงอกงามแต่ในกุศลจิต อีกแบบหนึ่งยึดถืออุดมการอุดมคติเป็นที่ตั้ง และแล้วต้องตั้งจิตใจให้มั่นคง ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ด้วยความอุตสาหะ วิริยะ มีสติ และยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต อีกแบบหนึ่งยึดมั่นแต่ความคิดการปฏิบัติให้ได้มาสิ่งต้องประสงค์ไม่คำนึงถึงว่าวิธีการกระทำนั้นจะถูกต้องหรือผิดหลักมนุษยธรรมอย่างไร จะฉ้อโกงฉ้อฉลอย่างไรไม่คำนึงถึง คิดอย่างเดียวคือสนองตัณหาแห่งตน

ท่านโปรดพิจารณาบุคคล 3 ลักษณะด้วยความใคร่ครวญ แล้วจะเห็นว่า แบบที่ 1 และที่ 2 คือบุคคลที่สร้างสังคม ส่วนแบบที่ 3 คือบุคคลทำลายสังคม บุคคลแบบที่ 3 นี้ มิใช่หรือที่สร้างความวุ่นวาย ความอยุติธรรมขึ้นในสังคมทุกวันนี้ ข้อคิดที่น่าละอายแก่บาปก็คือเพราะเหตุใดคนบางพวกบางกลุ่มจึงเทอดทูนบูชาคนแบบที่ 3 เพราะคนเหล่านั้นเกรงกลัวอิทธิพลตกเป็นทาสของเงินตรา บุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สิ้นคิดและอับจนด้วยปัญญาอันประเสริฐ ขอให้เราจงช่วยกันปรับปรุงสังคมค่านิยมเสียใหม่ เราควรยกย่องสรรเสริญแต่บุคคลที่ยึดมั่นกอรปแต่กรรมดีเท่านั้น นั่นคือการสร้างสังคมไทยและบ้านเมืองไทยของเราให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากคนชั่วทั้งหลายทั้งปวง

เราทราบดีว่าโลกนี้คือละครโรงใหญ่ ฝูงชนแต่ละบุคคลคือตัวละครที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมา ขอให้เราสำรวจตัวของเราเองด้วยสัจจะธรรม คือความรู้แจ้งรู้จริงประพฤติแต่พฤติกรรมดี ยึดมั่นในธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือองค์พระศาสดาที่ท่านศรัทธา บูชาเคารพนับถือ บ้านเมืองของเราจะอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

ความเจริญก้าวหน้าของโลก ของประเทศชาติจะเกิดขึ้นได้หลาย ๆ วิถีทางเพียงแต่ขอให้เราปฏิบัติให้ถูกต้องอย่างดียิ่งเท่านั้น อาทิเช่นในปัจจุบันนี้เรามักจะโต้เถียงกันว่า เราต้องฝึกอบรมแก้ไขบุคคลให้ยึดมั่นปฏิบัติธรรมะ มีระเบียบวินัยให้ดีเสียก่อน การแก้ไขสภาวะทางเศรษฐกิจก็จะดีขึ้น บางคนก็ว่า ต้องแก้ไขเศรษฐกิจเรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องรายได้ของบุคคลของประเทศชาติให้ดีเสียก่อน การเข้าใจเรื่องธรรมะจะสำเร็จและลุล่วงได้โดยง่าย บุคคลกลุ่มที่สามฉลาดกว่ากลุ่มอื่นกล่าวว่าเราต้องแก้ไขระเบียบวินัย ปลูกฝังธรรมะ ควบคู่ไปพร้อมกันการแก้ไขเรื่องปากเรื่องท้องคือเศรษฐกิจนั่นคือหนทางแห่งความสว่าง ขอฝากไว้เป็นการบ้านแด่ท่านผู้เจริญแล้วทั้งหลายในโอกาสนี้ด้วย

สังคมไทยของเราในทุกวันนี้ เป็นสังคมที่ฟุ่มเฟือยซึ่งหาข้อยุติมิได้ เราขาดระเบียบขาดวินัย บางคนเห็นแก่ตัวอย่างร้ายกาจ มีความโลภติดอยู่ในกมลสันดาน ขัดล้างไม่ออก เห็นแก่ได้ ฉ้อฉลเอา โกงเอา สร้างเล่ห์เพทุบายด้วยประการทั้งปวง หาความอิ่มความพอไม่ บุคคลเช่นนี้เราควรสกัดกั้นด้วยการปิดล้อมของสังคม กล่าวคือ กำจัดด้วยธรรมะ กำจัดด้วยการสกัดกั้นอิทธิพลอาศัยผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ และปิดล้อมด้วยการไม่คบหาสมาคมด้วย ต้องปล่อยให้อยู่โดดเดี่ยว ถ้าสังคมร่วมมือกันจริง ๆ ย่อมกำจัดคนเหล่านี้ได้ หากแต่สังคมเรามีคนสิ้นคิด เห็นแก่ได้ เห็นแก่ความสุขส่วนตัว เต็มไปด้วยตัณหา บุคคลมิพึงประสงค์ของสังคม จึงมีชีวิตอยู่รอดมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

เรา ๆ ท่านมักจะได้ยินได้ฟังเสียงพร่ำบ่นกันอยู่เสมอว่า ยากจน เงินไม่พอใช้ ชักหน้าไม่ถึงหลัง พฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้นได้เสมอกับบุคคลที่ไม่สำรวจสภาพแห่งตน หรูตัวเอง หลอกตัวเอง ประชดตัวเอง เพื่อให้มีชีวิตดำรงสุขดังผู้ใช้ชีวิตฟุ่มเฟือยหรูหรา หาได้ยอมรับสภาพแห่งความเป็นจริงไม่ ใครก็ตามที่หลงตัว ลืมตัว หรูตัว ขาดสติสัมปชัญญะ ก็ย่อมประพฤติปฏิบัติตนไปในทางอบายมุข สนองตัณหาให้กับตัวเองอยู่เสมอ เราต้องระงับความฟุ่มเฟือย ตัดความเห็นแก่ตัวออกให้ได้ นึกถึงสภาพความเป็นจริงแห่งตน ว่าคนเรานั้นจะมีสภาวะความเป็นอยู่ดังปรารถนานั้น ต้องตั้งมั่นอยู่ในสภาวะจิตที่ ขยันหมั่นเพียร มีสติ มีความเสียสละ มีระเบียบวินัย และยึดมั่นในธรรมะด้วยความพินิจรอบคอบ

เราคงทราบดีว่า โลกนี้คือละครโรงใหญ่ ท่านเปรียบเสมือนตัวละคร กรุณาเล่นละครยึดมั่นในการแสดงที่แสดงออกเป็นผู้มีคุณธรรมอันดีงาม แต่มิใช่ออกมาในบทบาทของผู้ไร้คุณธรรม ท่านคงทราบดีมากขึ้นไปอีกว่า ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า ไม่มีอะไรในโลกนี้จะจีรังยั่งยืน ทุกสิ่งทุกชีวิตจะต้องร่วงโรยไปตามกาลเวลาที่สุดของที่สุดของวัตถุก็คือ ความผุกร่อนหักพัง ที่สุดของชีวิตก็คือเชิงตะกอนหรือสุสาน สถานที่นี้มิใช่หรือที่เรา ๆ ท่านจะต้องเดินไปหยุด ณ ที่นั้น และแล้วท่านก็พบว่าท่านไม่สามารถเอาอะไรไปได้เลย ลูกเมียสุดที่รักของท่าน ทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งจะ

ได้มาโดยวิธีใดก็ตาม ท่านเอาไปไม่ได้ และเมื่อนั้นหรือก่อนท่านจะเข้าสู่เชิงตะกอนหรือหลุมฝังศพ กฎแห่งกรรมก็จะตอบสนองท่านอย่างไม่มีปัญหานั่นคือเสียงสาปเช่งหรือสรรเสริญข้อให้นึกถึงสัจจะแห่งตนเอง คือ ความเป็นจริง ในทุกวันนี้ผู้คนส่วนใหญ่มีชีวิตดำรงอยู่บนพื้นฐานแห่งความหลง หรู หลอกตนเอง คนเราหลอกตัวเองได้ก็ย่อมหลอกผู้อื่นได้ บุคคลผู้นั้นมีคุณค่าต่ำกว่าสิ่งปฏิกูลเสียอีก

เมตตาธรรมคือเครื่องค้ำจุนโลก โปรดมีสติเถิดจะประเสริฐทุกวัน ท่านจะถูกยกย่องว่าเป็นอัญญูมณีอันล้ำค่า หรือข้าวเปลือก หรือสิ่งปฏิกูลนั้น ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมที่ท่านได้สร้างไว้ปฏิบัติเอาไว้ ลูกหลานหรือทายาทของท่านจะภาคภูมิใจ ยกย่องสรรเสริญหรือสาปแช่งนั้นย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม เรามาตัวเปล่าแต่เมื่อเรากลับไปบ้านเก่าคงเหลือแก่เถ้าถ่านกระดูกป่น ๆ มีอะไรบ้างในโลกนี้ที่เที่ยงแท้แน่นอนมากไปกว่าความตาย

เจ้ามัวเมาสรรเสริญยศลาภศักดิ์
คนไม่รักคนสาปแช่งและกังขา
เมาลาภยศสักการะไม่สร่างซา
ตายแล้วหนาคนสาปแช่งแรงทั้งเมือง
เมื่อเจ้ามานั้นมีอะไรเจ้า
เจ้ามัวเมาหลงกิเลสสมเพชเหลือ
เจ้าลุ่มหลงกินไม่เลือกแสนระเบือ
เจ้าไม่เหลือแม้แต่ร่างเมื่อเจ้าไป

การพัฒนาคน

สุมาลี อุทัยเฉลิม

ท่านผู้อ่านที่เคารพ โปรดอย่าได้มีความสงสัยแต่ประการใดเลยว่า ผู้เขียนมาสาธยาย เรื่อง การพัฒนาคนเพื่อประโยชน์อะไร ผู้เขียนมีเจตนาเพียงทบทวนความทรงจำท่านผู้อ่านเพื่อจะได้พัฒนาตนเอง เมื่อท่านได้พัฒนาตนเองจนประสบความสำเร็จแล้ว ท่านจะได้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นและลูกหลานของเราสืบไป

การพัฒนาตนเองหรือการพัฒนาคนนั้น เรามีหลักการ วิธีการง่าย ๆ ดังนี้ คือ การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาการใช้เวลา การพัฒนาการใช้เงินตรา การพัฒนาการศึกษาหาความรู้ และการพัฒนาจิตใจ จะขอกล่าวสรุปโดยย่อดังนี้

1. **การพัฒนาบุคลิกลักษณะของคน** ในเรื่องของบุคลิกนั้นเป็นเครื่องหมายชี้บอกถึงคุณภาพของคน ๆ นั้นลักษณะหนึ่ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาบุคลิกในทุก ๆ ด้านให้ดีและเหมาะสม เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม สิ่งเหล่านี้ได้แก่

การพูด เราจะต้องพัฒนาคำพูดให้มีวาจาสุภาพเรียบร้อย มีความจริงใจ พูดแล้วก่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ฟัง รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่พูดก้าวร้าวผู้อื่น หรือพูดพล่อย ๆ (คือพูดแล้วมาคิดทีหลังควรจะต้องคิดก่อนแล้วจึงพูด) ควรจะกล่าวแต่มธุรสวาจา เพื่อแสดงถึงจิตใจอันสูงส่งของผู้พูด ถ้าพูดแล้วจะไปกระทบกระเทือนถึงผู้อื่นก็ไม่ควรทำ และสิ่งสำคัญคือถ้าไม่รู้ในสิ่งใดแล้วก็อย่าอวดรู้ จะถูกตำหนิว่าโง่แล้วอวดฉลาด ควรจะต้องยอมรับสภาพความเป็นจริงแห่งตน เพื่อจะได้เกิดสติปัญญาในภายหลัง คือ ฟังปราชญ์ หรือผู้รู้ทั้งหลาย ท่านจะได้ประโยชน์มากกว่า ท่านคงทราบดีว่า การพัฒนาคนหรือพัฒนาตนเองนั้นเราต้องรู้จักฝึกตนเองให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่สังคมแก่ลูกหลาน อาทิเช่น เวลาอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่าในสภาวะของการประชุมสัมมนาหรือมีการเลี้ยงรับรอง เลี้ยงชุมนุมเพื่อนมิตรสหาย ในโอกาสใด ๆ ก็ตาม เราจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องรู้จักบังคับใจตัวเองในการดื่ม การรับประทานและการพูด กรุณานึกถึงสมบัติผู้ดี กรุณาอย่าเห็นแก่ตัว และโปรดมีสติสัมปชัญญะเถิด ความเจริญด้วยประการทั้งปวงจะบังเกิดขึ้นกับตนเองและหมู่คณะ คำพังเพยที่ว่า "พูดได้ ทำได้ ตามใจคือไทยแท้" นั้นล้าสมัยไปเสียแล้ว

การแต่งกาย จำเป็นจะต้องมีความเรียบร้อย สะอาดหมดจดทุกชิ้นส่วนที่สวมใส่ ไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องแต่งกายที่มีราคาแพง แต่เน้นในเรื่องของความสะอาด ความสุภาพ เรียบร้อย เป็นสำคัญ และจะต้องถูกกาลเทศะ เป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป

การเดิน-ยืน-นั่ง กรุณาเดินให้เป็นสุภาพชน และปรับปรุงบุคลิกในการเดินให้ดี เรามักจะมองข้ามไปและปล่อยตัวตามสบาย อย่างเช่น เดินหลังงอ ๆ บ้าง เดินตามเข็มนาฬิกาบอกเวลาอีก 10 นาทีบ่าย 2 โมงบ้าง หรืออีก 5 นาทีบ่ายโมงบ้าง มองแล้วไม่น่าดู ควรจะเดินให้เท้าบอกเวลา

เที่ยงตรง หลังตรง อกผาย ไหล่ผึ่ง มือทั้งสองข้างแกว่งไปมาพองาม รวมทั้งการยืน การนั่ง ก็เช่นเดียวกัน ควรจะให้เหมาะสม น่าดู สุภาพ เรียบร้อย ถูกกาลเทศะ จำเป็นจะต้องระมัดระวังอย่าปล่อยตัวตามสบายจะติดเป็นนิสัยและเสียบุคลิกไปอย่างน่าเสียดาย

กิริยามารยาท เป็นบุคลิกที่แสดงออกอย่างเด่นชัด โดยไม่สามารถจะปกปิดได้ สามารถบ่งถึงธาตุแท้ และอุปนิสัยใจคอของผู้นั้นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะใบหน้าและแววตาจะเป็นสื่อแสดงออกได้มากที่สุด ถึงความจริงใจหรือความเสแสร้ง ความโกรธหรือความไม่พอใจ ฉะนั้นผู้ที่รู้ตัวเองว่ามีอารมณ์แสดงออกทางใบหน้านั้นควรจะต้องระมัดระวังให้ดี ต้องสามารถควบคุมอารมณ์และความรู้สึกที่แสดงออกให้ได้ ก็จะสามารถพัฒนาบุคลิกของตนได้ โดยปกติแล้วคนเรามักจะชอบหรือพอใจคนที่มีใบหน้ายิ้มแย้ม แจ่มใส ร่าเริงอย่างถูกกาลเทศะ ไม่ควรแสดงอารมณ์ออกทางใบหน้า นอกจากจะบ่งถึงว่าผู้นั้นไม่สามารถควบคุมสติได้แล้ว ยังเป็นการแสดงมารยาทที่ไม่น่าดูออกมาอีกด้วยและจะเสียบุคลิกไปทันที ควรจะต้องระวัง ถ้าจะเป็นการฝืนนิสัยเดิมไปบ้างก็จำเป็นต้องทำ เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นลักษณะของผู้นำที่มีคุณภาพ

การรับประทานอาหาร ผู้เขียนอยากจะขอเน้นเรื่องนี้อีกครั้ง เพราะเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ที่จะต้องร่วมสังคม การรับประทานอาหารเป็นบุคลิกที่แสดงออกถึงคุณภาพของคนอีกทางหนึ่งซึ่งมองข้ามไม่ได้ จำเป็นจะต้องฝึกมารยาทการรับประทานอาหารทั้งในบ้านและนอกบ้าน เริ่มด้วยการนั่งจะต้องนั่งในท่าตัวตรงแขนทั้งสองข้างไม่ควรวางบนโต๊ะเวลารับประทาน การลุกจากโต๊ะอาหารจะต้องกล่าวขอโทษทุกครั้ง การจับช้อนส้อมให้ถูกวิธี การตักอาหารเข้าปาก ต้องสุภาพเรียบร้อยโดยเฉพาะอาหารที่เป็นน้ำแกง เวลาทานจะต้องใช้ด้านข้างของช้อนเข้าปากเพื่อไม่ให้เกิดเสียงได้เป็นอันขาด เรามักจะพบเสมอกับผู้ที่รับประทานแล้วเกิดเสียงดัง โดยเจ้าตัวก็ไม่ทราบ แต่ผู้ที่ร่วมรับประทานด้วยจะรังเกียจและตำหนิได้ ฉะนั้นพึงต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ให้มาก และถ้ารับประทานร่วมกันหลายคนควรจะแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีน้ำใจไม่ควรแสดงความเห็นแก่ตัว

2. การพัฒนาการใช้เวลา จะเห็นว่าคนไทยเราส่วนใหญ่ใช้เวลากันอย่างฟุ่มเฟือย อย่างเช่น การประชุม ส่วนใหญ่มักจะทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดความเบื่อหน่าย ไร้สาระ เสียเวลาโดยไม่คุ้มค่า เรามักจะเกรงใจกันในที่ประชุมใครสามารถพูดก็พูดอยู่คนเดียว ทั้ง ๆ ที่หาสาระประโยชน์ไม่ได้ บางทีเรื่องที่จะประชุมมีเนื้อหาเพียงนิดเดียว ก็พูดกันเสียยืดยาว โต้เถียงกันอย่างไร้เหตุผลบ้าง ไม่มีการเตรียมตัวศึกษาข้อมูลมาบ้าง บางครั้งก็มีคำถามออกมาอย่างไม่ฉลาดบ้าง บางครั้งก็พูดนอกเรื่องบ้าง ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ ทำให้การประชุมนั้นไม่มีประสิทธิภาพและไม่บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นการที่จะทำงานให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติจึงไม่บังเกิดผลเท่าที่ควร ยิ่งไปกว่านั้นเรามักจะมั่วสุมอยู่กับการใช้เวลาให้เกิดความสุขแก่ตนเองมากเกินไป เลยกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยเฉพาะการรับประทานอาหาร หรือการพบปะสังสรรค์ เป็นสมัยนิยมเสียแล้วที่จะต้องไปรับประทานอาหารตามภัตตาคารโก้หรูที่เคล้าไปด้วยเสียงเพลง และสุรานารี ทำให้เพลิดเพลินจนลืมถึงหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ ข้าราชการบางคนออกจากที่ทำงาน 11.00 น. กลับมาทำงานตอนบ่าย 15.00 น. นี่แหละความเจริญของบ้านเมืองจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ถ้ามีข้าราช

การไทยบางคนที่มีความรู้สึกเหมือนถนนคอนกรีตเช่นนี้ ขอได้โปรดปรับปรุงแก้ไขนิสัยที่น่ารังเกียจเหล่านี้เสีย หน้าที่การงานก็คงจะเจริญกว่าที่เป็นอยู่อีกมาก เวลาการเข้าทำงานก็เช่นเดียวกัน บางคนถือคติ "มาแบบไทย ไปแบบฝรั่ง" คือ เวลามาทำงานมักจะสายเป็นประจำ แต่เวลากลับตั้งตาคอยแล้วบางทีกลับก่อนเวลาเสียอีก โดยเฉพาะผู้ที่มีตำแหน่งสูง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้กิจการงานจะเจริญได้อย่างไร เราไม่ค่อยจะคิดคำนึงถึงผลเสียหายเหล่านี้ยิ่งไปกว่านั้นสภาพการหลอกตนเอง หรูตนเองก็เกิดขึ้นด้วยประการทั้งปวง เพื่อปกป้องปกปิดความผิดแห่งตน ที่สุดของที่สุดก็คือ กลับกลายเป็นคนไร้เหตุผลหรือปราศจากความอาย โปรดใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองต่อหน้าที่การงานของท่านเถิด นอกจากท่านจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสติแล้ว ความเจริญจะได้เกิดกับตัวท่านเองและส่วนรวม

3. การใช้เงินตรา เรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน คนในบ้านเมืองไทยเรานี้ใช้ทรัพย์สินเงินทองกันอย่างฟุ่มเฟือยมากที่สุดบนพื้นพิภพนี้ ยิ่งไปกว่านั้นบางครั้งบางคราวยังขาดเหตุผล ไม่รู้คุณค่าของเงินฟุ้งเฟ้อ เลียนแบบกันโดยไม่คำนึงถึงสภาพฐานะแห่งตน ดังสุภาษิตที่ว่า "เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง" หรือทำตัวเป็นนักบุญผู้เสียสละ โดยไม่คำนึงถึงว่าตัวเองจะได้รับความเดือดร้อนอย่างไร นักปราชญ์กล่าวไว้ว่า "เราต้องช่วยตัวของเราเองให้ได้ก่อนจึงจะช่วยผู้อื่น" การทำบุญขึ้นอยู่กับปริมาตรของเงินตราของท่าน มิใช่อยู่ที่การเอาหน้า เอาตา หรือเพราะบ้ายอหลงคำสรรเสริญเยินยอจากผู้อื่น เราสังเกตดูได้จากการใช้ชีวิตใช้เวลาและเงินตราของพี่น้องร่วมชาติของเราตามภัตตาคารต่าง ๆ สถานที่เริงรมย์พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ ขออนุญาตพูดความจริง ๆ กันดีกว่า ว่าผู้ที่ไปแสวงหาความสุขเหล่านั้นมีเงินเหลือใช้สักกี่เปอร์เซ็นต์ บางคนไปหาความสำราญเพราะอยากจะเสริมแต่งสภาพจิตใจของชีวิตให้ชุ่มชื่นเพราะมีเงินเหลือใช้ แต่บางคนไปเสริมแต่งสภาพจิตใจของชีวิตทั้ง ๆ ที่เงินในกระเป๋าไม่มี แต่ก็ไปประชดชีวิตเล่น แน่นอนพฤติกรรมเสีย ๆ ย่อมเกิดตามมาภายหลัง อาทิเช่น เกิดความบาดหมางทะเลาะวิวาทในครอบครัว เกิดการประพฤติผิดศีลห้า เกิดการคอรัปชั่น เกิดการก่ออาชญากรรม กรุณาเถิดโปรดอย่าใช้ชีวิตใช้เงินตราของท่านจนขาดสติสัมปชัญญะเลย เพราะมีแต่โทษด้วยประการทั้งปวงและจะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีต่อลูกหลานของท่านต่อไป

4. การพัฒนาการศึกษาหาความรู้ เป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคลประกอบกับการศึกษาที่รัฐพึงให้แก่ประชาชน เรามักจะกล่าวกันว่า รัฐให้การศึกษาแก่ปวงชนในภาคบังคับ คือ การอ่านออกเขียนได้เพียงเท่านี้ก็เป็นการเพียงพอแล้ว เป็นการวางแนวปรัชญาการศึกษาที่ผิดพลาดอย่างมากเพราะเหตุว่าการให้การศึกษากับปวงชนนั้น ต้องให้ครบองค์กรของการศึกษา กล่าวคืออ่านออกเขียนได้ เข้าใจซาบซึ้งในภาษา สามารถใช้เป็นสื่อสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดีพอเหมาะพอควรแก่บุคคลตามลักษณะสภาพของคน มีความริเริ่มสร้างสรรค์มีจิตใจที่ยึดมั่นในศาสนา และมีการประกอบอาชีพด้วยสัมมาปฏิบัติ นอกจากนี้แล้วสื่อสารมวลชนที่เราถือกันว่าเป็นสถาบันการศึกษา หรือเป็นมหาวิทยาลัยเปิดระดับสูงของชาติ จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องเผยแพร่ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมที่ดี ความริเริ่มสร้างสรรค์ให้แก่ปวงชน จะต้องสำนึกในสภาวะหน้าที่แห่งตนให้จงดี มิใช่เพียงปัดสวะให้พ้นหน้าบ้านเท่านั้น บทเรียนที่ปวงชนควรได้รับจากสื่อสารมวลชนนั้นมีค่ามหาศาล แต่คุณค่ามหาศาลนี้จะมุ่งไปทางดีหรือทางเสื่อมนั้นเป็นสิ่งชี้บอกเหตุของกลุ่มชนที่เรียกตนเองว่าสื่อสารมวลชน ว่ามี

สติปัญญาล้ำเลิศเพียงใด และยิ่งไปกว่านั้นยังบ่งชี้ให้เราเห็นได้อีกว่า สื่อมวลชนนั้นมุ่งหน้าเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีพหูสูตรมีสติสัมปชัญญะ มีจิตใจสูงส่งสมกับถูกยกย่องให้เป็นฐานันดรที่ 4 อย่างไร หรือปลอมแปลงตัวมาในคราบของสื่อสารมวลชน แต่ยังมีจิตใจอยู่ในคราบของนักการค้าผู้กระหายจะแพร่เชื้อโรคให้กับสังคม หรือแดร็กกิวล่าผู้กระหายเงินตรา องค์ประกอบของผู้เรียกตนเองว่าสื่อสารมวลชนในบ้านเมืองไทยเรานี้ ยังมีระดับความแตกต่างกันอยู่มาก บางคนทำหน้าที่ของสื่อสารมวลชนด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ เผยแพร่ความรู้สิ่งดีริเริ่มสร้างสรรค์ สร้างความสามัคคีธรรมในชาติ นับได้ว่าเป็นบุคคลที่น่ายกย่องสรรเสริญยิ่ง ส่วนบางคนนั้นหลงตัวหรูตัว ขาดสติสัมปชัญญะชอบปั้นน้ำเป็นตัว ชอบสร้างความแตกแยกให้กับบุคคลในชาติ กล่าวหาโจมตีผู้อื่นให้เสียหายด้วยความเท็จ บุคคลเหล่านี้ยังต้องการ การพัฒนาทางจิตใจและสติปัญญาอีกมาก ส่วนอีกประเภทหนึ่งไม่เคยลืมตาอ้าปากหันมาดูสภาพสภาวการณ์อันเสื่อมโทรมของสังคม แทนที่จะช่วยกันแก้ไขปรับปรุงสังคม แต่กลับสร้างสถานการณ์หรือแพร่ข่าวที่ก่อให้เกิดความหวาดกลัว หวาดระแวง และความเสื่อมโทรม เพิ่มให้กับสังคมเป็นทวีคูณ

ขอท่านผู้มีสติได้โปรดพิจารณาด้วยความรอบคอบ และใช้วิจารณญานของท่านเองพิจารณาถึงสื่อสารมวลชนแต่ละประเภทดูเองแล้วกันว่าท่านสมควรที่จะพัฒนาใฝ่หาความรู้จากสิ่งเหล่านั้นให้เกิดความมีพหูสูตรแก่ตัวท่านเองอย่างไรบ้าง และการพัฒนาศึกษาหาความรู้ให้แก่ตนเองนั้นก็ไม่จำเป็นจะต้องได้มาจากสื่อสารมวลชนทุกประเภทเท่านั้น ท่านยังสามารถที่จะใฝ่หาได้จากประสบการณ์ โดยใช้การสังเกต พฤติกรรมของคนในสังคมที่เราพบเห็น การฟังปราชญ์หรือผู้รู้ การศึกษาค้นคว้าจากตำรา การเรียนรู้ด้วยตนเองโดยวิธีการต่าง ๆ ยังมีอีกมากสุดแล้วแต่ท่านจะมีความขวนขวายกระตือรือร้น ที่จะไขว่คว้าหาความรู้มาใส่ตนได้อย่างไร และมากน้อยเพียงใด พอที่จะทำให้ท่านได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพดีในสังคมได้

5. **การพัฒนาจิตใจ** จะเห็นว่าประเทศของเราต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดีได้ และการที่บุคคลในสังคมต้องได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนเพิ่มขึ้น มีความสงบสุขน้อยลง เหตุที่สำคัญประการหนึ่งก็คือบุคคลในสังคมนั้นไม่พัฒนาทางด้านจิตใจ โดยมองข้ามไปเห็นความสำคัญทางด้านวัตถุกันเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นทุกวันนี้ตราบใดที่มีความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นเพียงไร ความเจริญทางจิตใจก็ลดน้อยลงเพียงนั้น

วิธีการที่จะพัฒนาทางด้านจิตใจได้ดีที่สุดก็คือ ต้องอาศัยศาสนา จะรอให้ปลูกฝังทางการศึกษาก็คงไม่ทันการแน่ อาศัยศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจจะดีที่สุด จะเป็นศาสนาใดก็ได้ทุกศาสนาสอนให้คนประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีที่ชอบเหมือนกันหมด แต่เรามักจะเหินห่างศาสนากัน จะเป็นด้วยเหตุผลใดก็ตาม จึงทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ถูกครอบงำไปด้วยอำนาจของกิเลส คือ โลภ โกรธ หลง ทำให้เป็นผู้ขาดสติและมีจิตใจต่ำ ความโลภ มักจะทำให้คนเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ เกิดการทุจริตคดโกง เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น มุ่งแต่จะแสวงหาทรัพย์สมบัติและอำนาจวาสนาให้แก่ตนเอง ญาติพี่น้องและพวกพ้องของตนเท่านั้น โดยไม่คำนึงว่าจะสมควรหรือถูกศีลธรรมหรือไม่ ส่วน ความโกรธ

ก็จะทำให้คนมีจิตใจโหดร้าย อาฆาตพยาบาทผู้อื่น ทำให้ขาดสติ พูดและทำในสิ่งที่ไม่ควรจะพูดและทำ และความหลง ก็จะทำให้คนมัวเมาลุ่มหลงในทรัพย์สมบัติ อำนาจวาสนา กามารมณ์ หลงในคำสรรเสริญเยินยอ ไม่เข้าใจความจริงของชีวิตที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนแต่เป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้และเป็นทุกข์ ฉะนั้นไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถขูดเกลาสภาพจิตใจที่เต็มไปด้วยกิเลสทั้ง 3 นี้ได้นอกจากศาสนา เพราะศาสนาสามารถสอนให้เรารู้จักผิดชอบชั่วดี ศาสนาสอนให้เรารู้จักประมาณตน และศาสนาสอนให้เราทำความดีในวิถีทางที่ถูกที่ควร เราจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาจิตใจของเราโดยเรียนรู้ให้เข้าใจซาบซึ้งถึงคำสอนต่าง ๆ และสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้จริง ขอท่านได้โปรดช่วยกันหันมาสนใจทางด้านศาสนากันให้มากยิ่งขึ้น เพื่อความสงบสุขของสังคม จะเห็นว่าสังคมที่เจริญก้าวหน้าจะต้องเจริญทั้งด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป สังคมใดเจริญแต่ด้านวัตถุหรือด้านเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว สังคมนั้นจะขาดความสมดุล จะหาความสงบสุขได้ยาก คนอาจจะมีความสะดวกสบายมากขึ้นแต่มีความสงบสุขน้อยลง ในปัจจุบันนี้ บ้านเมืองของเรามีความเจริญทางด้านวัตถุก้าวหน้าไปกว่าความเจริญทางจิตใจมาก จิตใจของคนก็เสื่อมจากศีลธรรม จึงทำให้คนมีความสงบสุขน้อยลง ทำให้สังคมเดือดร้อนวุ่นวายด้วยปัญหาต่าง ๆ อาชญากรรมก็เพิ่มมากขึ้น และมีความรุนแรงยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าสังคมที่เจริญในทางวัตถุมากเพียงใดอัตราส่วนของประชาชนที่เป็นโรคจิตโรคประสาทจะเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น ฉะนั้น ขออย่าให้เราสนใจแต่ในเรื่องวัตถุหรือเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ขอให้เราสนใจในเรื่องศาสนาศีลธรรมและจิตใจด้วย เมื่อเราหาทรัพย์และปัจจัย 4 มาบำรุงร่างกายของเราแล้วก็ขอให้เราหาธรรมะซึ่งเป็นปัจจัยที่ 5 มาบำรุงจิตใจของเราด้วยเถิด เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของเราให้ได้รับความสุขและความสำเร็จในชีวิต สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองและสังคมได้

ท่านที่เคารพ การพัฒนาคนนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมไทยและบ้านเมืองไทยของเราให้อยู่ดีกินดีร่มเย็นปลอดภัยเป็นสุข ถ้าเรา ๆ ท่าน ๆ ทุกคนต่างสำรวจตนเอง ต่างได้รู้สำนึกในหน้าที่แห่งตน และรู้จักฝึกกายใจแห่งตนให้มีแต่กุศลจิตปฏิบัติแต่กุศลกรรม ความปรารถนาของเราย่อมประสบความสำเร็จสมหวัง การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลานเป็นมรดกอันล้ำค่า ขอให้เราพัฒนาตัวของเราเองให้ดีที่สุด นั่นหมายถึงเราเป็นกระจกส่องให้ลูกหลานได้เห็นแต่สิ่งที่ดีงาม อันเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเอง สมกับพุทธวัจนะที่ว่า **“ตนที่ฝึกดีแล้ว เป็นแสงสว่างของบุรุษ”**

จุดเสื่อมโทรมของสังคม

สรรเสริญ อุทัยเฉลิม

ท่านที่เคารพในทุกวันนี้เรา ๆ ท่าน ๆ ได้แต่พร่ำบ่นกันว่า บ้านเมืองเราขาดระเบียบวินัยไม่เป็นประชาธิปไตย หาความสบายใจหาได้ไม่ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าหวนกลับมานึกถึงลูกหลานของเรา ส่วนมากเราก็ยิ่งรู้สึกวิตกทุกข์ร้อนมากขึ้น เพราะเขาเหล่านั้นบางหมู่เหล่าสร้างแต่ความทุกข์ใจหนักอกหนักใจให้กับเรา ๆ ท่าน ๆ และสังคม ทุกคนได้แต่พูด และไม่มีโอกาสจะเสนอข้อคิดเห็นหรือมีโอกาสปฏิบัติได้อย่างจริงจัง โอกาสนี้จึงขอทบทวนความทรงจำเพื่อกระตุ้นเตือนท่านทั้งหลายว่า บ้านเมืองของเรานี้ เป็นของคนไทยที่รักชาติศาสนาองค์พระมหากษัตราธิราชเจ้าทุกผู้ทุกนาม มิใช่ผูกขาดโดยกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง ขอได้โปรดกรุณาช่วยกันเอาใจใส่ดูแลลูกหลานของเราให้จงดี ถ้าเราฝึกอบรมเขาเหล่านั้นไม่ได้ ขอให้ปลงเสียว่าเป็นเรื่องของกฎแห่งกรรม คนเราในสังคมย่อมมีสูงต่ำดำขาวดีร้ายเลวอยู่ผสมกันซึ่งเป็นธรรมดาธรรมชาติของสังคมทั่ว ๆ ไป

ขอให้เรามาพิจารณาดูว่าจุดเสื่อมโทรมของสังคมนั้นมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากเหตุอันใด จึงขอฝากข้อคิดไว้ช่วยกันพิจารณาแก้ไขกันต่อไป

สถาบันผลิตครู ท่านคงไม่สงสัยว่า เพราะเหตุใดสถาบันผลิตครูซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมอย่างไร จึงขอทบทวนความทรงจำและเหตุผลว่า สถาบันผลิตครูนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างครูหรือพ่อพิมพ์ แม่พิมพ์ของชาติ ออกมาอบรมสั่งสอนปลูกฝังบ่มนิสัย ลูกหลานหรือลูกศิษย์ของเราให้เป็นผู้ดีพร้อม คือ ดีนอกและดีใน ตราบใดผู้ที่จะเป็นครูขาดคุณสมบัติของความเป็นครูย่อมเป็นครูที่ดีหาได้ไม่ ต้องมีสติปัญญาดี มีความรู้ดี มีศรัทธาในความเป็นครู มีบุคคลิกลักษณะเป็นผู้นำ มีพรสวรรค์ในการถ่ายทอดวิชาความรู้และมีมนุษยสัมพันธ์อันดี เป็นผู้มีสมบัติผู้ดี เป็นต้น นักศึกษาครูสมควรอย่างยิ่งจะต้องถูกฝึกอบรมปลูกฝังสั่งสอน บ่มนิสัยในสิ่งดีดังกล่าวแล้วอย่างกวดขัน อีกทั้งถ้าเป็นนักกีฬาและสุภาพชนก็ยิ่งจะเป็นครูที่ดีเป็นทวีคูณ ในปัจจุบันนี้เราหาครูที่มีลักษณะดังกล่าวพอ ๆ กับการงมเข็มในมหาสมุทร วิทยาลัยการศึกษาและสถาบันผลิตครูของเราขาดความเข้มข้นและพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว วิทยาลัยการศึกษาก็ดีสถาบันการศึกษาของครูก็ดีดูเหมือนจะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตครูออกมายังขาดคุณภาพที่ดีดังเรา ๆ ท่าน ๆ ปรารถนา อุปมาอุปมัยดั่ง แม่ปูผู้ซึ่งเดินไม่ตรงทางฉันใด จะเอาความรู้ความสามารถจากไหนมาอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานปูเดินให้ตรงทางได้ "ตนที่ฝึกยังไม่ดีพอ เป็นภัยมืดแก่สังคม"

สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาทุกระดับชั้น เราขาดการฝึกอบรมสั่งสอนปลูกฝัง บ่มนิสัยสิ่งดีงาม ระเบียบ วินัย ความริเริ่มสร้างสรรค์ ทั้งหลายทั้งปวงให้กับเยาวชนของชาติ (หมายถึงบุคคลที่อายุ 7 ปี - 25 ปี ที่ปกติวิสัยศึกษาอยู่ในโรงเรียนหรือสถาบันทุกระดับการศึกษา) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชั้นอนุบาล-ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เรามุ่งมั่นในด้านวิชาการมากกว่าปฏิบัติการซึ่งก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร รวมทั้งในด้านศีลธรรมจรรยา สมบัติผู้ดี ระเบียบวินัย ก็ยังทุพพลภาพ ยิ่งไปกว่านั้นเราจะเห็นได้ว่าในท้องถิ่นห่างไกลจากกรุงเทพฯ การศึกษายังไม่เจริญก้าวหน้า เราขาดทั้งครูที่ดี อุปกรณ์การเรียนการสอน จัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับสภาวะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี สาเหตุสืบเนื่องมาจากความไม่รอบรู้สามารถสันทัดของผู้รับผิดชอบต่อการศึกษา อาทิเช่น เรามักจะอวดอ้างว่า ประชาชนของเราสามารถอ่านออกเขียนได้ถึง 70-80% มองดู ฟังดู เผิน ๆ แล้วเราจะรู้สึกภาคภูมิใจว่าบ้านเมืองเรานั้นประชาชนมีความรู้ความสามารถอย่างเหลือล้น แต่ถ้าพิจารณาให้รอบคอบและถี่ถ้วนแล้ว เราจะเห็นได้ว่า การศึกษาของเราผลิตคนออกมาขาดคุณภาพ มีแต่ปริมาณ นั่นเป็นเหตุผลชี้ให้เห็นว่า นักการศึกษาผู้รับผิดชอบการศึกษาของบ้านเมืองเราขาดคุณภาพขาดคุณสมบัติของผู้มีการศึกษาทางด้านวิชาการศึกษา เรามองไม่เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา เราทราบดีว่าการศึกษานั้นเป็นศาสตร์ที่สำคัญละเอียดอ่อนว่าด้วยการสร้างคุณธรรมคุณภาพให้แก่ปุถุชน การสร้างคนให้มีคุณค่าคุณภาพจากการศึกษาต้องอาศัยทั้งทฤษฎี, ประสบการณ์, ความรอบรู้และถูกฝึกหัดอบรมมาอย่างดี จึงจะมองเห็นวิธีการวางแผนการศึกษา เทคนิคในการจัดการศึกษาและการปรุงแต่งประสิทธิภาพของคนธรรมดาให้เป็น *"ครูที่ดีของศิษย์"* ได้เป็นอย่างดี เรามีบทเรียนจากอดีตถึงความผิดพลาดในการวางนโยบายแผนการการศึกษาอย่างมากเพียงพอแล้ว แต่หาได้มีใครเสนอข้อคิดเห็นและคัดค้านไม่ คงปล่อยปละละเลยรูปหน้าปะจมูก อุปโหลกคนมีคุณภาพไม่เหมาะสมมาบริหารรับผิดชอบต่อการศึกษาเป็นนิจสิน จะเป็นไปได้หรือที่บุคคลจบการศึกษาแขนงหนึ่ง เช่น วิทยาศาสตร์, แพทย์, วิศวกรรม, อักษรศาสตร์มาถือนโยบายดำเนินการศึกษา นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะรู้เรื่องการศึกษาไม่แตกฉานจริง บ้านเมืองต่างประเทศที่เขาเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วนั้น เราคงทราบดีว่า เขาใช้บุคคลเหมาะสมอย่างดียิ่งกับงานนั้น ๆ คนโง่เขายอมรับว่าโง่ การเลื่อนตำแหน่งคัดเลือกคน เขาคัดเลือกบุคคลที่มีทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิอย่างถูกต้อง มิใช่ลูบหน้าปะจมูกเล่นพรรคเล่นพวกเหนือกว่าเหตุผล บางคนถูกเลือกแต่งตั้งขึ้นมา เพราะชงเหล้าถูกคอเจ้านายหรือเพราะหาเด็ก ๆ หน้าตาดีให้เจ้านายหรือหาของฝากของชำร่วยถูกใจเจ้านาย ประจบสอพลอ หน้าไหว้หลังหลอก ตราบใดบ้านเมืองใดก็ตามขาดการคัดเลือกผู้เหมาะสมต่อหน้าที่การงาน ตราบนั้นบ้านเมืองนั้นจะมีแต่ลิงหลอกเจ้าหรือมีลักษณะลาโง่ อยู่เกลื่อนบ้านเกลื่อนเมือง กรุณาพิจารณาดูเถอะว่าอะไรจะเกิดขึ้น ต้องขออภัยต่อท่านผู้อ่านถ้าเขียนตรงเกินไป วิสัยของครูบางครั้งก็ต้องพูดตรง ๆ เพื่อให้ได้สติสัมปชัญญะกันเสียบ้าง เพื่อความเจริญของประเทศชาติ

การศึกษาของเราอยู่ในสภาพด้อยพัฒนาอย่างน้อย 60-70% เมื่อเรามองออกไปในต่างจังหวัดหรือชนบท อีกปัญหาหนึ่งที่เรื้อรังมานาน นั่นคือการแบ่งปันงบประมาณการศึกษาภายในกระทรวง ยังคงล้าหลังอยู่นั่นเอง เพราะยังนิยมใช้ระบบพรรคระบบพวกมือใครยาวสาวได้สาวเอา งบประมาณการศึกษาจึงทุ่มเทอยู่เฉพาะในเมือง ส่วนชนบทนั้นได้รับแต่เศษของงบประมาณ สวัสดิการครูยังอยู่ในลักษณะที่น่าสมเพทยิ่ง การประชุมหรือสัมมนาก็คือการไปฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งบางคนขาดทั้งความรู้และประสบการณ์ทางการศึกษา ผู้รับผิดชอบทางการศึกษาบางคน ไปตรวจราชการการศึกษาในต่างจังหวัดนิยมนอนพักอยู่ตามโรงแรมที่หรูหราแวดล้อมไปด้วย สาว ๆ หน้าตาสะอาดหมดจด กลิ่นบุหรี่และสุราต่างประเทศ ดูเหมือนบางคนตรวจราชการฯเพียงแค่ปลายจมูกเท่านั้น บรรดาพวกประจบสอพลอ ลิงหลอกเจ้า ผักชีโรยหน้าชูหน้าสลอนเพื่อเงี่ยหูว่าผู้ใหญ่ผู้นั้นจะเอ่ยปากว่าอยากรับประทานเปรี้ยวหวานเผ็ดร้อนอย่างไรบ้าง บุคคลเหล่านี้คือมะเร็งของการศึกษา คนดี ๆ ไม่ค่อยจะมีโอกาสรับใช้ประเทศชาติได้อย่างปรารถนา ยิ่งไปกว่านั้นการสอบบรรจุครู ก็ยังอยู่ในระบบเล่นพรรคเล่นพวก ทั้งครูทั้งอุปกรณ์การเรียนการสอน และสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ในชนบทนั้นขาดแคลนเป็นอย่างยิ่ง เกือบในทุกระดับชั้นที่เล่าสู่กันฟังเพียงเท่านี้เป็นเพียงหนึ่งในร้อยของข้อบกพร่องของการศึกษาที่ได้พบเห็นสัมผัสมาทั้งในกรุงและชนบทในอดีตที่ผ่านมาและในปัจจุบัน

การทำลายโรงเรียนราษฎร์ให้เลิกล้มกิจการปีละหลายสิบโรงเรียนนั้นเป็นความผิดพลาดของการศึกษาของชาติ ตราบใดกระทรวงผู้รับผิดชอบไม่สามารถสนองความต้องการของเยาวชนที่ต้องการศึกษาหาความรู้เพื่ออนาคตแห่งตนและประเทศชาติได้แล้ว นั่นคือความบกพร่องและผิดพลาดของการจัดการศึกษา เราลองหวนนึกถึงการฝากลูกหลานของเรา ๆ ท่าน ๆ เข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนรัฐบาล ท่านมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เล่นพรรคเล่นพวก มือใครยาวสาวได้สาวเอา ฝากเข้าเรียนกันรายชื่อยาวเหยียด ผู้อำนวยการอาจารย์ใหญ่ก็ต้องทนยอมรับเข้าไว้ มิฉะนั้นหมายถึงตำแหน่ง ขั้นเงินเดือน การโยกย้าย ดวงไม่ดี อาจจะเสียคนเอาง่าย ๆ ยิ่งไปกว่านั้นยังหมายถึงงบประมาณสร้างอาคารเพิ่มเติมในโรงเรียนของตนเองอีกด้วย ลูกตาสี ยายมา หมดโอกาส ขาดการศึกษา ก็ต้องโง่ดังบรรพบุรุษต่อไป คิดแล้วเวทนาอย่างที่สุด ท่านออกไปนอกกรุงเทพฯหรือในต่างจังหวัดเราจะเห็นลูกหลานผู้อับโชคดำเนินชีวิตดั่งเช่นบรรพบุรุษของเขาเมื่อ 50-100 ปี เช่นใดก็คงสภาพเช่นเดิม เราควรมีสัจจะกันบ้าง คือ ควรพูดความจริงกันเสียบ้าง ผู้รับผิดชอบการศึกษาบางคนจะได้มีสติ เพื่อจะได้รู้สึกว่าตนเองจะยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตามทำผิดพลาดบกพร่องมานานแล้วควรปรับปรุงตัวเองเสียบ้าง ผู้เขียนได้สอนลูกศิษย์ต่างชาติอยู่เสมอว่า "ประเทศด้อยพัฒนานั้นจำเป็นต้องได้ผู้ที่รอบรู้สามารถในการศึกษาอย่างแท้จริง เพราะเหตุว่าประเทศด้อยพัฒนามักจะมีบุคคลโง่แกมหยิ่งปลอมแปลงมาในคราบของผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาอื่น อีกทั้งผู้บริหารการศึกษาบางคนไม่ยอมรับสภาพแห่งความเป็นจริง..."

ปัญหาของสังคม เราทุกคนคงทราบดีว่า สังคมในบ้านของเรานั้นอยู่ในสภาพที่ขาดการมีระเบียบวินัย การเสียสละยุติธรรม และสัจจะธรรม คนบางกลุ่มหมู่เหล่าไม่ยอมเข้าใจสภาพของสังคมจะฉกฉวยโอกาสค้ากำไรเกินควร หาผลประโยชน์ใส่ตนใส่พรรคพวก ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์บางคนขาดความรับผิดชอบเพราะมัวเมาไปด้วยอบายมุขและอามิสสินจ้าง ปัญหาเหล่านี้เป็นกระจกส่องของการศึกษา ถ้าเราปลูกฝังวางรากฐานการศึกษาไว้ไม่ดี แน่นอนคุณภาพของประชาชนของเราย่อมเสื่อมโทรม จิตใจเต็มไปด้วยกิเลสและตัณหาขาดระเบียบวินัยเห็นแก่ได้มีจิตใจที่เหี้ยมโหด เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงให้ประชาชนเคารพกฎหมาย เคารพสังคมมีระเบียบวินัย นั่นหมายถึง ข้าราชการต้องบริการประชาชนด้วยจิตสำนึกของผู้มีคุณธรรมสูงเสียสละและบำบัดทุกข์บำรุงสุขต่อประชาชนมิใช่เขียนไว้แต่คำขวัญเพราะให้รกนัยน์ตา ต้องมีเหตุผลมีสติสุขุมมิใช่ทำตนเป็นกระต่ายตื่นตูมหรือไม่กล้าตัดสินใจในการแก้ปัญหา และแล้วก็โยนเรื่องมาให้นายกรัฐมนตรีแก้ปัญหา เช่น ชาวบ้านควายหายก็ต้องมาร้องทุกข์ต่อนายกรัฐมนตรี แสดงให้เห็นว่าผู้รับผิดชอบระดับต้น ๆ บกพร่องต่อหน้าที่

ขอให้เราพิจารณาต่อไปถึงแหล่งอบายมุขสนองกิเลสตัณหาในบ้านเมืองของเรา เราปล่อยปละละเลยกันจนกระทั่งลูกหลานของเราเห็นกงจักรเป็นดอกบัว สถานที่เริงรมย์ อาทิเช่น ซ่องโสเภณี บาร์ไนท์คลับ อาบอบนวด สถานการพนัน คอฟฟี่ช็อป ร้านอาหารและเครื่องดื่มทุกรูปแบบล้วนแล้วเต่เปิดท้าทายประเจิดประเจ้อให้ลูกหลานได้เห็นแต่สิ่งเสื่อมโทรมกันตลอดวันตลอดคืน ผู้ใหญ่เที่ยวได้ ลูกหลานของเราก็เที่ยวดี เราไม่มีมาตรการอะไรเอาเสียเลย นอกจากนี้ก็มักจะคร่ำครวญว่างบประมาณได้มาน้อย กำลังคนมีน้อย ล้วนแล้วแต่ปัดสวะให้พ้นหน้าบ้าน ได้ยินคำกล่าวที่ไม่ฉลาดเช่นนี้มานานแล้ว ก็อยากจะพูดตรง ๆ ว่า ผู้รับผิดชอบต่องบประมาณบกพร่องทำงานผิดพลาดหรือมีความรู้ความสามารถไม่เหมาะสม จึงหางบประมาณไม่ได้ ทุกคนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับงบประมาณรู้ดีว่า การศึกษา นั้นคือ ตัวจักรสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศ พูดอรรถาธิบายไม่เป็น ขาดความสามารถหรืออย่างไรจึงได้งบประมาณไม่พอต่อการใช้จ่ายการศึกษา การศึกษาของเราขาดคุณภาพซึ่งเป็นเรื่องน่าวิตกอย่างยิ่งถ้าเรา ๆ ท่าน ๆ จะปล่อยให้สังคมของเราเสื่อมโทรมอยู่อย่างนี้ ก็เท่ากับเราผลักไสส่งลูกหลานของเราให้เติบโตมาในท่ามกลางของกิเลสตัณหาอบายมุข นั่นคือ ลูกหลานของเราจะมีจิตใจในลักษณะครึ่งคนครึ่งสัตว์ร้าย ท่านคงไม่ปฏิเสธว่าพฤติกรรมสังคมของเราในปัจจุบันเป็นเช่นนี้ เพราะความเสื่อมโทรมของการศึกษา ยิ่งไปกว่านั้นลูกหลานของเราต้องมาเสพติด เป็นโรคกามโรค ซิฟิลิส ทำแท้งมีจำนวนเป็นล้าน ๆ คน มีผู้รับผิดชอบคนใดรู้สึกเศร้าสลดเสียใจบ้าง เราขอสาปแช่งว่าขอให้ลูกหลานของผู้ที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ต้องมีอันเป็นไปในพฤติกรรมดังกล่าวแล้วโดยทั่วหน้ากันจะได้กระตือรือร้นขึ้นบ้าง

จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องปกปิดแหล่งอบายมุขที่ก่อให้เกิดกิเลสตัณหาให้มิดชิด อย่าให้เยาวชนได้เข้าไปสัมผัส ผู้ใหญ่ต้องเสียสละ พ่อค้าผู้ประกอบธุรกิจทำลายอนาคตเยาวชนจะต้องถูกอบรมและถูกลงโทษให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมนึกถึงอนาคตของเยาวชนและลูกหลานให้มาก มิใช่ดำเนินกิจการด้วยเล่ห์เพทุบายอันก่อให้เกิดประโยชน์ความสุขจอมปลอมกับคนเพียงไม่กี่คน เราต้องรู้จักประหยัดในการใช้เงินตรา ประหยัดคำพูดที่ขาดสติสัมปชัญญะ และรู้จักประหยัดเวลาให้ถูกต้องโปรดอย่าใช้ชีวิตกันให้ฟุ่มเฟือยกันจนเกินไปนัก อนาคตจะมืดมน

สื่อสารมวลชน เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ควรตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบต่อการศึกษานอกโรงเรียนและความเป็นผู้มีพหูสูตรให้กับเยาวชนและปวงชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเผยแพร่แต่สิ่งดีมีคุณค่าประโยชน์ทั้งในด้านการศึกษาและความประพฤติ ต้องมีเหตุผลและตั้งอยู่บนรากฐานแห่งคุณธรรม ความสามัคคีธรรม ความเสียสละ รวมทั้งความมั่นคงปลอดภัยของชาติ ผู้ใหญ่และผู้รับผิดชอบต่อการเผยแพร่ข่าวสารสาระคดีบันเทิง ต้องขยันหมั่นเพียรต่อการตรวจสอบแนะนำชี้แจง ตักเตือนมิให้สื่อสารมวลชนหลงผิดหรือลืมตน สือสารมวลชนนั้นดูยกย่องนับถือว่าเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของปวงชน ต้องเผยแพร่สิ่งดีเท่านั้น ในทุกวันนี้ในด้านการแสดงในจอแก้วได้รับการปรับปรุงดีขึ้นทั้งในด้านภาษาศาสตร์ คุณธรรมและสมบัติผู้ดี หวังเป็นอย่างมากว่าผู้จัดรายการและนักแสดงทั้งหลายคงจะเผยแพร่แต่สิ่งดีงามอันก่อให้เกิดความรู้ คุณธรรม สมบัติผู้ดี ระเบียบวินัย คงรักษาไว้ซึ่งคุณธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษของเราได้มอบไว้ให้แก่เรา ซึ่งเราจะต้องมอบมรดกนี้ให้กับลูกหลานของเราสืบไป หนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือสื่อสารมวลชนในรูปอื่น ๆ เราเชื่อมั่นว่าท่านมีความสามารถที่จะสรรหาเพื่อนร่วมงานที่มีคุณธรรม ความรู้ ความสามารถได้ไม่ยากนัก ขอให้เราได้นึกถึงอนาคตของชาติด้วยความสุขุมคัมภีรภาพเถิด ความผาสุขจะเกิดกับลูกหลานเหลนของเราในอนาคต โปรดอย่าเผยแพร่สิ่งเสีย ๆ ที่ไร้สาระเพราะเป็นการมอมเมาเยาวชนและประชาชน นอกจากนั้นยังแสดงถึงภูมิปัญญาว่าท่านฉลาดหรือโง่แกมหยิ่งอย่างไร

สถาบันการเมือง เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่จะเป็นกระจกส่องให้เห็นว่า บ้านเมืองไทยของเรามีประชาธิปไตย มีสภาวะแห่งสังคมอย่างไรและมีความเป็นไทยอย่างไร ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งหรือเลือกซ่อมส.ส.เราจะเห็นได้ว่า พรรคการเมืองแต่ละพรรคจะแสดงออกในวิถีทางประชาธิปไตยอย่างถูกต้องเพียงไรในทางที่ดีที่งามอันเป็นตัวอย่างทั้งดีและเลวให้กับเยาวชนหรือสังคม ผู้สมัครรับเลือกตั้งควรเป็นผู้มีทั้งคุณวุฒิ วัยวุฒิ มีประวัติส่วนตัวดีประกอบแต่กุศลกรรม มิใช่สักแต่ว่าเป็นคน เอามาซักฟอกล้างน้ำแล้วส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้ง โปรดอย่าลืมว่าสภาวะทางการเมืองก็คือกระจกส่องให้เห็นสภาวะของสังคมไทยอีกโสดหนึ่งด้วย

วงการเมืองควรจะต้องปรับปรุงทั้งส่วนบุคคลทั้งพรรคการเมืองให้สะอาดบริสุทธิ์หาเสียงด้วยความบริสุทธิ์สะอาดทั้งจิตใจและสะอาดทั้งวิธีการ มิใช่สาดโคลน ด่าประจาน ปั้นน้ำเป็นตัว ใช้เล่ห์เพทุบายสร้างสถานการณ์หรือด้วยการแจกเงิน อาหารเครื่องอุปโภคบริโภคด้วยวิธีการอันฉ้อฉลล้วนแต่เป็นการสร้างสิ่งเสียให้กับสังคมและเยาวชน ทั้งพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งควรจะสำรวจและพิสูจน์ตัวเองด้วยสติสัมปชัญญะและสัจจะธรรม นักการเมืองต้องไม่หรูตัวเองไม่หลอกตัวเอง

การเมืองนั้นไม่สกปรก แต่พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือหัวคะแนนและความคิดของสมาชิกพรรคการเมืองมิใช่หรือเป็นผู้สร้างให้การเมืองสกปรก ตราบใดนักการเมืองขาดจรรยาบรรณสมบัติผู้ดีของนักการเมืองรวมทั้งกรรมการพรรคและสมาชิกพรรคมีจิตใจไม่สูงพอ ยังมีจิตใจเต็มไปด้วยความใฝ่ต่ำตราบนั้น การเมืองในบ้านเมืองเราจะเต็มไปด้วยสิ่งปฏิกูลแห่งการเมือง เป็นตัวอย่างที่เสียแก่เยาวชนและสังคมไทยนั่นคือความไม่เจริญด้วยประการทั้งปวงจะส่งผลสะท้อนมายังประเทศชาติ และสังคมไทยให้เสื่อมโทรมอยู่เสมอ การเมืองเป็นเกมส์กีฬาที่ท้าทายเพื่อให้เราได้ใช้ความฉลาดสามารถในทางที่ดีในการสร้างสรรค์ประเทศชาติและสังคมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนอีกด้วย ใครก็ตามยังมีจิตใจไม่สูงพออีกทั้งคุณวุฒิวัยวุฒิไม่เหมาะสมกรุณาสำรวจตัวเองมิฉะนั้นท่านคือตัวมะเร็งการเมืองหรือบ่อนทำลายชาติและสังคมไทยท่านจะกลายเป็นคนรกบ้านเมืองและเสียชาติเกิดเป็นคนไทยอย่างน่าสมเพชยิ่ง โปรดอย่าคิดว่าท่านมีอำนาจ มีเงิน มีความรู้ เพียงเท่านี้ท่านก็เสนอหน้าเข้ามาในวงการเมืองและเรียกตัวเองว่านักการเมือง นักการเมืองกับนักกินเมืองมีความหมายแตกต่างกันมาก เกิดเป็นคนต้องรู้จักสภาวะแห่งตน บ้านเมืองจึงจะเจริญ

เรา ๆ ท่าน ๆ ล้วนแล้วแต่ไม้ใกล้ฝั่งด้วยกันทั้งสิ้น ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ขอเรียนถามว่าท่านได้เคยประพฤติปฏิบัติสิ่งดีให้กับสังคมมากน้อยเพียงใด กรุณาเถิดสำรวจตนเอง ยอมรับสภาพความเป็นจริงแห่งตนคือมีสัจจะ โปรดเป็นผู้มีสติเถิดท่านจะประเสริฐทุกวัน ท่านคือตัวอย่างของลูกหลาน ท่านคือผู้ชี้ชะตาอนาคตของชาติ เรา ๆ ท่าน ๆ จะได้นอนตายตาหลับอย่างสงบบริสุทธิ์หาได้มีเวรกรรมที่เสีย ๆ ติดตัวไปไม่ ถ้าท่านประกอบแต่กุศลกรรม

ชีวิตนี้เปรียบด้วย *แสงเทียน*
เกิดดับกลับวนเวียน *อย่างนี้*
หมุนวนดังล้อเกวียน *ไม่หยุด อยู่นา*
ใครเล่าจักช่วยชี้ *หักล้อกงกำ*

อย่าหลงเมาในลาภยศสรรเสริญ
ปล่อยใจเพลินลืมตายวายสังขาร
มีสิ่งใดที่จีรังยั่งอยู่นาน
เมื่อถึงกาลก็ย่อยยับดับไปเอง

ปิดท้ายเล่ม

ขอกราบขอบพระคุณแด่ท่านที่เคารพทุกท่าน ที่ได้มาเป็นเกียรติแก่บิดาของเราทั้งในวันสวดอภิธรรมและวันประชุมเพลิงในวันนี้

เราตระหนักดีว่า คุณงามความดีที่คุณพ่อได้ปฏิบัติมาแต่ในอดีตจนกระทั่งวันสุดท้าย นั่นคือ "ความเป็นครูที่ดีของศิษย์" ท่านเป็นผู้ให้และผู้สร้างอนาคตให้แก่มวลสานุศิษย์เป็นจำนวนแสนในชีวิตแห่งความเป็นครู 53 ปี ลูกศิษย์ของคุณพ่อได้เป็นสมองเป็นรั้วเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติในระดับต่าง ๆ ทั่วประเทศ คุณงามความดีที่คุณพ่อได้สร้าง เราจึงเชื่อมั่นว่าดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์สูงส่งของท่านย่อมไปสู่สุคติสัมปรายภพสรวงสวรรค์ที่ท่านพึงมีพึงเกิด ขอให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อจงสถิตย์อยู่ ณ แห่งนี้ด้วยความสุขบริสุทธิ์

เราทราบดีว่าไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืนคุณงามความดีเท่านั้นที่จะคงอยู่ให้ลูกหลานเยาวชนยกย่องสรรเสริญ "วันนี้" จะต้องมาถึงเรา ๆ ท่าน ๆ ในอนาคตอันใกล้ เราต่างหลีกหนีหาพ้นได้ไม่ เชื่อว่าทุกท่านคงจะเร่งความเพียร เพื่อสร้างความดี เพื่อความสงบสุขในสัมปรายภพ สุสานหรือเชิงตะกอนคือบ้านชั่วคราวในอนาคตของเราทุกคน "สวรรค์ที่เราปรารถนา" เราจะได้อยู่หรือไม่นั้นย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

พ่อของเรา ก็รักเรา เท่ากับแม่
คอยดูแล สุขทุกข์ มิห่างเหิน
ยามลูกเศร้า พ่อยิ่งเศร้า ไม่หมางเมิน
พ่อส่งเสริม ลูกได้สุข ทุกทุกคน

ลูกทุกคน กราบเท้า เมตตาพ่อ
ใจจดจ่อ รักพ่อ และหวงแหน
พ่อเจ็บไข้ ได้ป่วย ไม่ขาดแคลน
ใจลูกแม้น ขาดวิ่น พ่อจากไป

พ่อจากไปสู่สวรรค์พลันสิ้นหมด
เสียงใสสดของพ่อบ่ขานไข
เสียงร่ำร้องของลูกแทบขาดใจ
ชาติหน้าใหม่ขอเป็นลูกพ่อต่อไปเอย

จากลูกของคุณพ่อทุกคน

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์ 1030/8-9 ถนนนครไชยศรี ดุสิต กรุงเทพฯ
โทร. 2412862 นายประวิทย์ มาสกุลรัตน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. 2524